ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΛΑΤΣΗ

Οφίτικη Ποντιακή: Έρευνα γλωσσικής καταγραφής με έμφαση στη διαχρονία και συγχρονία της διαλέκτου

Υπεύθυνοι Ομάδας:
Ανθή Ρεβυθιάδου & Βασίλειος Σπυρόπουλος

Μέλη Ομάδας:

Κωνσταντίνος Κακαρίκος
Σέβη Λουΐζου
Γιώργος Μαρκόπουλος
Ελένη-Κλέλια Χαϊμέλη

15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2009

στους κατοίκους του χωριού Νέα Τραπεζούντα Πιερίας

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες 9
Περίληψη 11
Συντομογραφίες 13
Συντομογραφίες Πρωτογενών Γραπτών πηγών 14
Σύμβολα 15

1. Εισαγωγή 17
    1.1. Ιστορικό διάγραμμα της Ποντιακής Ελληνικής 17
2. Η ταυτότητα της Οφίτικης Ποντιακής 19
    2.1. Η Οφίτικη Ποντιακή στον Πόντο και την Ελλάδα 19
    2.2. Οι πηγές της ΟΠ 20
        2.2.1. Γραπτές πηγές 20
        2.2.2. Προφορικά γλωσσικά δεδομένα 23
3. Η παρούσα έρευνα 25
4. Μεθοδολογία 26
    4.1. Συλλογή και τεκμηρίωση γραπτού γλωσσικού υλικού 26
        4.1.1. Εθνική βιβλιοθήκη της Ελλάδος 26
        4.1.2. Αρχείο Επιτροπής Ποντιακών Μελετών 26
        4.1.3. Κέντρο Ερεύνης Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών 26
        4.1.4. Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library, Πανεπιστήμιο Οξφόρδης 27
    4.2. Έρευνα πεδίου και συλλογή προφορικού γλωσσικού υλικού 29
5. Τα τυπολογικά χαρακτηριστικά της ΟΠ 31
    5.1. Φωνολογία 32
        5.1.1. Τονισμός 33
        5.1.2. Ηχηροποίηση του στιγμιαίων συμφώνων 34
        5.1.3. Επένθεση του γ 36
        5.1.4. Αποβολή άτονου ληκτικού *ι* (/i/) 37
        5.1.5. Επένθεση του *ι* (/i/) μεταξύ αντηχητικών 39
        5.1.6. Τροπή του υπερωικού *κ* (/k/) και του *τ* (/t/) σε προστριβόμενο 39
        5.1.7. Συγχώνευση των *ι* και *α* (/i/+/a/) σε (/æ/) 41
        5.1.8. Ηχηροποίηση του *σ* (/s/) πριν από έρρινο 41
        5.1.9. Διατήρηση και αποβολή ατόνων ι(/i/) και ου (/u/) μεταξύ στιγμιαίου και συριστικού 43
    5.2. Μορφολογία 46
        5.2.1. Ονοματική Μορφολογία 46
            5.2.1.1. Άρθρο 46
            5.2.1.2. Ουσιαστικό 47

5.2.1.2.1. Κλιτικά πρότυπα και μεταπλασμοί 47
5.2.1.2.2. Συγκρητισμοί 50
5.2.2. Ρηματική Μορφολογία 53
5.2.2.1. Γραμματικές κατηγορίες και πραγμάτωση 53
5.2.2.2. Σχηματισμός παραδειγμάτων 55
5.2.2.3. Απαρέμφατο 57
5. 3. Σύνταξη 58
5.3.1. Ονοματική Σύνταξη 58
5.3.1.1. Το γένος και το χαρακτηριστικό (±έμψυχο) ή (±ανθρώπινο) 58
5.3.1.2. Οριστικότητα 60
5.3.1.3. Η σειρά των όρων 62
5.3.2. Ρηματική και προτασιακή σύνταξη 62
5.3.2.1. Η άρνηση 62
5.3.2.2. Οι ερωτηματικές προτάσεις 63
5.3.2.3. Απαρεμφατικές δομές 64
5.3.2.4. Αιτιατική εμμέσου αντικειμένου 66
5.3.2.5. Αδύνατοι τύποι προσωπικής αντωνυμίας 66
6. Η διαχρονία και η συγχρονία της διαλέκτου 68

Παράρτημα 73
1. Εισαγωγή 73
2. Το γλωσσικό υλικό 75
2.1. Παραμύθια 75
2.2. Παροιμίες 77
2.3. Δημώδη τραγούδια 79
3. Πίνακες 83
3.1. Παραμύθια 83
3.1.1. Ουσιαστικό 83
3.1.2. Επίθετο 89
3.1.3. Ρήμα 90
3.2. Παροιμίες 99
3.2.1. Ουσιαστικό 99
3.2.2. Επίθετο 102
3.2.3. Ρήμα 103
3.3. Δημώδη Τραγούδια 107
3.3.1. Ουσιαστικό 107
3.3.2. Επίθετο 109
3.3.3. Ρήμα 110
3.4. Το χειρόγραφο αρχείο Dawkins 113
3.4.1. Ουσιαστικό 113
3.4.2. Επίθετο 115
3.4.3 Ρήμα 116

3.5. Η γραμματική του Δ. Η. Οικονομίδη (1958) 120
3.5.1. Φωνολογία 120
3.5.2. Μορφολογία 126
Βιβλιογραφία 131

Ευχαριστίες

Με αίσθημα ευγνωμοσύνης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους εκείνους που με διάφορους τρόπους στήριξαν και βοήθησαν την εκπόνηση αυτής της μελέτης.

Κατ' αρχάς, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το Ιστορικό Αρχείο της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών και το Κέντρο Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών και, ιδιαίτερα, την κυρία Χριστίνα Μπασέα-Μπεζαντάκου που μας διέθεσε για μελέτη το χειρόγραφο του Ι. Παρχαρίδη. Στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος οι κυρίες Αικατερίνη Κορδούλη και Μαρία Παπαχαραλάμπους μάς βοήθησαν στον εντοπισμό υλικού από το περιοδικό «Αστήρ του Πόντου» και άλλες γραπτές πηγές και τις ευχαριστούμε θερμά για τη βοήθειά τους. Ευχαριστούμε τους εξωτερικούς μας συνεργάτες, Prof. Frans Plank και Dr. Barış Kabak του Πανεπιστημίου της Κόνστανζ, για τις εμπνευσμένες συζητήσεις που είχαμε σε θέματα γλωσσικής επαφής και τυπολογίας γλωσσών. Πολλές ευχαριστίες, επίσης, οφείλουμε και στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και ιδιαίτερα στις ευγενικές βιβλιοθηκονόμους του που με υπομονή και προθυμία μας καθοδήγησαν στη μελέτη του αρχειακού υλικού του Dawkins.

Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ολόψυχα τον Πολιτιστικό και Μορφωτικό Σύλλογο «Αλέξανδρος Υψηλάντης» της Νέας Τραπεζούντας για τη φιλοξενία και την αμέριστη συμπαράστασή του σε όλα τα στάδια της έρευνάς μας από το 2003 μέχρι σήμερα. Ειδικότερα, οφείλουμε πολλές ευχαριστίες στο διοικητικό συμβούλιο και τα μέλη του Συλλόγου, κυρίους Βασίλη Παραδεισόπουλο, Βασίλη Εφραιμίδη, Βασίλη Ιωαννίδη, Μιχάλη Παπαργυρόπουλο, Δημοσθένη Σεϊταρίδη, Σταύρο Σταυριανίδη, Αριστείδη Τερζίδη και Βασίλη Τερζίδη τόσο για την πολύτιμη βοήθειά τους σε διάφορα πρακτικά ζητήματα της έρευνας όσο και για την ουσιαστική συμβολή τους στην εύρεση πληροφορητών/-τριών και τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Πολλές ευχαριστίες θα θέλαμε να απευθύνουμε επίσης στις κυρίες Τζένη και Σοφία Παραδεισοπούλου, Σοφία Μεγαλοπούλου, Μαρία Τερζίδου και Μαρία Παπαργυροπούλου για τα εκπληκτικά οφίτικα γεύματα που μας πρόσφεραν κατά τη διάρκεια της διαμονής μας στη Νέα Τραπεζούντα.

Για την γενναιόδωρη στηριξή του σε διάφορα πρακτικά ζητήματα και για τα μέσα που μας διέθεσε, καθώς και για τις πολύτιμες συμβουλές και τις ενδιαφέρουσες συζητήσεις πάνω σε θέματα της ιστορίας του Όφι και των Οφιτών ευχαριστούμε τον κύριο Ιωάννη Μεγαλόπουλο. Τον ευχαριστούμε επίσης για την εμπιστοσύνη με την οποία μας περιέβαλε, αλλά και για την συμπαράστασή του και το θάρρος με το οποίο μας ενέπνευσε στις δύσκολες στιγμές της έρευνας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ ανήκει δικαιωματικά στους πληροφορητές και τις πληροφορήτριές μας, αλλά και σε όλους τους κατοίκους του χωριού, χωρίς τη συνδρομή των οποίων αυτή η μελέτη δε θα είχε πραγματοποιηθεί. Για το λόγο αυτό τους αφιερώνουμε την παρούσα μελέτη με την υπόσχεση ότι θα συνεχίσουμε με ενθουσιασμό και επιμονή την έρευνά μας ώστε να τους παραδώσουμε πολύ σύντομα τη γραμματική περιγραφή της διαλέκτου τους.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. ΛΑΤΣΗ για την οικονομική υποστήριξη της παρούσας μελέτης, και ιδιαίτερα όλους τους διοικητικούς υπαλλήλους του Ιδρύματος για τη βοήθεια και την καθοδήγηση που μας πρόσφεραν σε διάφορα διαδικαστικά ζητήματα και, φυσικά, τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής για την πίστη τους στην ερευνητική μας πρόταση.

Κλείνοντας, θα θέλαμε να τονίσουμε ότι το συγκεκριμένο πόνημα αποτελεί προάγγελο μιας συστηματικότερης γραμματικής περιγραφής της Οφίτικης Ποντιακής, την οποία και ελπίζουμε να ολοκληρώσουμε σύντομα.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2009
Η συντακτική ομάδα

Περίληψη

Η Οφίτικη Ποντιακή (ΟΠ) είναι μια διάλεκτος της Ελληνικής η οποία ανήκει στη διαλεκτική ομάδα της Ποντιακής και μιλιέται σε απομονωμένους θύλακες κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα από πρόσφυγες της περιοχής του Όφεως, αλλά και σε περίπου τριάντα χωριά των επαρχιών Of και Çaykara στην Τουρκία. Η συγκεκριμένη μελέτη εστιάζει στην ΟΠ του ελλαδικού χώρου και αποτελεί μια δομημένη γλωσσική τεκμηρίωση της διαλέκτου βάσει, πρώτον, έρευνας σε αρχειακό υλικό σε εξειδικευμένες βιβλιοθήκες της Ελλάδας και του εξωτερικού και, δεύτερον, έρευνας πεδίου στο χωριό Νέα Τραπεζούντα Πιερίας, οι κάτοικοι του οποίου αποτελούν στην πλειοψηφία τους πρόσφυγες ή απογόνους προσφύγων της περιοχής του Όφεως.

Η μελέτη παρουσιάζει τα βασικά τυπολογικά χαρακτηριστικά της ΟΠ σε όλα τα γραμματικά επίπεδα (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη) όπως αυτά προκύπτουν από τη συγκριτική εξέταση των ελάχιστων δημοσιευμένων και αδημοσίευτων γραμματικών περιγραφών και πρωτογενών πηγών (παραμυθιών, παροιμιών, τραγουδιών) που υπάρχουν για την ΟΠ, αλλά και από τη συστηματική εξέταση της σύγχρονης μορφής της διαλέκτου, όπως αυτή καταγράφηκε από την επιτόπια έρευνα. Η τυπολογική περιγραφή συμπληρώνεται από την παράθεση αντιπροσωπευτικών κειμένων και εμπλουτίζεται με αναλυτικούς πίνακες που περιλάμβανουν γλωσσικό υλικό από τις υπό εξέταση πηγές και εκτενή γραμματικό σχολιασμό των κύριων γραμματικών κατηγοριών (ουσιαστικό, επίθετο, ρήμα) της ΟΠ. Στόχος της μελέτης αυτής είναι να αποτελέσει τη βάση για τη συγγραφή μιας πλήρους και εμπεριστατωμένης γραμματικής της διαλέκτου.

Συντομογραφίες

Αιτ.	Αιτιατική
Ακαθ.	Ακαθόριστο
Αμισ.	Αμισός
Αν. Αμισ.	Άνω Αμισός
Απαρεμ.	Απαρέμφατο
Αρσ.	Αρσενικό
Αρχ.	Αρχαίος-α-ο
Γεν.	Γενική
Εν.	Ενικός
Εσρ.	Εσραήλ
Ησύχ.	Ησύχιος
Ινεπ.	Ινέπολις
Κερασ.	Κερασούντα
Κλητ.	Κλητική
Κλισ.	Κλίση
ΚΝΕ	Κοινή Νέα Ελληνική
Κοτύωρ.	Κοτύωρα
ΚΠ	Κοινή Ποντιακή
Κρ.	Κρώμνη
Μελ.	Μέλλοντας
Μετχ.	Μετοχή
Νικόπ.	Νικόπολη
Οιν.	Οινόη
Ον.	Ονομαστική
ΟΠ	Οφίτικη Ποντιακή
Ορ.	Οριστική
Όφ.	Όφις
ΟΦ	Ονοματική Φράση
Παθ.	Παθητική
Παρατ.	Παρατηρήσεις
Πληθ.	Πληθυντικός
±Πρλ.	±Παρελθόν
Πρσ.	Προστατική
Σαράχ.	Σαράχο
Σινώπ.	Σινώπη
±Συν.	±Συνοπτικό
Συντ.	Συντελεσμένο
Τραπ.	Τραπεζούντα
Υπ.	Υποτακτική
Χαλδ.	Χαλδία

Συντομογραφίες Πρωτογενών Γραπτών Πηγών

[D.7(5)] = Dawkins, R. M. 1914. *Ophis1914*. Ms., ARCH. Z. DAWK. 7[5] University of Oxford: Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library.

[D.1931] = Dawkins, R. M. 1931. Παραμύθια Σουρμένων και Όφεως. *Αρχείον Πόντου* 3: 79-122.

[M.1990/91] = Mackridge, P. 1992. Unpublished Pontic stories collected by R.M.Dawkins. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών Σπουδών* 8: 107-122.

[Παπ.1931] = Παπαδόπουλος, Α. 1931. Παροιμίαι. *Αρχείον Πόντου* 3: 3-78.

[Παπ.1997] = Παπαδόπουλος, Σ. Π. 1997. Λαογραφικά σύμμικτα Πόντου. *Αρχείον Πόντου* 47: 243- 344.

[Παρ.1884] = Παρχαρίδης, Ι. 1884. Ποντικά παραμύθια. 2. Ατματσάς και η ποθίκα. 3. Ο λύκο και το πρόβατο (Όφις). *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 1, τεύχ. 6: 90-91.

[Παρ.1885] = Παρχαρίδης, Ι. 1885. Ποντικά παραμύθια. 4. Ο θώπεκας κι ο jάρκο (Όφις). *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 1, τεύχ. 7: 91-112.

[Παρ.1886:1] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 1: 11-12.

[Παρ.1886:2] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 2: 23-25.

[Παρ.1886:4] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 4: 55-58.

[Παρ.1886:8] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 8: 117-119.

[Παρ.1886:11] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 11: 166-167.

[Παρ.1886:14] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 14: 213-214.

[Παρ.1886:18] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 18: 280-281.

[Παρ.1886:19] = Παρχαρίδης, Ι. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 19: 296-297.

[Παρ.1926] = Παρχαρίδης, Ι. 1926. Περί των εν Όφει ασμάτων. *Λαογραφία* 9: 109-151.

[Παρ.1951] = Παρχαρίδης, Ι. 1951. Ποντικά Παραμύθια. *Αρχείον Πόντου* 16: 80-114.

[Παρ.1936α] = Παρχαρίδης, Αθανάσιος. Τα τραγούδια της Όφης. Από μελέτη του †Ι. Παρχαρίδη. *Ποντιακά Φύλλα* 1(7-8): 8-9.

[Παρ.1936β] = Παρχαρίδης, Αθανάσιος. Τα τραγούδια της Όφης. *Ποντιακά Φύλλα* 1(10): 6-9.

Σύμβολα

Φωνητικά Σύμβολα Πηγών	Παραδείγματα	Σύμβολα Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου
ä̈ ä α̤	φτᾶγ παράδäς μάτα̤	æ
ᵋα εα	θᵋαγατερίτσα πλεάσο	ᵉa
ι̯	οι δι̯άκ’	j
j	παλαίjο (Οικον)	ɣ/ ʝ
j	απίδj (Παρχ)	ʲ
γι̯	οι γι̯αγ̊κ’έλ’	ʝ
κ̊	εγ̊κλεσία	g
κ̊’	οι γι̯αγ̊κ’έλ’	ɟ
κ̇	κ̇ι̯ (Dawkins 1931)	c
κ’	οι δι̯άκ’ (Dawkins 1914)	c
κ’	κ’αιρός (Παρχ)	tʃ
γ̊	οι γι̯αγ̊κ’έλ’	ŋ
τσ̆	τσ̆αι	tʃ
ξ̆	ξ̆ύλο	kʃ
σ̆ σ̇ σ’	σ̆έρα σ̇έρα σ’έρα	ʃ
τ’	μάτ’	tʲ
t̊	χωρt̊άρα	d
d	έρdαι	d
χ̆ χ̇ χᵒ	χ̆εράντ έχ̇’ χᵒισίμι	ʃ
ψ̆	ψ̆	pʃ

1. Εισαγωγή

1.1. Ιστορικό διάγραμμα της Ποντιακής Ελληνικής

Η Ποντιακή εντάσσεται στη ζώνη των ανατολικών ελληνικών διαλέκτων μαζί με την Ελληνο-κριμαϊκή (Μαριούπολη), την Καππαδοκική, τη Φαρασιώτικη, τις διαλέκτους της Σίλλης και της Λυκαονίας με τις οποίες, όπως έχει υποστηριχθεί, παρουσιάζει αρκετά κοινά γραμματικά χαρακτηριστικά (Dawkins 1916, 1931a, 1937, Αναστασιάδης 1976, 1995, Drettas 1997). Όπως όλες οι ελληνικές διάλεκτοι, με εξαίρεση την Τσακωνική, η Ποντιακή έχει και αυτή τις ρίζες της στην Ελληνιστική κοινή (Χατζιδάκις 1915, Τζιτζιλής 2000). Ωστόσο, είναι γνωστή η έντονη διαλεκτική διαφοροποίηση ανάμεσα στις διάφορες περιοχές του Πόντου. Έτσι, σύμφωνα με τον Τριανταφυλλίδη ([1938]1981), η Ποντιακή διαχωρίζεται σε τρεις διαλεκτικές υποομάδες: (α) τη δυτική ή νιώτικη ομάδα, (β) την ανατολική ή τραπεζουντιακή ομάδα και (γ) τη νοτιοανατολική ή χαλδιώτικη ομάδα. Κατά τον Παπαδόπουλο (1953), οι ποντιακές ντοπιολαλιές κατανέμονται σε δύο υποομάδες με κριτήριο τη διατήρηση ή αποσιώπηση του τελικού -*ν*. Ειδικότερα, το τελικό -*ν* διατηρείται στις ποικιλίες της Κερασούντας, Τριπόλεως, Τραπεζούντας, Ματσούκας, Σάντας, Χαλδίας και Νικοπόλεως ενώ αντίθετα, αποσιωπάται στις ποικιλίες της Ινέπολις, Αμισού, Οινόης, Κοτυώρων, Όφεως και Σουρμένων (βλ. Τομπαΐδη 1988 και Τηλιοπούλου 2008 για περισσότερες λεπτομέρειες).

Σύμφωνα με τον Drettas (1997), η αρχική ποντιόφωνη περιοχή γνώρισε σημαντικές ανακατατάξεις οι οποίες ήταν απόρροια μεγάλων ιστορικών και κοινωνικών γεγονότων, όπως το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη ρωσική αυτοκρατορία και η ακόλουθη ίδρυση πολυάριθμων ποντιακών κοινοτήτων στο βόρειο και νότιο Καύκασο κατά το 19ο αιώνα, αλλά και η περίφημη ανταλλαγή των πληθυσμών που επιβλήθηκε με τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923 μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω γεγονότων, η Ποντιακή μιλιέται σήμερα στην Ελλάδα, στις περιοχές που εγκαταστάθηκαν οι Πόντιοι πρόσφυγες, δηλαδή τη βόρεια Ελλάδα και ορισμένα μεγάλα αστικά κέντρα (Χατζησαββίδης 1995), αλλά και εκτός Ελλάδος σε γλωσσικούς θύλακες δυτικά της Τραπεζούντας, όπως η περιοχή της Τόνγιας και η επαρχία Çaykara (Meeker 1971, Mackridge 1987, 1999, Asan 1998, Drettas 2000), στον Καύκασο (Γεωργία, Αρμενία, Σταυρούπολη, Κρασνοντάρ) (Πάππου-Ζουραβλιόβα 2001) και τη Νότια Ουκρανία στις ακτές της Αζοφικής (περιοχές Κρασνοντάρ, Ζντάνοφ, Μαριούπολης, Βολνοβάχσκιι) (Πάππου-Ζουράβλιοβα 1995, Συμεωνίδης & Τομπαΐδης 1999).

Οι ριζικές αλλαγές στη γεωγραφική κατανομή της Ποντιακής είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην μετάπειτα εξέλιξη και διαμόρφωση της διαλέκτου. Παρόλα αυτά, ελάχιστες μελέτες έχουν επικεντρωθεί στην κοινωνιογλωσσική εικόνα της διαλέκτου μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών. Σύμφωνα με τον Χατζησαββίδη (1985, 1995), η πρώτη γενιά Ποντίων που εγκαταστάθηκε στην

Ελλάδα χρησιμοποιούσε αποκλειστικά την Ποντιακή διάλεκτο σε όλες τις περιστάσεις επικοινωνίας, διατηρώντας το τοπικό χρώμα που είχε η κάθε ποντιακή ποικιλία στην αρχική της κοιτίδα. Ωστόσο, η ανάγκη επικοινωνίας με τις υπόλοιπες ομάδες του πληθυσμού, αλλά και η προσπάθεια για κοινωνική ενσωμάτωση και καταξίωση των προσφύγων στην νέα πραγματικότητα με την οποία ήρθαν αντιμέτωποι συντέλεσαν στη σταδιακή υποχώρηση της διαλέκτου προς όφελος της Κοινής Νέας Ελληνικής (ΚΝΕ) η οποία άρχισε να υιοθετείται μαζικά από τις νεότερες κυρίως γενιές. Εκτός όμως από τους κοινωνιογλωσσικούς παράγοντες που αναφέρθηκαν, η συρρίκνωση της διαλέκτου οφείλεται επίσης και στο γεγονός ότι οι ποντιόφωνοι πληθυσμοί εγκαταστάθηκαν είτε σε περιοχές γλωσσικά ανομοιογενείς, δηλαδή περιοχές όπου οι γηγενείς εκτός της ΚΝΕ χρησιμοποιούσαν και άλλες διαλέκτους (π.χ. Αρωμουνική) ή και περιοχές όπου, παρά την κυριαρχία του ποντιακού στοιχείου, οι ομιλητές δεν προέρχονταν από την ίδια περιοχή του Πόντου (Χατζησαββίδης 1995).

Από την άλλη πλευρά, η ανάγκη διαφύλαξης της γλώσσας, των παραδόσεων και των εθίμων της αρχικής πατρίδας καθώς και οι ενδογαμικές τάσεις, που ήταν έντονες στις πρώτες γενιές Ποντίων που γεννήθηκαν ή/και μεγάλωσαν στη νέα πατρίδα, συντέλεσαν στη διαμόρφωση μιας *Κοινής Ποντιακής* διαλέκτου (ΚΠ), (Χατζησαββίδης 1995, Τομπαΐδης 1992, 1996α, Drettas 1997, Τηλιοπούλου 2008, μεταξύ άλλων). Η ομογενοποιημένη αυτή μορφή της Ποντιακής αναμφίβολα ενσωματώνει κάποια από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επιμέρους ποικιλιών που τη δημιούργησαν αλλά, ταυτόχρονα, επιδεικνύει και έντονες επιδράσεις από την γλώσσα περιβάλλοντος που ήταν η ΚΝΕ.

Έτσι, όπως συμβαίνει σχεδόν με όλες τις νεοελληνικές διαλέκτους, οι περισσότεροι ομιλητές ποντιακής καταγωγής παρουσιάζουν μια μορφή *διγλωσσίας* με την έννοια ότι χρησιμοποιούν παράλληλα δύο γλωσσικούς κώδικες, την ΚΝΕ αλλά και την Ποντιακή, συνήθως με τη μορφή της ΚΠ. Από τους δύο αυτούς παράλληλους κώδικες, η ΚΝΕ αποτελεί το κυρίαρχο όργανο γλωσσικής επικοινωνίας, ενώ η ΚΠ χρησιμοποιείται στα πλαίσια του στενού οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος (Χατζησαββίδης 1995, Drettas 1997, Τηλιοπούλου 2008). Στη δεύτερη περίπτωση είναι προφανές ότι ο κύριος στόχος είναι μάλλον η επιβεβαίωση της κοινής καταγωγής και όχι τόσο η επιθυμία για διατήρηση της διαλέκτου (Τομπαΐδης 1996).

Σε αυτό το πλαίσιο, η Τηλιοπούλου (2008), μετά από έρευνα στο ποντιόφωνο χωριό της Νέας Τραπεζούντας Πιερίας, παρατηρεί ότι ο δομικός και λειτουργικός περιορισμός της ποντιακής διαλέκτου, σε συνδυασμό με την ολοένα μεγαλύτερη εδραίωση της ΚΝΕ ως κυρίαρχης γλώσσας επικοινωνίας, είναι οι κύριοι λόγοι που πιθανώς εξηγούν το μεταβατικό χαρακτήρα της συγκεκριμένης μορφής διγλωσσίας χαρακτηρίζοντάς την ως το τελευταίο στάδιο πριν την οριστική επικράτηση της κυρίαρχης γλώσσας, γεγονός που

επιβεβαιώνεται και από την περιορισμένη πλέον χρήση της διαλέκτου από τους νεότερους ομιλητές.

2. Η ταυτότητα της Οφίτικης Ποντιακής

2.1. Η Οφίτικη Ποντιακή στον Πόντο και την Ελλάδα

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στη μελέτη της Οφίτικης Ποντιακής (ΟΠ), μιας διαλεκτικής ποικιλίας, η οποία μιλήθηκε αρχικά στην περιοχή του Όφι και στη συνέχεια, μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, σε μικρούς θύλακες στη Μακεδονία. Ειδικότερα, η επαρχία του Όφεως, όπως ονομαζόταν, βρισκόταν ανατολικά της Τραπεζούντας, ανάμεσα στις επαρχίες των Σουρμένων και της Ριζούντας. Την περιοχή διέσχιζε ο ομώνυμος ποταμός, ο οποίος αποτελούσε το φυσικό σύνορο που διέκρινε τα χωριά των εξισλαμισμένων ελληνικών πληθυσμών[1] από τα χριστιανικά ελληνικά χωριά Χάλτ, Ζουρέλ, Κουρίτσ', Κρηνίτα, Κοφκία, Γίγα, Ζησινό και Λέκκα. Η ΟΠ ήταν η κοινή γλώσσα επικοινωνίας όλων ανεξαιρέτως των Οφιτών ή Οφλήδων, όπως τους αποκαλούσαν οι Τούρκοι, ανέξαρτητα από το θρήσκευμά τους (Χατζηιωαννίδης 1978, Τηλιοπούλου 2008).[2]

Από τυπολογικής πλευράς, η ΟΠ πλησιάζει στο ιδίωμα των Σουρμένων, ενώ διαφοροποιείται αρκετά από τις υπόλοιπες ποντιακές ποικιλίες ως προς το σύνολο των φωνητικών, μορφοσυντακτικών και λεξιλογικών χαρακτηριστικών της (βλ. Τομπαΐδης 1988, 1996α, Drettas 1997). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Mackridge (1999), η ΟΠ παρουσίαζε και επιμέρους διαφοροποιήσεις ανάλογα με το χωριό στο οποίο μιλιόταν.

Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, η ΟΠ συνέχισε να μιλιέται και στην Ελλάδα στις περιοχές όπου εγκαταστάθηκαν οι Πόντιοι πρόσφυγες. Ειδικότερα, ο Χατζηιωαννίδης (1978) αναφέρει ότι οι Οφίτες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Παρανεστίου της Δράμας (στα χωριά Πολυνέρι, Καλλίκρουνο, Πάστροβα, Περίβλεπτον, Μελισσοχώρι, Μεσοχώρι και Ντούκοβο), στο χωριό Παντοκερασιά του νομού Κιλκίς, όπου συμβίωναν με πρόσφυγες από την ανατολική Θράκη,

---

[1] Η επικρατούσα άποψη για τον εξισλαμισμό των Οφιτών υποστηρίζει ότι στα μέσα του 17ου αιώνα πολλοί κάτοικοι της περιοχής του Όφεως εξισλαμίσθηκαν μαζί με τον επίσκοπό τους Αλέξανδρον (ο οποίος μετενομάσθηκε Ισκεντέρ) ως αποτέλεσμα της πίεσης των Τερέμπεηδων την εποχή του Σουλτάνου Μεχμέτ Δ' (1648-1687) (Ανδρεάδης 1996). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. επίσης Bryer & Winfield (1985) και Poutouridou (1997-8).

[2] Οι κάτοικοι της περιοχής ήταν στην απόλυτη πλειοψηφία τους μουσουλμάνοι και μόνο λίγα χωριά ήταν αμιγώς ελληνικά (Ανδρεάδης 1996: 18). Ο Ανδρεάδης (1996) αναφέρει επίσης ότι σύμφωνα με τον Μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρύσανθο, ο πληθυσμός της περιφέρειας του Όφι διέθετε στις αρχές του 20ού αιώνα την ακόλουθη σύνθεση: Λέκα 20 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο, Ζησινός 30 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο, Γίγα 50 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο, Κωφκία 25 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο, Κρηνίτα 60 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο, Κουρίτς΄ 40 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο, Ζουρέλ' 30 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο, Χαλτ' 20 οικογένειες, 1 εκκλησία και 1 σχολείο. Βλ. επίσης Τριανταφυλλίδης (1866), Παρχαρίδης (1879), Χρύσανθος (1933), Λαζαρίδης (1988).

και, τέλος, στην κωμόπολη Φιλώτα της Κοζάνης, όπου συνυπήρχαν μαζί με Πόντιους πρόσφυγες από την περιοχή του Καυκάσου.

Το 1926 ωστόσο, μια ομάδα Οφιτών αγόρασε μια έκταση 6.820 στρέμματων περίπου σε μια περιοχή 10 χιλιόμετρα βόρεια της Κατερίνης. Σκοπός τους ήταν να προσελκύσουν εκεί όσο το δυνατό περισσότερους συμπατριώτες τους. Όντως, όλοι οι Οφίτες κάτοικοι της περιοχής Παρανεστίου, οι οποίοι αντιμετώπιζαν ποικίλες δυσκολίες (π.χ. έλλειψη καλλιεργήσιμων εκτάσεων, απομόνωση από τα αστικά κέντρα κ.ά.) μαζί με Οφίτες από το χωριά Παντοκερασιά Κιλκίς και Φιλώτα Κοζάνης μετεγκαταστάθηκαν στην εν λόγω περιοχή, ιδρύοντας το 1928 τη Νέα Τραπεζούντα Πιερίας,[3] ένα από τα ελάχιστα, αμιγώς Οφίτικα και ποντιόφωνα προσφυγικά χωριά της Ελλάδας (Χατζηιωαννίδης 1978). Σήμερα το χωριό αριθμεί περίπου 700 κατοίκους, οφίτικης καταγωγής στην πλειοψηφία τους.

Ωστόσο, η ΟΠ εξακολουθεί να μιλιέται και έξω από τα όρια της Ελλάδας σε τριάντα περίπου χωριά της επαρχίας του Όφι. Πρόκεται για γλωσσικούς θύλακες δυτικά της Τραπεζούντας όπως η περιοχή της Τόνγιας και η επαρχία Çaykara (Mackridge 1987, 1999, Asan 1998, Drettas 1997). Οι ομιλητές αυτής της ομάδας είναι απόγονοι εξισλαμισθέντων Ποντίων που παρέμειναν στις εστίες τους. Ο Mackridge (1995), ειδικότερα, αναφέρει ότι η ποικιλίας τους διατηρεί ένα μεγάλο αριθμό αρχαϊκών στοιχείων αν και έχει υποστεί σημαντική διάβρωση από την Τουρκική γλώσσα, που κυριαρχεί στην εκπαίδευση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Και οι δύο ομάδες Οφιτών δεν έχουν διατηρήσει κανένα είδος επικοινωνίας μεταξύ τους και, όπως είναι φυσικό, κάτω από την επιρροή της ΚΝΕ και της τουρκικής γλώσσας αντίστοιχα, οι γλωσσικοί τους κώδικες έχουν ακολουθήσει διαφορετική εξέλιξη με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν πιθανότατα τυπολογικές αποκλίσεις. Τέλος, μικρότερες ομάδες Οφιτών ζουν στη Γερμανία και την Κύπρο (Ι. Μεγαλόπουλος, προσωπική επικοινωνία).

2.2. Οι πηγές της ΟΠ

2.2.1 Γραπτές πηγές

Αν και η ποντιακή αποτελεί μια από τις πιο διεξοδικά μελετημένες νεοελληνικές διαλέκτους (βλ. Oeconomides 1908, Dawkins 1931a, 1937, Παπαδόπουλος 1919, 1953, 1958, 1955, 1961, Οικονομίδης 1958, Τομπαΐδης 1988, 1996β, Drettas 1997, Janse 2002, Κουτίτα-Καϊμάκη 1990-91, μεταξύ άλλων), οι πηγές που αναφέρονται ειδικά στην οφίτικη ποικιλία της ποντιακής είναι σχετικά περιορισμένες. Ειδικότερα, η μοναδική σύγχρονη γραμματική περιγραφή της συγκεκριμένης διαλέκτου είναι αυτή του Asan (1998), η οποία όμως εστιάζει στην Οφίτικη της περιοχής του Πόντου στην Τουρκία. Πολύτιμο γλωσσικό υλικό για την ΟΠ έχει διασωθεί από τον Ιωάννη Παρχαρίδη, ο οποίος με την

[3] Η αρχική ονομασία του χωριού ήταν *Κάτω Αϊ Γιάννης Όφις*.

καθοδήγηση του ερευνητή M. Deffner διεξήγαγε το 1876 μεγάλη διαλεκτολογική έρευνα στα ποντιόφωνα χωριά της περιοχής (Δέφνερ 1877). Η λεπτομερής περιγραφή της διαλέκτου που προέκυψε από αυτή την έρευνα αποτέλεσε τη βάση για μια σειρά άρθρων πάνω σε διάφορα γραμματικά χαρακτηριστικά της ΟΠ όπως, για παράδειγμα, το απαρέμφατο (Deffner 1878), και για ένα λεξικό, από το οποίο έχει δυστυχώς δημοσιευτεί μόνο το γράμμα Α (Deffner 1880). Ο ίδιος ο Παρχαρίδης δημοσίευσε μια συλλογή λέξεων – κυρίως ουσιαστικά και κάποια επίθετα – (Παρχαρίδης 1888) καθώς επίσης και τρία παραμύθια και πενήντα τρεις παροιμίες στον πρώτο και στο δεύτερο τόμο του περιοδικού *Αστήρ του Πόντου* αντίστοιχα (Παρχαρίδης 1884, 1885, 1886). Μετά θάνατον δημοσιεύτηκαν δύο εργασίες του με το υλικό που είχε μαζέψει: μία εργασία για τα τραγούδια του Όφι που επιμελήθηκε ο ίδιος ο M. Deffner (Παρχαρίδης 1926) και μία συλλογή παραμυθιών τα οποία ο ίδιος είχε δημοσιεύσει κατά καιρούς στο περιοδικό *Αστήρ του Πόντου* και που περιλαμβάνουν και τα προαναφερθέντα τρία παραμύθια από τον Όφι (Παρχαρίδης 1951). Από το υλικό των τραγουδιών δημοσίευσε και ο Αθανάσιος Παρχαρίδης δύο εργασίες στο περιοδικό *Ποντιακά Φύλλα* (Παρχαρίδης Αθ. 1936).

Γλωσσικό υλικό από τον Όφι συνέλεξε επίσης και ο Richard M. Dawkins, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ο οποίος επισκέφτηκε την περιοχή το 1914 και συγκέντρωσε γλωσσικό υλικό από χριστιανούς των χωριών Κρηνίτα και Γίγα. Δυστυχώς, η έναρξη του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου ανάγκασε τον Dawkins να διακόψει την έρευνά του στην περιοχή. Ωστόσο, το 1931 δημοσίευσε εφτά παραμύθια από την περιοχή του Όφι και δεκαέξι από τα Σούρμενα (Dawkins 1931b). Το 1985 και το 1987 ο καθηγητής Peter Mackridge επισκέφτηκε τον Όφι με σκοπό τη συλλογή γλωσσικού υλικού από τις ποντιόφωνες ομάδες της περιοχής. Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η δημοσίευση μιας περιγραφής του ιδιώματος του χωριού Σαράχο (Mackridge 1987) και ένα άρθρο (Mackridge 1999) με περαιτέρω πληροφορίες για τα γλωσσικά χαρακτηριστικά και τις περιοχές του Πόντου όπου μιλιέται μέχρι και σήμερα η ΟΠ. Επιπλέον ο Peter Mackridge δημοσίευσε το 1991 στο Δελτίο Μικρασιατικών Σπουδών εννέα αδημοσίευτα παραμύθια από το υλικό του Dawkins, τέσσερα από την Ίμερα, τρία από τα Σούρμενα και δύο από τον Όφι (Mackridge 1990-1).

Διάσπαρτα στοιχεία για το γραμματικό σύστημα της ΟΠ παρατίθενται επίσης στις γραμματικές του Παπαδόπουλου (1955) και Οικονομίδη (1958), ενώ χρήσιμες πληροφορίες μπορούν να συλλεχθούν και από το δίτομο ιστορικό λεξικό της ποντιακής διαλέκτου του Παπαδόπουλου (1958, 1961). Πηγές για την ΟΠ αποτελούν όμως και τα λαογραφικά κείμενα, οι παροιμίες και διάφορα κείμενα προφορικής παράδοσης τα οποία έχουν δημοσιευθεί κατά καιρούς σε τόμους περιοδικών με εξειδίκευση στον πολιτισμό, την ιστορία και τη γλώσσα του Πόντου όπως, για παράδειγμα, το *Αρχείον Πόντου,* ο *Αστήρ του Πόντου* και η *Ποντιακή Εστία* (π.χ. Παπαδόπουλος Α. 1931, Παπαδόπουλος Σ. 1997). Ιδιαίτερη μνεία αξίζει τέλος να γίνει και στην εφημερίδα «Οφίτικα Νέα», η οποία εκδίδεται

σε διμηνιαία βάση από τον πολιτιστικό σύλλογο «Αλέξανδρος Υψηλάντης» Νέας Τραπεζούντας όπου και δημοσιεύονται τόσο κείμενα γραμμένα στην ΟΠ όσο και πληροφορίες για τη ζωή και τα έθιμα του χωριού. Τέλος, σημαντικής σημασίας είναι το γλωσσάρι που συνέταξε ο Δ. Χατζηιωαννίδης (1977).

Ο παρακάτω πίνακας συγκεντρώνει τις υπάρχουσες γραπτές πηγές για την ΟΠ:

Πίνακας 1. Γραπτές πηγές για την ΟΠ

Πηγές με γενικές πληροφορίες για την ΟΠ
Οικονομίδης, Δημήτριος. 1958. *Γραμματική της Ελληνικής Διαλέκτου του Πόντου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών [Παράρτημα 1 Λεξικογραφικού Δελτίου].
Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1919. *Ο Υπόδουλος Ελληνισμός της Ασιατικής Ελλάδος Εθνικώς και Γλωσσικώς Εξεταζόμενος*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον Ιωαν. Ν. Σιδέρη.
Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1955. *Ιστορική Γραμματική της Ποντιακής Διαλέκτου*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 1 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].
Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1958*. Ιστορικόν Λεξικόν της Ποντιακής Διαλέκτου, Τόμος Πρώτος Α-Λ*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 3 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].
Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1961. *Ιστορικόν Λεξικόν της Ποντιακής Διαλέκτου, Τόμος Δεύτερος Μ-Ω*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 3 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1880. *Γραμματική της Διαλέκτου Τραπεζούντος: Περί Επιθέτων, Αντωνυμιών και Βαρυτόνων ρημάτων*. Χειρόγραφο 335, Κέντρο Ερεύνης Ελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων, Ακαδημία Αθηνών.
Πηγές για την ΟΠ
Asan, Ömer. 1998. Ο Πολιτισμός του Πόντου. Μετάφραση Αγγέλα Φωτοπούλου, γενική επιμέλεια και μετάφραση λεξικού και σημειώσεων γραμματικής Σοφία Ιωαννίδου και Χρυσούλα Παπαδοπούλου. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη. [Πρωτότυπο Asan, Ömer. 1996. *Pontus Kültürü*. Mayıs]
Deffner, Michael. 1878. Die Infinitive in den pontischen Dialekten und die zusammengesetzten Zeiten im Neugriechischen. *Monatsberichte den Königlich Preussischen Akademie de Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1877*, 191-230. Berlin.
Deffner, Michael. 1880. Glossar des ofitischen Dialectes. Στο Michael Deffner (επιμ.), *Archiv für mittel- und neugriechische Philologie. Band I, Heft 1-2*, 187-220. Athens.
Mackridge, Peter A. 1987. Greek-speaking Moslems of north-east Turkey: Prolegomena to a study of the Ophitic sub-dialect of Pontic. *Byzantine and Modern Greek Studies* 11: 115-137.
Mackridge, Peter. 1995. Pontic in contemporary Turkey: Ancient features in the dialect of Ofis. *Αρχείον Πόντου* 46: 133-161.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1888. Συλλογή ζώντων μνημείων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας εν Όφει. *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος* 18(1883-4): 120-178.
Χατζηιωαννίδης, Δημήτριος. 1977. *Γλωσσάριον Ποντιακής Διαλέκτου Όφεως*. Χειρόγραφο, Αθήνα.
Πρωτογενείς Πηγές για την ΟΠ
Dawkins, Richard. M. 1914. *Όφις, 17.VIII.14 – 21.VIII.14*. Χειρόγραφο σημειωματάριο στο Αρχείο Dawkins στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library of the University of Oxford. Καταχώρηση ως ARCH.Z.DAWK. 7(5).
Dawkins, Richard. M. 1931. Folk tales from Sourmena and the valley of Ophis. *Αρχείον Πόντου* 3: 79-122.
Mackridge, Peter A. 1990-1991. Unpublished Pontic stories collected by R. M. Dawkins. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 8: 107-122.
Παπαδόπουλος, Άνθιμος. 1931. Παροιμίαι. *Αρχείον Πόντου* 3: 3-78.

Παπαδόπουλος, Σάββας Π. 1997. Λαογραφικά σύμμικτα Πόντου. *Αρχείον Πόντου* 47: 243-344.
Παρχαρίδης, Αθανάσιος. 1936α. Τα τραγούδια της Όφης. Από μελέτη του †Ι. Παρχαρίδη. *Ποντιακά Φύλλα* 1(7-8): 8-9.
Παρχαρίδης, Αθανάσιος. 1936β. Τα τραγούδια της Όφης. *Ποντιακά Φύλλα* 1(10): 6-9.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1884. Ποντικά παραμύθια**:** 2. Ατματσάς και η ποθίκα. 3. Ο λύκο και το πρόβατο (Όφις). *Αστήρ του Πόντου* 1(6): 90-91.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1885. Ποντικά παραμύθια: 4. Ο θώπεκας κι ο jάρκο (Όφις). *Αστήρ του Πόντου* 1(7): 91-112.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(1): 11-12.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(2): 23-25.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(4): 55-58.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(8): 117-119.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(11): 166-167.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(14): 213-214.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(18): 280-281.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(19): 296-297.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(20): 313-314.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(21): 330-332.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(22): 343-344.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(26): 410-412.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(27): 420-422.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1926. Περί των εν Όφει ασμάτων. *Λαογραφία* 9: 109-151.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1951. Ποντικά Παραμύθια. *Αρχείον Πόντου* 16: 80-114.

2.2.2. Προφορικά γλωσσικά δεδομένα

Όσον αφορά τα δεδομένα του προφορικού λόγου, τα παλαιότερα δείγματα με μουσική, τραγούδια και αφηγήσεις των κατοίκων της Νέας Τραπεζούντας ηχογραφήθηκαν στις 7 Αυγούστου του 1967 από τον κύριο Σίμο Λιανίδη (Λιανίδης 1989). Ένα μέρος από αυτό το προφορικό υλικό αναρτήθηκε τον Ιούνιο του 2009 στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών (http://www.omega technology.gr/epitropi2/) και είναι πλέον προσβάσιμο από το ευρύ κοινό. Πέρα από το αμιγώς λαογραφικό ενδιαφέρον, το συγκεκριμένο ηχητικό υλικό έχει ανεκτίμητη αξία και από γλωσσολογική άποψη, καθώς αποτελεί την πρώτη καταγραφή της προφορικής ΟΠ στον ελλαδικό χώρο.

Πίνακας 2. Πηγές με προφορικό γλωσσικό υλικό για την ΟΠ

Χειρόγραφο περί Όφεως
Διάρκεια (πηγή): 0:00 - 2:40 (CD:46), Ηχογράφηση: 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Χατζηιωαννίδης, Ηλίας. Αλχαζίδης, Νικόλαος. Αδαμίδης, Παναγιώτης. Αδαμίδης, Χρήστος (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) , (Τόπος καταγωγής: Όφις)

Χοροί Όφεως
Διάρκεια (πηγή): 2:40 - 4:35 (CD:46), Ηχογράφηση: 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Αδαμίδης, Χρήστος (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης), (Τόπος καταγωγής: Όφις)
Λαγκευτόν (Τικ)
Παίζει αγγείον ο Χρήστος Αδαμίδης Διάρκεια (πηγή): 4:35 - 6:24 (CD:46), Ηχογράφηση: 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Αδαμίδης, Χρήστος (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης), (Τόπος καταγωγής: Όφις)
Διπλόν (Ομάλ')
Παίζει αγγείον ο Χρήστος Αδαμίδης Διάρκεια (πηγή): 6:24 - 7:30 (CD:46), Ηχογράφηση: 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Αδαμίδης, Χρήστος (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης), (Τόπος καταγωγής: Όφις)
Σιστόν
Παίζει αγγείον ο Χρήστος Αδαμίδης Διάρκεια (πηγή): 7:30 - 8:40 (CD:46), Ηχογράφηση: 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Αδαμίδης, Χρήστος (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης), (Τόπος καταγωγής: Όφις)
Το όργανο αγγείον
Διάρκεια (πηγή): 8:40 - 24:10 (CD:46), Ηχογράφηση: 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Αδαμίδης, Χρήστος (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης), (Τόπος καταγωγής: Όφις)
Χριστούγεννα και κάλαντα στον Όφι
Διάρκεια (πηγή): 24:10 - 34:40 (CD:46), Ηχογράφηση: 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Αδαμίδης, Χρήστος (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης), (Τόπος καταγωγής: Όφις)
Διάφορα έθιμα Όφεως
Διάρκεια (πηγή): 34:40 - 48:17 (CD:46), Ηχογράφηση 7/8/1967 (Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης) Παρασκευοπούλου, Καλλιόπη (Τόπος Διαμονής: Νέα Τραπεζούντα Κατερίνης), (Τόπος καταγωγής: Γίγα Όφεως)

Το Μάιο του 2003 και 2006 μια ομάδα γλωσσολόγων από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου με επικεφαλής τους Δρ. Ανθή Ρεβυθιάδου και Δρ. Βασίλειο Σπυρόπουλο, ξεκίνησε με τη βοήθεια του Πολιτιστικού και Μορφωτικού Συλλόγου «Αλέξανδρος Υψηλάντης» έρευνα πεδίου με σκοπό τη γλωσσολογική μελέτη της ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας. Αποτέλεσμα της ερευνητικής αυτής προσπάθειας ήταν η διατριβή της Τηλιοπούλου (2008), η οποία, με αφετηρία τη συμπεριφορά

των δομών ΡΗΜΑ+ΚΛΙΤΙΚΟ, εξετάζει τη σημερινή μορφή της ΟΠ, τις επιδράσεις της ΚΝΕ σε αυτήν και την ανάκλασή τους στη διαμόρφωση του γραμματικού συστήματος των γηραιότερων και επομένως αυθεντικότερων ομιλητών της ΟΠ στη Νέα Τραπεζούντα.

3. Η παρούσα έρευνα

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να ικανοποιήσει τους παρακάτω ερευνητικούς στόχους:

- Να προσφέρει μια τυπολογική περιγραφή των κυριοτέρων γραμματικών δομών της ΟΠ με έμφαση: (α) στο σχηματισμό των ερωτηματικών προτάσεων ολικής αγνοίας με τη χρήση του Τουρκικού μορίου *–μι*, (β) στα μορφοφωνολογικά χαρακτηριστικά της αύξησης του αορίστου *ε-* και (γ) στη μορφοσυντακτική δομή και λειτουργία των απαρεμφατικών τύπων που, όπως έχει ανεξάρτητα υποστηριχθεί, απαντούν στην ΟΠ (πβ. Dawkins 1914a, Mackridge 1987, 1999).
- Να παρουσιάσει μια επαρκή και όσον το δυνατόν ολοκληρωμένη τυπολογική περιγραφή της διαλέκτου με βάση τις υπάρχουσες, δημοσιευμένες και αδημοσίευτες, γραμματικές περιγραφές και, στη συνέχεια, να εξετάσει το βαθμό στον οποίο κάποιες από τις δομές της εξακολουθούν να επιβιώνουν στη σημερινή μορφή της.
- Να αναδείξει καινούργιες αδημοσίευτες πηγές της ΟΠ, οι οποίες φυλάσσονται σε βιβλιοθήκες και αρχεία πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και ινστιτούτων του εξωτερικού.
- Να εμπλουτίσει το προφορικό γλωσσικό υλικό που συλλέχθηκε στις έρευνες πεδίου του 2003 και 2006 με νέα δεδομένα από τη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιούν οι ομιλητές της δεύτερης γενιάς και ειδικότερα εκείνοι που γεννήθηκαν στην Ελλάδα.
- Να καταγράψει τη σύγχρονη μορφή της διαλέκτου ώστε να δοθεί η δυνατότητα διερεύνησης του βαθμού «διάβρωσής της» μέσα από την επαφή της με την ΚΝΕ και/ή την ΚΠ.
- Να προσφέρει την ευκαιρία στο ευρύ κοινό που ενδιαφέρεται για θέματα γλωσσικής επαφής, διαλεκτολογίας, αλλά και ιστορίας της Ελληνικής γλώσσας να γνωρίσει μια διαλεκτική ποικιλία της Ποντιακής μέσα από κείμενα, αφηγήσεις, ηχητικά αρχεία και γραμματικές περιγραφές.
- Να δώσει το έναυσμα και σε άλλους διαλεκτικούς πληθυσμούς, ποντιόφωνους και μη, να προβούν σε ανάλογες ενέργειες για τη διαφύλαξη της ντοπιολαλιάς τους και, μέσω αυτής, του τοπικού πολιτισμού τους.
- Τέλος, να προσφέρει στους κατοίκους της Νέας Τραπεζούντας μια πρώτη περιγραφή της γραμματικής δομής και ιστορίας της διαλέκτου τους ως ελάχιστη ανταπόδοση της φιλοξενίας, εμπιστοσύνης και γενναιοδωρίας που επέδειξαν απέναντι σε όλα τα μέλη της ερευνητικής μας ομάδας.

4. Η μεθοδολογία

Το γλωσσικό υλικό για την ΟΠ συλλέχθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 2009 και περιλαμβάνει: (α) γραπτά γλωσσικά δεδομένα προερχόμενα από αρχειακές πηγές και δημοσιευμένα ή/και αδημοσίευτα κείμενα και (β) προφορικά γλωσσικά δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα πεδίου στο χωριό Νέα Τραπεζούντα Πιερίας.

4.1. Συλλογή και τεκμηρίωση γραπτού γλωσσικού υλικού

Τα μέλη της ερευνητικής ομάδας αναζήτησαν και συνέλεξαν γραπτό γλωσσικό υλικό, το οποίο αντανακλά στην πλειοψηφία του παλαιότερες μορφές της ΟΠ, από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, το Ιστορικό Αρχείο της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών και το Κέντρο Ερεύνης Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών. Ειδικότερα, η ερευνητική δραστηριότητα της ομάδας μας περιλάμβανε τις ακόλουθες ενέργειες:

4.1.1. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος

- Αποδελτίωση γλωσσικού υλικού από το Περιοδικό *Αστήρ του Πόντου*, 2ος τόμος, τεύχη 1 – 53.
- Καταγραφή παροιμιών της ΟΠ από το υλικό του Ι. Παρχαρίδη που έχει δημοσιευθεί στο Περιοδικό *Αστήρ του Πόντου*. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκαν και αποδελτιώθηκαν πενήντα τρεις (53) παροιμίες του Όφεως και παραλλαγές τους σε άλλες ποντιακές διαλέκτους, όπως της Τραπεζούντας και της Κρώμνης και φωτοτυπήθηκαν ενδεικτικά κάποια τεύχη του περιοδικού.

4.1.2. Ιστορικό Αρχείο της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών

- Αποδελτίωση γλωσσικού υλικού από το Περιοδικό *Αστήρ του Πόντου*, 1ος τόμος, τεύχη 1 – 52.
- Καταγραφή και αποδελτίωση τεσσάρων παραμυθιών από τον Όφι που συνέλεξε και δημοσίευσε ο Ι. Παρχαρίδης όπως και κάποια άρθρα του ιδίου με γενικές γλωσσολογικές πληροφορίες για την ποντιακή διάλεκτο και ιδιαίτερα τη φωνητική της απόδοση.

4.1.3. Κέντρο Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών

- Εντοπισμός, μελέτη και αποδελτίωση του χειρογράφου αρ. 335, το οποίο περιέχει το έργο του Ι. Παρχαρίδη *Γραμματική της διαλέκτου Τραπεζούντας: Περί επιθέτων, αντωνυμιών και βαρυτόνων ρημάτων* (Αθήνα 1880). Το έργο αυτό είχε προκύψει από τη συλλογή του γλωσσικού υλικού που είχε συλλέξει ύστερα από επιτόπια έρευνα του ιδίου στην Τραπεζούντα και τον Όφι, και

περιέχει πολύτιμες πληροφορίες για την ομιλούμενη μορφή της διαλέκτου στις παραπάνω περιοχές. Δυστυχώς, η μελέτη του χειρογράφου κατέδειξε ότι οι τύποι που αφορούν την ΟΠ ήταν ελάχιστοι και αφορούν κυρίως λεξιλογικές διαφορές μεταξύ των δύο διαλέκτων (π.χ. σελ. 87 *Του ντό το ο προ του αρκτικού φθόγγου ι δεν εκθλίβεται ντό είπες; (΄Οφ. και Κρ. ντ' είπες;)*, σελ. 142, *ρούζω (΄Οφ. ροΐζω, πίπτω)* κ.ά.).

4.1.4. Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library, Πανεπιστήμιο Οξφόρδης

- Το γλωσσικό υλικό συμπληρώθηκε από την έρευνα στο αρχειακό υλικό και τις συλλογές της Bodleian Library και της Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και, ειδικότερα, από την ενδελεχή μελέτη του πολύτιμου αρχείου του Dawkins.

Όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω, ο R. M. Dawkins επισκέφτηκε τον Πόντο και τα χωριά του Όφεως το 1914. Κατά την επίσκεψή του κράτησε λεπτομερείς γραμματικές σημειώσεις της προφορικής ντοπιολαλιάς ενώ, παράλληλα, κατέγραψε μια σειρά από παραμύθια και αφηγήσεις αρκετά από τα οποία εκδόθηκαν από τον ίδιο (1931b), ενώ άλλα αργότερα από τον Mackridge (1990-1991).

Το υλικό της συλλογής περιλαμβάνεται στο σημειωματάριό του με τίτλο «ΟΦΙΣ 1914» (ARCH.Z.DAWK. 7(5)) (Dawkins 1914a). Σύμφωνα με τις σημειώσεις του ίδιου του Dawkins, το υλικό του σημειωματαρίου έχει συλλεχθεί στο διάστημα από 17 έως 21 Αυγούστου του 1914 (17.VIII.14 – 21.VIII.14). Το γλωσσικό υλικό που περιλαμβάνεται στο σημειωματάριο αυτό είναι ανεκτίμητης αξίας καθώς αποτελεί τη μοναδική εμπεριστατωμένη καταγραφή της διαλέκτου όπως αυτή μιλιόταν στα πάτρια εδάφη.

Ειδικότερα, το σημειωματάριο περιλαμβάνει γραμματικές πληροφορίες, κυρίως για τη μορφολογική δομή του ονοματικού και ρηματικού συστήματος της ΟΠ (π.χ. σελ. 5, *φάισο* (imp.), σελ. 6 *η πυροστί, τα πυροστί*) αλλά και διάσπαρτες παρατηρήσεις για τη φωνολογία (π.χ. σελ. 46, *Υγρά είναι τα σύμφωνα τ, λ, ν, γ, κ όταν έπεται ή ε ή ι*), αλλά και τη μορφοσυντακτική δομή της διαλέκτου (π.χ. σελ. 162, *οι εφτωσŏί οι γαθρώπ, τσ εφτωχούς τσαθρώπους*). Επίσης, ο Dawkins δεν παρέλειψε να ενσωματώσει στην συγκεκριμένη περιγραφή διάφορα λεξιλογικά σχόλια (π.χ. σελ. 5, *εσυφουτέσανε = εσκοτείνεψεν, ερόξε εουκά 'he fall down', ροΐζω = fall*) αλλά και προσωπικές παρατηρήσεις που κατά κύριο λόγο αφορούν τη σύγκριση της ΟΠ με άλλες Ποντιακές διαλέκτους της περιοχής και κυρίως με τη διάλεκτο των Σούρμενων (π.χ. σελ. 158, *σπάζα το = το σφάζει (Σουρμ. σπάζäτο)*).

Οι ενότητες με τα παραμύθια και τις αφηγήσεις ιστοριών είναι οργανωμένες ως εξής: Οι σελίδες στην αριστερή πλευρά του ημερολογίου περιλαμβάνουν σε πρόχειρη μορφή (συνήθως με μολύβι) την προφορική διήγηση της ιστορίας ή του παραμυθιού που αφηγείται ο κάθε

πληροφορητής, ο οποίος υπογράφει στο τέλος της διήγησης με το ονοματεπώνυμό του. Το ίδιο παραμύθι παρατίθεται καθαρογραμμένο (συχνά με μελάνι) στη δεξιά πλευρά του ημερολογίου, τα περιθώρια της οποίας περιέχουν διάσπαρτες γραμματικές παρατηρήσεις με αφορμή λέξεις και/ή τύπους που απαντούν στο παραμύθι. Αυτή η οργάνωση μαρτυρεί ότι ο Dawkins κατέγραφε τις προφορικές αφηγήσεις των πληροφορητών του επί τόπου. Οι ορθογραφικοί κανόνες στην προχειρογραμμένη μορφή του κειμένου παραβιάζονται πολύ συχνά προσφέροντάς μας με αυτόν τον τρόπο πολύτιμες πληροφορίες για την προφορά και τη φωνολογική δομή των λέξεων και φράσεων του κειμένου γενικότερα. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Dawkins χρησιμοποιεί ειδικά σύμβολα για την γραφική αναπαράσταση συγκεκριμένων φθόγγων της ΟΠ. Για παράδειγμα, στη φράση *τό να φτἄτ'ἄτα* (σελ. 158) το *ἄ* δηλώνει το φθόγγο [æ] της Ποντιακής ενώ το *τ'* το ουρανικοποιημένο [t^j], χαρακτηριστικό φθόγγο της ΟΠ πριν από μπροστινά φωνήεντα. Δεν είναι σαφές αν ο Dawkins καθαρόγραφε το παραμύθι την ίδια ημέρα ή αργότερα. Σημειώσεις σε άλλα σημειωματάρια μαρτυρούν ότι συχνά η διαδικασία της αντιγραφής και μέρος του γραμματικού σχολιασμού λάμβανε χώρα αρκετούς μήνες μετά την πρώτη καταγραφή.

Παράλληλα με το σημειωματάριο του Dawkins για την ΟΠ μελετήθηκαν επίσης τα σημειωματάρια για τη διάλεκτο των Σούρμενων (ARCH.Z.DAWK.7(7) (Dawkins 1914b) καθώς και οι σημειώσεις του Dawkins με τίτλο «Ποντικά Ι» (ARCH.Z.DAWK.8(2) (Dawkins 1914c) και «Ποντικά ΙΙ» (ARCH.Z.DAWK.8(3)) (Dawkins 1914d) προκειμένου να διευρευνηθεί αν γίνεται περαιτέρω αναφορά σε γραμματικά φαινόμενα της ΟΠ.

Η δεύτερη φάση της έρευνάς μας περιλάμβανε την τεκμηρίωση και αποδελτίωση του συλλεχθέντος γλωσσικού υλικού. Σε μια πρώτη φάση, το υλικό που συλλέχθηκε από δημοσιευμένες πηγές (π.χ. παραμύθια, παροιμίες) κατηγοριοποιήθηκε, διασταυρώθηκε και συμπληρώθηκε με αντίστοιχο υλικό από άλλες πηγές (πβ. Αρχείο Πόντου, Αρχείο Μικρασιατικών Μελετών κ.ά.), αλλά και με τις γραμματικές της Ποντιακής όπως τη «Γραμματικη της Ελληνικής Διαλέκτου του Πόντου» του Δ. Η. Οικονομίδη (1958). Στη συνέχεια, το υλικό μας, τόσο το δημοσιευμένο όσο και το αδημοσίευτο (όπως το αρχείο Dawkins), αποδελτιώθηκε με βάση τα υπό εξέταση φαινόμενα (δηλ. αύξηση αορίστου, ερωτήσεις ολικής αγνοίας με χρήση του *–μι*, και απαρεμφατικές δομές). Παράλληλα, αποδελτιώθηκαν τα βασικά φωνολογικά και μορφολογικά φαινόμενα της ΟΠ, όπως αυτά αναφέρονται στη γραμματική του Οικονομίδη (1958), τα οποία οργανώθηκαν με τη μορφή γλωσσικών παραδειγμάτων σε ειδικούς πίνακες και εμπλουτίστηκαν με τις ανάλογες γραμματικές παρατηρήσεις από τον υπεύθυνο μελετητή της ερευνητικής ομάδας (βλ. Παράρτημα).

4.2. Έρευνα πεδίου και συλλογή προφορικού γλωσσικού υλικού

Η ερευνητική μας ομάδα επισκέφθηκε το χωριό Νέα Τραπεζούντα Πιερίας τον Μάρτιο του 2009 και ήρθε σε επαφή με τον Πολιτιστικό και Μορφωτικό Σύλλογο «Αλέξανδρος Υψηλάντης» προκειμένου να ζητήσει τη βοήθειά τους για την εύρεση και δημιουργία επαφών με φυσικούς ομιλητές και ομιλήτριες της ΟΠ. Η συλλογή του προφορικού γλωσσικού υλικού πραγματοποιήθηκε με επιτόπια έρευνα στο γεωγραφικό χώρο της διαλεκτικής ποικιλίας στις 23 - 27 Μαΐου 2009. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή προφορικού γλωσσικού υλικού ήταν η ελεύθερη συνέντευξη που αποσκοπεί στην εκμαίευση καθημερινού και φυσικά εκφερόμενου λόγου. Η προσωπική συνέντευξη περιλάμβανε περίπου 30-45 λεπτά αυθόρμητης ομιλίας. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποίηθηκε με τη βοήθεια ενός ψηφιακού κωδικοποιητή δεδομένων (MARANTZ PMD-660) και ενός μικροφώνου για έρευνα πεδίου και ελεγχόμενη εγγραφή (AKG C680BL). Κατά την διάρκεια της έρευνας πεδίου ηχογραφήθηκαν συνολικά 27 ενήλικα άτομα, 7 γυναίκες και 20 άνδρες (βλ. Πίνακα 1) με ηλικιακό εύρος 48-84.

Η επεξεργασία του γλωσσικού υλικού από τις προηγούμενες έρευνες πεδίου (Μάιος 2003 και 2006) μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν τέσσερις (4) ομάδες ομιλητών και ομιλητριών στη Νέα Τραπεζούντα:

- *Ομάδα 1* (άτομα ηλικίας 75+), η οποία περιλαμβάνει άτομα που είτε είναι μονόγλωσσα στην ΟΠ είτε έχουν κυρίαρχη γλώσσα την ΟΠ.
- *Ομάδα 2* (άτομα ηλικίας 50-75), τα μέλη της οποίας χρησιμοποιούν την ΚΝΕ ως βασική γλώσσα επικοινωνίας, αλλά και τις ΟΠ και ΚΠ σε συγκεκριμένες καταστασιακές συνθήκες.
- *Ομάδα 3* (άτομα ηλικίας 35-50), η οποία περιλαμβάνει άτομα που έχουν κυρίαρχη γλώσσα την ΚΝΕ και χρησιμοποιούν μόνο περιστασιακά μια μορφή Κοινής Ποντιακής, η οποία έχει πολλές προσμίξεις με την ΚΝΕ.
- *Ομάδα 4* (άτομα ηλικίας 20-35), η οποία απαρτίζεται από ομιλητές της ΚΝΕ που έχουν μόνο παθητική γνώση της ΟΠ και ΚΠ. Η ΟΠ χρησιμοποιείται μόνο στα τραγούδια.

Στόχος της έρευνάς μας αυτή τη φορά ήταν η συλλογή υλικού από την *Ομάδα 2* ομιλητών/-τριών της ΟΠ (δηλ. άτομα ηλικίας 50-75), οι οποίοι χρησιμοποιούν την ΚΝΕ ως βασική γλώσσα επικοινωνίας, αλλά και την ΟΠ και την ΚΠ σε συγκεκριμένες καταστασιακές συνθήκες όπως, για παράδειγμα, όταν επικοινωνούν με άτομα από την *Ομάδα 1* (ηλικίας 75+) ή όταν τραγουδούν παραδοσιακά τραγούδια με τη συνοδεία λύρας κ.ά. Παράλληλα, το υλικό συμπληρώθηκε με συνεντεύξεις και από άλλα μέλη της Ομάδας 1.

Το πρωτογενές προφορικό υλικό οργανώθηκε και ταξινομήθηκε χρονολογικά ανά ομιλητή σύμφωνα με το ημερολόγιο που τηρήθηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου. Παράλληλα, δημιουργήθηκε ένα «ημερολόγιο» για κάθε πληροφορητή με πληροφορίες σχετικές με το τόπο και τον χρόνο γέννησής

του/της,[4] το μορφωτικό του/της επιπέδο κτλ. Αφού ολοκληρώθηκε η καταγραφή του προφορικού υλικού, ακολούθησε η διαδικασία απομαγνητοφώνησης, επεξεργασίας και φωνητικής μεταγραφής των ηχητικών αρχείων με τη βοήθεια εξειδικευμένου λογισμικού (PRAAT, Boersma & Weenink 2009). Ειδικότερα, τα αρχεία «κόπηκαν» προκειμένου να απομονωθεί το υλικό που αφορά τα υπό εξέταση φαινόμενα, δηλαδή τους ρηματικούς τύπους με αύξηση ε- και τις ερωτηματικές προτάσεις με το *–μι*. Στην ΟΠ της Τραπεζούντας δεν εντοπίστηκαν απαρεμφατικοί τύποι σε αντίθεση με την ΟΠ του 1914 που περιγράφει ο Dawkins (Βλ. ενότητα 5.3.2.3) αλλά και την Οφίτικη της Τουρκίας που περιγράφεται από τον Mackridge (1987).

Πίνακας 3. Λίστα πληροφορητών (23-27 Μαΐου 2009)

ΓΥΝΑΙΚΕΣ: 7	**ΑΝΔΡΕΣ: 20**
1. Βασιλειάδου Ειρήνη (1931) (78) 2. Βασιλειάδου Ευαγγελία (1944) (65) 3. Λυκίδου Αφροδίτη (1940) (69) 4. Μαυροπούλου Γεωργία (1948) (61) 5. Μαυροπούλου Δωροθέα (Ροδή) (1940) (69) 6. Παπαδοπούλου Κυριακή (1932) (77) 7. Παραδεισοπούλου Σοφία (1926) (83)	1. Αδαμίδης Κώστας (1946) (63) 2. Αδαμίδης Κώστας (1937) (72) 3. Ανθόπουλος Γιάννης (1940) (69) 4. Βασιλειάδης Δημήτρης (1926) (83) 5. Βασιλειάδης Σάββας (1937) (72) 6. Εφραιμίδης Χαράλαμπος (1957) (52) 7. Ζανέτας Γιάννης (1925) (84) 8. Ιωαννίδης Κώστας (1934) (75) 9. Ιωαννίδης Μιχάλης (1951) (58) 10. Λυκίδης Σταύρος (1937) (72) 11. Μαυρόπουλος Γιάννης (1961) (48) 12. Μαυρόπουλος Φώτης (1929) 13. Μαυρόπουλος Χρήστος (1945) (64) 14. Παπαδόπουλος Βασίλης (Φώτης) (1929) (80) 15. Παραδεισόπουλος Νίκος (1926) (83) 16. Σταυριανίδης Δημήτρης (1951) (58) 17. Σταυριανίδης Σταύρος (1947) (62) 18. Στρατηγόπουλος Γιώργος (1949) (60) 19. Τερζίδης Αριστείδης (1936) (73) 20. Τερζίδης Περικλής (1944) (65)
Σύνολο: 27	

[4] Η συγκεκριμένη ομαδοποίηση των ομιλητών της ΟΠ στη Νέα Τραπεζούντα είναι αποτέλεσμα επιτόπιας έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2003 και 2006.

Πίνακας 4. Ομαδοποίηση πληροφορητών

Ομάδα 1	**Ομάδα 2**
ΓΥΝΑΙΚΕΣ 75+	*ΓΥΝΑΙΚΕΣ 60-75*
Παραδεισοπούλου Σοφία (1926) (83) Βασιλειάδου Ειρήνη (1931) (78) Παπαδοπούλου Κυριακή (1932) (77) Παραδεισόπουλος Νίκος (1926) (83)	Λυκίδου Αφροδίτη (1940) (69) Μαυροπούλου Δωροθέα (Ροδή) (1940) (69) Βασιλειάδου Ευαγγελία (1944) (65) Μαυροπούλου Γεωργία (1948) (61)
ΑΝΤΡΕΣ 75+	*ΑΝΤΡΕΣ 60-75*
Ζανέτας Γιάννης (1925) (84) Βασιλειάδης Δημήτρης (1926) (83) Μαυρόπουλος Φώτης (1929) (80) Παπαδόπουλος Βασίλης (Φώτης) (1929) (80) Ιωαννίδης Κώστας (1934) (75)	Τερζίδης Αριστείδης (1936) (73) Αδαμίδης Κώστας (1937) (72) Βασιλειάδης Σάββας (1937) (72) Λυκίδης Σταύρος (1937) (72) Ανθόπουλος Γιάννης (1940) (69) Τερζίδης Περικλής (1944) (65) Μαυρόπουλος Χρήστος (1945) (64) Αδαμίδης Κώστας (1946) (63) Σταυριανίδης Σταύρος (1947) (62) Στρατηγόπουλος Γιώργος (1949) (60)
	ΑΝΤΡΕΣ 40-60
	Ιωαννίδης Μιχάλης (1951) (58) Σταυριανίδης Δημήτρης (1951) (58) Εφραιμίδης Χαράλαμπος (1957) (52)
	Ομάδα 3
	Μαυρόπουλος Γιάννης (1961) (48)

5. Τα τυπολογικά χαρακτηριστικά της ΟΠ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η επαφή των Ποντίων που προέρχονταν από διαφορετικές ζώνες του Πόντου τόσο μεταξύ τους όσο και με τους ντόπιους πληθυσμούς του ελλαδικού χώρου είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή τυπολογική σύγκλιση των επιμέρους γλωσσικών ποικιλιών της Ποντιακής (Χατζησαββίδης 1995, Mackridge 1995, 1999, Τομπαΐδης 1996β, Drettas 1997, Τηλιοπούλου 2008). Ωστόσο, παρά τη γενικότερη τάση ομογενοποίησης που παρατηρείται είναι πιθανό να διατηρηθούν και ορισμένα πρωτογενή στοιχεία μιας ποικιλίας όταν οι συνθήκες ευνοούν κάτι τέτοιο. Η Νέα Τραπεζούντα αποτελεί μια τέτοια περίπτωση μελέτης λόγω της ομοιογενούς σύστασης του πληθυσμού της.

Ειδικότερα, η έρευνά μας καταδεικνύει ότι ακόμη και σήμερα εντοπίζεται, κυρίως στη μεγαλύτερη γενιά των ομιλητών της ΟΠ (Ομάδα 1), μια σειρά από γραμματικές δομές που διαφοροποιούν την Οφίτικη από όλες τις υπόλοιπες ποντιακές ποικιλίες, τόσο σε φωνολογικό, όσο και σε μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο. Επίσης, είναι αξιοσημείωτο ότι η ΟΠ διατηρεί κάποιες (ομολογουμένως ελάχιστες) δομές από την Τουρκική, οι οποίες παρείσφρυσαν

μέσω μηχανισμών *μεταφοράς δομών* (*transfer*) από τη μια γλώσσα στην άλλη κατά την περίοδο συνύπαρξης της Ελληνικής με τη Τουρκική στην αρχική κοιτίδα. Σύγχρονες γλωσσολογικές έρευνες έχουν καταδείξει ότι η γλωσσική επαφή δεν συντελείται πάντα μέσω 'λεξιλογικού δανεισμού' ή 'δανεισμού δομών' (πβ. Thomason & Kaufman 1988, Thomason 2001). Αντιθέτως, προϋποθέτει μια κατάσταση διγλωσσίας κατά την οποία ενεργοποιούνται μηχανισμοί *επιβολής* (*imposition*) ώστε συγκεκριμένες δομές να *μεταφέρονται* (*transfer*) από τη *γλώσσα-αφετηρία* (*source-language*), π.χ. την Τουρκική, στη *γλώσσα-στόχο* (*recipient language*), π.χ. την Ελληνική (Winford 2003a, b) και αντίστροφα. Στην ΟΠ παρατηρούνται κάποιες δομές που προέρχονται από την Τουρκική (π.χ. η χρήση του *–μι* για το σχηματισμό ερώτησεων ολικής άγνοιας, η επένθεση του ουρανικού /j/ σε μεσοφωνηεντικά περιβάλλοντα κτλ.).

Στην ενότητα αυτή παραθέτουμε κάποια βασικά τυπολογικά χαρακτηριστικά της ΟΠ όπως αναδείχθηκαν, πρώτον, από την έρευνα του γραπτού αρχειακού υλικού και των δημοσιευμένων γραπτών πηγών και, δεύτερον, από την έρευνα πεδίου στη Νέα Τραπεζούντα. Στην παρουσίαση που ακολουθεί, δίνεται έμφαση στα διάφορα τυπολογικά χαρακτηριστικά όπως αναφέρονται στις υπάρχουσες γραμματικές περιγραφές (πβ. Οικονομίδη 1958, Dawkins 1914a) και πάντα σε σύγκριση με τα τυπολογικά χαρακτηριστικά, σωζόμενα και μη, της σύγχρονης μορφής της διαλέκτου, όπως αυτή καταγράφηκε στην έρευνα πεδίου, το Μάιο του 2009.

5.1. Φωνολογία

Σε φωνολογικό επίπεδο, η ΟΠ παρουσιάζει δομές που απαντούν και σε άλλες ποντιακές διαλέκτους, όπως για παράδειγμα, η απουσία του περιορισμού της τρισυλλαβίας στον τονισμό, αλλά και δομές που πιθανότατα είναι αποτέλεσμα εσωτερικής εξέλιξης της διαλέκτου, όπως η τροπή του *κ* (/k/) σε [tʃ] πριν από μπροστινό φωνήεν, γνωστή και ως τσιτακισμός. Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα πιο σημαντικά φωνολογικά χαρακτηριστικά της ΟΠ όπως προκύπτουν από τη μελέτη των γραμματικών περιγραφών (Dawkins 1914a, Οικονομίδης 1958), αλλά και τη συγχρονική εξέταση της διαλέκτου. Στο σχολιασμό που συνοδεύει τα δεδομένα δίνεται έμφαση στα χαρακτηριστικά που επιβιώνουν μέχρι σήμερα στην ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας, όπως αυτά προκύπτουν από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης αλλά και από προηγούμενες έρευνες πεδίου στην περιοχή (Τηλιοπούλου 2008). Όπως είναι εύλογο εστιάζουμε στις Ομάδες πληροφορητών 1 και 2. Καθώς είναι πολύ δύσκολο να οριστούν οι πιθανές τυπολογικές διαφορές στο οφίτικο γλωσσικό σύστημα που χρησιμοποιούν οι ομιλητές και ομιλήτριες των δύο αυτών ομάδων, καταφύγαμε στην ενιαία μεταχείριση των δεδομένων.

Η παρουσίαση των παραδειγμάτων γίνεται ως εξής: Αρχικά δίνεται ο τύπος στη μορφή με την οποία παρουσιάζεται στην πηγή από την οποία αντλείται και στη συνέχεια ακολουθεί η φωνηματική μεταγραφή του σύμφωνα

με το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (International Phonetic Association 1999). Επίσης, όπου είναι εφικτό, δίνεται και η φωνητική μεταγραφή του ίδιου τύπου. Όσον αφορά την κωδικοποίηση των ηχητικών γλωσσικών δεδομένων δίνονται πρώτα τα «Αρχικά Ονόματος Πληροφορητή» με λατινικούς χαρακτήρες, π.χ. IV, στη συνέχεια ο «Αριθμός Έρευνας Πεδίου», π.χ. III, και, τέλος, ο «Αύξοντας Αριθμός Ηχητικού Αρχείου», π.χ. 163.

5.1.1. Τονισμός

Στην ΟΠ, όπως και σε άλλες ποντιακές ποικιλίες (π.χ. Χαλδία, Ματσούκα κ.ά.), η θέση του τόνου δεν περιορίζεται στις τρεις τελευταίες συλλαβές της λέξης (1). Επιπλέον, στην κλητική ενικού των κυρίων ονομάτων παρατηρείται μετακίνηση του τόνου στην αρχική συλλαβή της λέξης (2), φαινόμενο που παρατηρείται σε διάφορες Ινδο-ευρωπαϊκές γλώσσες όπως η Αρχαία Ελληνική και η Σανσκριτική (Kiparsky & Halle 1977), αλλά και στην Τουρκική (Göksel & Kerslake 2005).

(1)	α.	έρχουμουν’εστ /érxum-enest/ érxumen^{j}est	D7(5):6
		άς έρχουντουνε /ás érxu-ntune/ ás érxundune	D7(5):121
		γράφκουντανε /ɣráfk-untane/ ɣráfkundane	Οικονομίδης 1958:80,14
	β.	έμορφεσσα /émorf-esa/ émorfesa	IV_III_163
	γ.	/é-val-an eme/ [évalaneme]	Τηλιοπούλου 2008:114 SE_II_28
		/lép-is ata/ [lépisata]	XG_I_2
(2)	α.	Χάραλαμπε /xarálamb-e/ (< Χαράλαμπος /xarálambos/) xáralambe	
	β.	Άνασταση /anastás-i/ (< Αναστάσης /anastásis/) [ánastasi]	

Ο Παρχαρίδης (1888) αναφέρει χαρακτηριστικά για τον τονισμό στο επίπεδο της φράσης: «...ο Οφίτης εκάστην πρότασίν του αρχίζει τονίζων βαρέως επί της πρώτης λέξεως και ταπεινών βαθμηδόν την φωνήν, επαναλαμβάνει τον ίδιον βαρύν τονισμόν και την ταπείνωσιν της φωνής εσπευσμένως εν τηι τελευταίαι λέξει, σύρων επί τέλους την φωνήν του μέχρις ού εκψυχήσηι εντός του στόματος...» (Παρχαρίδης 1888: 120). Η συγκεκριμένη περιγραφή υποδηλώνει ότι η πρώτη λέξη πιθανότατα εκφέρονταν με υψηλό τόνο ο οποίος βαθμιαία χαμήλωνε ενώ στο τέλος της λέξης της φράσης ή του εκφωνήματος υπήρχε τονική μελωδία που πρόσθετε στην μακρότητα των ληκτικών στοιχείων του εκφωνήματος.

5.1.2. Ηχηροποίηση των στιγμιαίων συμφώνων

Μετά από τα αντηχητικά σύμφωνα λ (/l/) και ρ (/r/) τα άηχα στιγμιαία σύμφωνα π, τ, κ (/p, t, k/) ηχηροποιούνται:

(3)	α.	ο čobáνο érδαι /o tsobán-o ért-e/ o tsobáno érde	D7(5):4
	β.	χωρ̊τάρα /xortár-a/ xordára	D7(5):26
	γ.	πορ̊πατώ /porpat-ó/ porbató	D7(5):163
	δ.	η δăρ̊κυρη /i ðjárkir-i/ i ðǽrɟiri	D7(5):71
	ε.	Χαλ̊τάντ̊' = Χάλ̊τ /xalt-ánt-i/ /xált/ xaldánd^{j} xáld	D7(5):73

Ο συγκεκριμένος κανόνας δεν επιβιώνει στην ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας καθώς κανένας από τους πληροφορητές και τις πληροφορήτριές μας δεν ηχηροποίησε το στιγμιαίο σύμφωνο στο αντίστοιχο περιβαλλον.

Όπως φαίνεται από τα παραδείγματα που ακολουθούν, μετά από έρρινα δεν απαντούν άηχα στιγμιαία σύμφωνα γεγονός που γεννά ερωτήματα σχετικά με τη φωνηματική αντιπροσώπευση των ηχηρών και άηχων στιγμιαίων συμφώνων. Στους φωνηματικούς τύπους που δίνονται στα παραδείγματα στο (4) υιοθετούμε μια προ-θεωρητική αντιπροσώπευση σύμφωνα με την οποία τα

στιγμιαία σύμφωνα θεωρούνται φύσει ηχηρά σε προρινικό περιβάλλον. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τύποι όπως αυτός που δίνεται στο (5), ο οποίος καταδεικνύει τη δυναμική του κανόνα ηχηροποίησης: η αποβολή του άτονου *ι* (/i/) οδηγεί στη γειτνίαση των *ν+τ* (/n t/) με αποτέλεσμα την ηχηροποίηση του δεύτερου φθόγγου.

(4)	α.	κλώσκουνdανε /klósk-undan/ klóskundane	D7(5):4
	β.	εκόμbοσε μασε /e-kómb-ose mas/ ekómbosemase	D7(5):4
	γ.	ού κομbώνω σε /ú komb-óno se/ ú kombónose	D7(5):4
	δ.	η εg̊gάl̪ια /i engali-a/ i eŋgáʎa	D7(5):69
(5)		Κρινt̊άνt̊ους /krinit-ánd-us/ krindándus	D7(5):73

Ο Dawkins δηλώνει τα ηχηρά στιγμιαία είτε με τα λατινικά γράμματα *b, d, g* είτε με το σημάδι '˚' πάνω από τον στιγμιαίο φθόγγο. Σε μερικές περιπτώσεις όμως δε σημειώνει γραφικά την προρινικοποίηση των ηχηρών στιγμιαίων, π.χ. *ο čo<u>h</u>άνο έρdαι* (Dawkins D7(5): 4). Επίσης, ο Οικονομίδης (1958: 125-126) αναφέρει ότι προφέρεται ένα «*μ* προ των *π, b, φ, ψ* και *ψ̆*», π.χ. *δäμπερώ* (Όφ.) < διαπερώ, *Οκτώμbρις* (Όφ.) < Οκτώβρις. Η ηχηροποίηση και προρινικοποίηση σε περιβάλλον *Ν + π, τ, κ* (δηλ. έρρινο + άηχο στιγμιαίο) είναι συστηματική, πιθανότατα λόγω της παραγωγικής φύσης του συγκεκριμένου κανόνα στην ευρύτερη περιοχή.

(6)	α.	ξήλωσαν τα /ksílo-s-an ta/ [ksílosanda]	Τηλιοπούλου 2008: 128 KEVD_II_13

β. έγραψαν τα
/é-ɣrap-s-an ta/
[éɣrapsanda]

γ. φυτεύουν τα KP_III_9
/fitév-un ta/
[fitévunda]

δ. μαζεύουν τα KP_III_9
/mazév-un ta/
[mazévunda]

ε. σον καιρό IV_III_160
/son ker-ó/
[soŋɟeró]

5.1.3. Επένθεση του *γ*

Όλες οι πηγές συμφωνούν ότι στην ΟΠ η χασμωδία θεραπεύεται με επένθεση του *γ*, όπως φαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:

(7) α. ποίγι̯ αθρώπ D7(5):161
/píi aθróp-i/
píj aθróp

β. οι γι̯αγ̊κ'έλ' D7(5):157 (πβ. άγ̊κελο [áŋɟelo])
/i angél-i/
i jaŋɟéʎ

γ. οι θείγοι D7(5):157
/i θí-i/
i θíji

δ. τσι θείγι̯ους D7(5):157
/ti θí-us/
tsi θíjus

Ο Οικονομίδης (1958: 128) σχολιάζει: «Εμφανίζεται το ημίφωνον *j* εν μέσω ετεροφώνων της αυτής λέξεως φωνηέντων ή εν συντάξει μεταξύ ετεροφώνων πάλιν φωνηέντων» και παραθέτει τα παρακάτω παραδείγματα»:[5]

[5] Ο Οικονομίδης (1958) δηλώνει αδιακρίτως το ραχιαίο και ουρανικό ηχηρό τριβόμενο με το λατινικό γράμμα *j*.

(8) α. παλαίjο (Όφ.) < παλαίο(ν) = παλαιόν
β. φλέjο, ο (Όφ.) < φλέο < φλοίο (= φλοιός)
γ. ο j άθρωπο (Όφ.) < ο άρθωπον (Χαλδ. κ.α.)
δ. ο j άρκο (Όφ.), ο άρκον (Χαλδ. κ.α.)

Τα δεδομένα από τις γραπτές πηγές βεβαιώνουν ότι ο κανόνας έχει πεδίο εφαρμογής τη Φωνολογική Λέξη καθώς το επενθετικό *γ* εισάγεται για να αποτρέψει τη χασμωδία τόσο μέσα στη λέξη όσο και μεταξύ του άρθρου και του ουσιαστικού. Ο κανόνας δεν επιβιώνει στη σύγχρονη ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας.

5.1.4. Αποβολή άτονου ληκτικού *ι* (/i/)

Στην ΟΠ αποβάλλεται το ληκτικό άτονο *ι* (/i/) όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στο (9).

(9) α. εκείν D7(5):6
/ekín-i/
[ecín]

β. οι θωπεκάντ D7(5):7
/i θopekánd-i/
[iθopekánd]

γ. πανοθύρ D7(5):7 (πβ. η πυροστί)
/panoθír-i/
[panoθír]

Ο Παρχαρίδης (1888) αναφέρει ότι η αποβολή του άτονου *ι* αφήνει «ίχνη» στο γειτονικό σύμφωνο: «Εν Όφει (όχι εν Σαράχω) πάσα λέξις λήγουσα εις σύμφωνον, αν μετά τούτο απεβλήθη ο φθόγγος *ι*, προφέρεται ούτως, ώστε ο αποβληθείς φθόγγος ακούεται ελαφρώς εν τωι στόματι ως πνεύμα, όπερ εσημειώθη δια του *j*» (Παρχαρίδης 1888: 120).

(10) α. ανωθόρj Παρχαρίδης 1888: 124
β. απίδj
γ. αποβούρτσj
δ. ατοξύσμj
ε. λαναροτ̣σάφj Παρχαρίδης 1888: 146

Ο Dawkins (1914) συχνά (αν και όχι συστηματικά) δηλώνει την ουρανικοποίηση με την απόστροφο μόνο για σύμφωνα που –πριν από την αποβολή του *ι*– υπόκεινται σε προσθίωση σε περιβάλλον πριν από μπροστινό φωνήεν *ε* (/e/), *ι* (/i/) και *ä* (/æ/), π.χ. *καβάλ'* (σελ. 40), *στ'είλ'* (πβ. *εστείλ'ιν'ετει)* (σελ. 44), *μάτ'*

(πβ. *μάτ'ä*) (σελ. 45) *πούλ'* (πβ. *επούλ'εσα*) (σελ. 22). Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι «Υγρά είναι τα σύμφωνα *τ, λ, ν, γ, κ* όταν έπεται ή *ε* ή *ι*» (σελ. 46) και δίνει το παράδειγμα:

(11) ο κλέφτ'ες
οι κλέφτ'
(ΑΡ: των) κλέφτάντ̊'

Στην πραγματικότητα ο κανόνας επηρεάζει και τα συριστικά (ŏ + {ε, ι}, σελ. 45), π.χ. *τρασŏύ, τρασŏέα* (σελ. 125). Η ίδια προφορά διατηρείται και σήμερα στη Νέα Τραπεζούντα αλλά η ουρανικοποίηση περιορίζεται στα ληκτικά αντηχητικά, συριστικά και υπερωικά σύμφωνα και όχι στα κορωνιδικά και χειλικά, όπως φαίνεται από τα παρακάτω ενδεικτικά παραδείγματα:

(12) α. να βάλ' IV_III_185
/na vál-i/
[navál^{j}]

αλλάζ' IV_III_164
/aláz-i/
[aláz^{j}]

όσ' IV_III_155
/ós-i/
[óʃ]

καλοκαίρ' EV_III_174
/kaloker-i/
[kalocér^{j}]

β. το σπίτ SL_III_131
/to spít-i/
[tospít]

κρεμμύδ SL_III_131
/kremíð-i/
[kremíð]

παξιμάδ IV_III_164
/paksimáð-i/
[paksimáð]

χωράφ IV_III_172
/xoráf-i/
[xoráf]

5.1.5. Επένθεση του *ι* (/i/) μεταξύ αντηχητικών

Ο συγκεκριμένος κανόνας αναφέρεται από τον Dawkins (1914a) και τον Οικονομίδη (1958) οι οποίοι δίνουν ως παράδειγμα τύπους του *αλιμέγω* στο (13). Δεν είναι σαφές αν πρόκειται για παραγωγικό κανόνα της γλώσσας ή απλώς για ένα στατικό κανόνα με περιορισμένο περιβάλλον εφαρμογής.

(13) α. νατ**ι**μέγι̯ το ζώ D7(5):6
/na alméɣ-i to zó/
naliméji to zó

β. αλ**ι**μέγις α D7(5):6
/alméɣ-is a/
aliméjisa

γ. αλ**ι**μέγω (Σαράχ.) < αλμέγω (Χαλδ. κ.α.) Οικονομίδης 1958: 82

5.1.6. Τροπή του υπερωικού *κ* (/k/) και του *τ* (/t/) σε προστριβόμενο

Ο συγκεκριμένος κανόνας αναφέρεται από τον Asan (1998) και τον Παρχαρίδη (1888), όχι όμως από τον Dawkins (1914a), ως βασικό φωνολογικό χαρακτηριστικό της Οφίτικης. Σύμφωνα με τον Ι. Μεγαλόπουλο (προσωπική επικοινωνία) υπήρχε στην ομιλία της πρώτης γενιάς προσφύγων, αλλά σταδιακά έχασε έδαφος και έτσι σήμερα δεν απαντά στην ομιλία κανενός από τους πληροφορητές της ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας. Ο Οικονομίδης επισημαίνει ότι ένα ουρανικοποιημένο [tʃ], το οποίο προέρχεται από ουρανικοποίηση του /k/ όταν προηγούνται (και ίσως όταν έπονται) τα μπροστινά φωνήεντα /e, i/ παρατηρείται και στην ΟΠ των Μουσουλμάνων του Όφεως, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τον Mackridge (1987, 1999).

(14) α. /kír-is/ Asan 1998: 341
tʃîris
/ke/
tʃe

β. τσ̆υρώνω Οικονομίδης 1958: 90
/kir-óno/
tʃiróno (< κυρώνω)

αθίτσα (υποκ. του *άθος* (=άνθος)) Οικονομίδης 1958: 91
/aθ-ík-a/
aθítʃa

(15) α. τσ̆αι Οικονομίδης 1958: 92
/ke/
tʃe

β. ετσ̆είν-ος
/ekín-os/
etʃínos

γ. τσ̆οιλ-ία
/kilí-a/
tʃilía

δ. εποίτσ̆-ε
/e-pík-e/
epítʃe

ε. Τούρτσ'
/túrk-i/
túrtʃ

Η μόνη περίπτωση τσιτακισμού που αναφέρει ο Dawkins αφορά το άρθρο *τση*/tsi (γενική ενικού θηλυκού) και *τ(σ)η/t(s)i* (αιτιατική πληθυντικού αρσενικού και θηλυκού).[6] Από τα γραμματικά του σχόλια υποδηλώνεται ότι ίσως ο κανόνας δεν ήταν ενεργός, τουλάχιστον στα χωριά που επισκέφτηκε. Από την άλλη, σχεδόν τρεις δεκαετίες νωρίτερα, ο Παρχαρίδης αναφέρει την τροπή του *κ* σε [tʃ] ως το βασικό διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό της ΟΠ σε σχέση με τις υπόλοιπες ποντιακές ποικιλίες της Τραπεζούντας: «Το μάλιστα διακρίνον την Οφιτικήν διάλεκτον από την εν τραπεζούντι είναι εκτός της διαφοράς των λέξεων και το φθογγολογικόν μέρος. Είναι δε πρώτον πάντων η προφορά του *κ* ως *tsch* προ των φθόγγων *ε* και *ι* πάντοτε, ως και του *γ* εν τωι διπλώι *γγ* την προφοράν του *κ* έχον· εξαιρείται μόνον η περίστασις, καθ' ήν προ του *κ* αμέσως η εν προηγούμενηι συλλαβήι υπάρχει ο φθόγγος *sch* και όταν το *κ* προήλθεν εκ τροπής του *γ*·»:

[6] Είναι πιθανόν η ουρανικοποίηση του κορωνιδικού *τ* (/t/) να οφείλεται σε μετάθεση του ληκτικού *ς* (/s/) της γενικής ενικού και αιτιατικής πληθυντικού.

(16)	α.	κ’αιρός	Παρχαρίδης 1888: 145[7]
	β.	κ’εραμίδj	Παρχαρίδης 1888: 145
	γ.	κ’οιλάδj	Παρχαρίδης 1888: 145
	δ.	κ’υδώνj	Παρχαρίδης 1888: 146
	ε.	γυναικ’είο	Παρχαρίδης 1888: 131
	στ.	ζμιλάκ’j	Παρχαρίδης 1888: 135

5.1.7. Συγχώνευση των *ι* και *α* (/i + a/) σε [æ]

Η συγχώνευση του μπροστινού υψηλού /i/ με το πισινό χαμηλό /a/ σε [æ] μαρτυρείται σε πολλές ποντιακές διαλέκτους (πβ. Drettas 1997) και απαντά, όπως είναι αναμενόμενο, και στην ΟΠ.

(17)	α.	καλάθä /kaláθi-a/ kaláθæ	καλάθ /kaláθ-i/ kaláθ	D7(5):126
	β.	πρόν’ä /próni-a/ próɲæ	πρόν’ /prón-i/ próɲ	D7(5): 126
	γ.	ο δäβολο /o ðǽvol-o/ o ðǽvolo		D7(5): 14
	δ.	πούλ’ätο /púl-i ato/ púɭæto	(πβ. *ου πούλ’ει με* /ú púli me/)	D7(5):32

Στη σημερινή ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας η συγχώνευση αποφεύγεται και προτιμάται η συνίζηση, π.χ. *παραμύθεα* [paramîθᵉa] (IV_III_170), *χωράφεα* [xoráfᵉa] (SL_III_131), *φέρεατο* [férᵉato] (KI_III_97) κτλ.

5.1.8. Ηχηροποίηση του *σ* (/s/) πριν από έρρινο

Ο κανόνας απαντά όχι μόνο στην ΚΝΕ αλλά και σε πολλές άλλες διαλέκτους της Ελληνικής, μεταξύ των οποίων και η ΟΠ:

(18)	α.	πειναζμέν /pinas-mén-i/ pinazmén	D7(5):4

[7] Μτφρ: γ: κοιλάδα, ε: γυναικωνίτης, στ: σπαράγγι

	β.	άγ̯ιαζμα /aɣjas-ma/ áɣjazma	D7(5):71

Στην σύγχρονη μορφή της διαλέκτου, ο κανόνας εφαρμόζεται μέσα στη λέξη (19) αλλά όχι στα όρια λέξης και κλιτικού (20α-γ) ή ερωτηματικού μορίου (20δ). Σε αρκετούς ομιλητές της δεύτερης κυρίως γενιάς (Ομάδα 2) έχει παρατηρηθεί επένθεση του *ι* (/i/) σε αυτό το περιβάλλον (21) ίσως κάτω από την πίεση της ΚΠ.

(19)		μισοβρασμένα /mis-o-vras-men-a/ [misovrazména]	KP_III_88
(20)	α.	δώσε με /ðós-e me/ [ðósme]	 Τηλιοπούλου 2008: 115 LS_II_19
	β.	ντό θέλεις με /dó θél-is me/ [ⁿdó θélisme]	Τηλιοπούλου 2008: 192 TE_I_18
	γ.	οι μανάδες μας /i man-áð-es mas/ [imanáðesmas]	KP_III_90
	δ.	έφαες μι /éfa-es mí/ [éfaesmí]	IV_III_165
(21)	α.	οι γονείς ιμ /i ɣon-ís mu/ [iɣonísim]	KI_III_95
	β.	τη αδερφής ιμ /ti aðerf-ís mu/ [tiaðerfísim]	EV_III_154
	γ.	τη γιάγιας ιμ /ti ɣjáɣj-as mu/ [ti ɟájasim]	SL_III_131

5.1.9. Διατήρηση και αποβολή άτονων *ι* (/i/) και *ου* (/u/) μεταξύ στιγμιαίου και συριστικού

Σύμφωνα με τον Dawkins (1914a) το υψηλό μπροστινό φωνήεν αποβάλλεται κυρίως σε δομές με κλιτικά (22):

(22)	α.	χάρινατς /xári(n) atis/ xárinats	D7(5):172
	β.	να φτἄνατς /na ftǽ-n atus/ na ftǽnats	D7(5):14

Αντίθετα, ο Οικονομίδης (1958: 63-64) σχολιάζει ότι τα Οφίτικα διατηρούν το *ου*, ενώ οι υπόλοιπες ποντιακές διάλεκτοι το αποβάλλουν, και παραθέτει ενδεικτικά τα παρακάτω παραδείγματα:

(23)		*άλλες ποντιακές διάλεκτοι*	*ΟΠ*
	α.	αρθώπ’	αθρώπους
	β.	λύκ’ς	λύκους
	γ.	δäβόλ-τ-ς	δäβόλους
	δ.	χωρέτ’ς	χωράτους (=χωρικούς)

Στην ΟΠ του χωριού, η Τηλιοπούλου (2008) παρατήρησε ότι ο κανόνας πραγματώνεται στο ίδιο περιβάλλον με αυτό που αναφέρει ο Dawkins (1914a), δηλαδή την αιτιατική πληθυντικού της προσωπικής αντωνυμίας *άτους* (/átus/), αλλά και σε άλλους κλιτικούς τύπους γ’ προσώπου, π.χ. γενική θηλυκού κτητικής αντωνυμίας. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η δική μας μελέτη (24γ-ε). Ωστόσο, παρατηρήσαμε ότι υπάρχει ποικιλία μεταξύ ομιλητών σχετικά με το αν διατηρούνται ή όχι τα εν λόγω φωνήεντα σε ονοματικούς ή ρηματικούς τύπους χωρίς κλητικά (25). Αναμφίβολα, η τάση είναι να αποβάλλονται τα άτονα υψηλά γεγονός που δηλώνει ότι, πιθανότατα κάτω από την επίδραση της ΚΠ, ο Οφίτικος κανόνας υποχώρησε. Σύμφωνα με αυτό το σενάριο επομένως, η σποραδική διατήρηση των άτονων υψηλών οφείλεται μάλλον σε επίδραση της ΚΝΕ και όχι σε διατήρηση του οφίτικου χαρακτηριστικού.

(24)	α.	ειδοποίησεν ατς /iðopíi-s-en átus/ [iðopíisenàts]	Τηλιοπούλου 2008: 124 TE_I_29
	β.	δώκαν ατους /ðók-an átus/ [ðókanàts]	Τηλιοπούλου 2008: 124 SE_III_13

	γ.	σο χωρίον ατς[8] /so xorí-o atis/ [soxorí̯onats]	EV_III_154
	δ.	τα παιδία τς /ta peðí-a atis/ [tapeðí̯ats]	SL_III_131
	ε.	το σόιν ατς /to sói atis/ [tosóinats]	EV_III_152
(25)	α.	για να μαθάνεις /ɣja na maθán-is/ [ja̯namaθánis]	IV_III_148
	β.	να έρτς /na ért-is/ [naérts]	EV_III_166
	γ.	να οργώντς /na orɣón-is/ [naorɣóṇ̥ts][9]	SL_III_131

Στον Πίνακα 5 που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωτικά οι βασικότεροι φωνολογικοί κανόνες που αφορούν την ΟΠ όπως αυτοί αναδείχθηκαν από τις γραπτές πηγές και τις έρευνες πεδίου στο χωριό της Νέας Τραπεζούντας. Παράλληλα, δηλώνεται η πηγή (γραπτή ή προφορική) από την οποία αντλείται ο κάθε κανόνας.

[8] Με αφορμή τα παραδείγματα στο (24γ-ε) αλλά και το παράδειγμα στο (22α), αξίζει να σημειωθεί ότι ένα επενθετικό *ν* (/n/) εισάγεται μεταξύ μιας λέξης και ενός κλιτικού όταν η λέξη λήγει σε φωνήεν και το κλιτικό ξεκινά επίσης από φωνήεν (24γ) και (24ε). Ο κανόνας αυτός αναφέρεται και στον Dawkins (1914a), π.χ. *σκυλ'ί ν ατ* (σελ. 28). Η επένθεση του *ν* μπλοκάρεται όταν τα γειτονικά φωνήεντα έχουν την ίδια ποιότητα· σε αυτήν την περίπτωση η χασμωδία επιλύεται με αποδιπλασιασμό του ενός από τα δύο φωνήεντα (24δ).

[9] Το έρρινο σε αυτήν την περίπτωση είναι αποηχοποιημένο.

Πίνακας 5. Περίληψη φωνολογικών χαρακτηριστικών της ΟΠ

Φωνολογικός κανόνας	**Παρχαρίδης**	**Dawkins**	**Οικονομίδης**	**ΟΠ Νέας Τραπεζούντας**
1. Απουσία τρισυλλαβικού παράθυρου	✓	✓	✓	✓
2. Αναβιβασμός του τόνου στην ΠΠ	✓	✓	✓	✓
3. Ηχηροποίηση στιγμιαίων μετά από *λ, ρ* (/l, r/)	_	✓	_	Δεν παρατηρείται
4. Ηχηροποιημένα στιγμιαία μετά από έρρινα	_	✓	✓	✓
5. Επένθεση *γ* σε μεσοφωνηεντικά περιβάλλοντα	_	✓	✓	Δεν παρατηρείται
6. Αποβολή άτονου ληκτικού *ι* (/i/) και ουρανικοποίηση προηγούμενου συμφωνου	✓	✓	_	✓ (Δεν ουρανικοποιού-νται πλέον όλα τα σύμφωνα)
7. Επένθεση του *ι* (/i/) μεταξύ αντηχητικών	_	✓	✓	Δεν παρατηρείται
8. Τσιτακισμός	✓	✓	✓	Δεν παρατηρείται
9. Συγχώνευση ι+α (/i+a/) σε [æ]	_	✓	_	Δεν παρατηρείται· εφαρμόζεται η συνίζηση
10. Ηχηροποίηση του *σ* (/s/) πριν από έρρινο	_	✓ (Αναφέρονται παραδείγματα στο εσωτερικό της λέξης)	_	✓ (Παρατηρείται μέσα στη λέξη αλλά όχι μεταξύ λέξης και κλιτικού· συχνά παρατηρείται επένθεση στο συγκεκριμένο παεριβάλλον)
11. Αποβολή άτονων *ι, ου* (/i, u/) ανάμεσα σε στιγμιαίο και συριστικό	_	✓	✓	✓ (Αρκετά συχνά ο κανόνας δεν εφαρμόζεται)

5.2. Μορφολογία

5.2.1. Ονοματική Μορφολογία

5.2.1.1. Άρθρο

Η ΟΠ διατηρεί τον τύπο της γενικής ενικού του αρσενικού *του [tu]* τον οποίο επεκτείνει και στη γενική πληθυντικού όλων των γενών. Η γενική ενικού για το θηλυκό είναι *τση [tsi]*. Η αιτιατική του ενικού παραμένει για το αρσενικό *τον [ton]* και για το θηλυκό *την [tin]*. Η ονομαστική πληθυντικού για το θηλυκό είναι η ίδια με το αρσενικό, δηλ. *οι [i]*. Η αιτιατική πληθυντικού του αρσενικού είναι *τσοι [t(s)i]*,[10] τύπος ο οποίος επεκτείνεται και στην αιτιατική πληθυντικού του θηλυκού. Από αυτά προκύπτει ότι οι τύποι του πληθυντικού είναι οι ίδιοι για το αρσενικό και το θηλυκό, ενώ δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ ενικού και πληθυντικού στη γενική. Η κλίση του άρθρου είναι η εξής:

(26) Το οριστικό άρθρο στην ΟΠ

ΕΝΙΚΟΣ			
	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ
ΟΝΟΜ	ο [o]	η [i]	το [to]
ΓΕΝ	του [tu]	τση [tsi]	του [tu]
ΑΙΤ	τον [ton]	την [tin]	το [to]
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	οι [i]	οι [i]	τα [ta]
ΓΕΝ	του [tu]	του [tu]	του [tu]
ΑΙΤ	τ(σ)οι [t(s)i]	τ(σ)οι [t(s)i]	τα [ta]

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο τύπος του άρθρου που θα προσδιορίσει εν τέλει το ουσιαστικό εξαρτάται και από το χαρακτηρισμό του τελευταίου ως [±έμψυχο].[11] Έτσι, αν το ουσιαστικό δηλώνει μια άψυχη ή, καλύτερα, μια μη ανθρώπινη οντότητα, το άρθρο που θα το προσδιορίσει στον πληθυντικό είναι αυτό του ουδετέρου γένους (παραδείγματα από Dawkins 1914a, 1931):

[10] Ο Dawkins (1914a) στο σημειωματάριό του δίνει ξεκάθαρα τον τύπο *τσ(ο)ι [tsi]* μόνο, το οποίο δείχνει ότι επρόκειτο για το βασικό τύπο του άρθρου στη διάλεκτο όπως αυτή μιλιόταν στην Τουρκία πριν από την ανταλλαγή. Ωστόσο, στη σημερινή ΟΠ της Τουρκίας φαίνεται ότι υπάρχει ποικιλία, καθώς ο Mackridge (1987) αναφέρει ότι στη Σαράχο ο τύπος της αιτιατικής πληθυντικού είναι *τους [tus]*, αλλά στο Ζησινό *τσοι [tsi]*, ενώ ο Asan (1998) δίνει για το Τσορούκ τον τύπο *τοι [ti]*.

[11] Το περιεχόμενο αυτού του ταξινομικού χαρακτηριστικού δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Συνήθως αναφέρεται στη διάκριση μεταξύ ανθρώπινης και μη ανθρώπινης οντότητας με τα περισσότερα ζώα να εντάσσονται στην κατηγορία του [–έμψυχου]. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι στην κατηγορία του [–έμψυχου] εντάσσονται και οι πληθυντικοί ουσιαστικών που δηλώνουν συγγενικά ονόματα ή ουσιαστικά τουρκικής προέλευσης έστω κι αν αυτά δηλώνουν ανθρώπινες οντότητες, π.χ. *η μάνα*, πλ. *τα μανάδες*. Βλ και παρακάτω.

(27)

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	τα καλαθέας	**αλλά**	οι θεγατέρες
ΑΙΤ	τα καλαθέας		τ(σ)οι θεγατέρες

(28)

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	τα νίκας	**αλλά**	οι νύφες
ΑΙΤ	τα νίκας		τσοι νύφες

Αυτή η ουδετεροποίηση γένους είναι πιο σταθερή στα θηλυκά ουσιαστικά στο σύνολο της Ποντιακής, αλλά στην ΟΠ (και σε κάποιες άλλες ποικιλίες της Ποντιακής) έχει επεκταθεί και στα αρσενικά ουσιαστικά.

(29)

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	τα κάστρους	**αλλά**	οι αθρώποι
ΑΙΤ	τα κάστρους		τ(σ)οι αθρώπους

Η ουδετεροποίηση του γένους, όπως περιγράφηκε παραπάνω, σε συνδυασμό με το συγκρητισμό αρσενικού και θηλυκού γένους στον πληθυντικό, καταλήγουν σε ένα σύστημα το οποίο δεν κάνει διάκριση γένους στον πληθυντικό παρά μόνο ανάμεσα σε έμψυχο – άψυχο ή ανθρώπινο – μη ανθρώπινο, διάκριση στην οποία το άψυχο ή μη ανθρώπινο ταυτίζεται με το ουδέτερο. Έτσι προκύπτει το εξής σύστημα:

(30)

ΕΝΙΚΟΣ			
	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ
ΟΝΟΜ	ο [o]	η [i]	το [to]
ΓΕΝ	του [tu]	τση [tsi]	του [tu]
ΑΙΤ	τον [ton]	την [tin]	το [to]
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
	+ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ		– ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ
ΟΝΟΜ	οι [i]		τα [ta]
ΓΕΝ	του [tu]		του [tu]
ΑΙΤ	τ(σ)οι [t(s)i]		τα [ta]

5.2.1.2. Ουσιαστικό

5.2.1.2.1. Κλιτικά πρότυπα και μεταπλασμοί

Η Ποντιακή χαρακτηρίζεται από μια σειρά μεταπλασμών στα κλιτικά πρότυπα που δημιουργούν αρκετούς παράλληλούς τύπους για κάθε ένα ουσιαστικό. Ο πιο χαρακτηριστικός μεταπλασμός είναι η δημιουργία ουδετέρων πληθυντικών για μια σειρά αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών. Στην ΟΠ αυτό το φαινόμενο

έχει λάβει μεγάλη έκταση με αποτέλεσμα πολλά από τα αρσενικά και θηλυκά ουσιαστικά να έχουν πληθυντικό και στο ουδέτερο ή μόνο στο ουδέτερο. Παραθέτουμε μια σειρά παραδειγμάτων από τον Dawkins (1914a):

(31)

ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	
ŏκύλος	οι ŏκύλ'(οι) – τα ŏκυλ'ία	D7(5):47
νύφε	οι νύφες – τα νυφάδἄ	D7(5):163

(32)

ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	
δρόμος	τα δρόμια	D7(5):47
πόνος	τα πόν̯ια	D7(5):47
αδελφή	τ' αδέλφ̯ια	D7(5):157
ανέψ	τ' ανέψια	D7(5):157

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της ΟΠ είναι η επέκταση του κλιτικού προτύπου των ουσιαστικών σε *-ος* στον πληθυντικό των υπόλοιπων αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών (παραδείγματα από τον Dawkins 1914a: 46, 71, 162):

(33)

ΕΝΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	κλέφτες	μάερας	γυναίκα
ΑΙΤ	κλέφτε	μάερα	γυναίκα
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	κλέφτ(οι)	μάερ(οι)	γυναίκ(οι)
ΑΙΤ	κλέφτους	μάερους	γυναίκους

Επίσης, εκτεταμένη είναι και η χρήση του επιθήματος του πληθυντικού *-ανd* τόσο στα αρσενικά ουσιαστικά σε *-ας/-ες* (34) και στα θηλυκά σε *-α* (35) όσο και στα (αρσενικά) ουσιαστικά σε *-ος*:

(34)

	ΕΝΙΚΟΣ		**ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ**	
ΟΝΟΜ	κλέφτες[12]	αγέρακας[13]	κλεφτάνd(οι)	αγερακάνd(οι)
ΑΙΤ	κλέφτε	αγέρακα	κλεφτάνdους	αγερακάνdους

(35)

	ΕΝΙΚΟΣ	**ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ**
ΟΝΟΜ	ŏέρα[14]	ŏεράνd(οι)
ΑΙΤ	ŏέρα	ŏέράνdους

[12] D7(5):46
[13] Deffner (1880:190)
[14] D7(5):46

(36)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
ΟΝΟΜ	λύκος[15]	λυκάνd(οι)
ΑΙΤ	λύκο	λυκάνdους

Ο Παπαδόπουλος (1955: 48-49) αναφέρει ότι το επίθημα αυτό έχει άλλοτε κάποια περιφρονητική χροιά και άλλοτε δηλώνει ένα σύνολο ομοειδών στοιχειών. Παρόμοια είναι και η χρήση του συγκεκριμένου επιθήματος για τη δήλωση οικογενειακών ονομάτων ή ονομάτων με συγκεκριμένη τοπική προέλευση (Παπαδόπουλος 1955:125-126), και πράγματι ο Dawkins (1914a: 73) δίνει μια λίστα με τέτοιους ονοματικούς σχηματισμούς:

(37) α. Κρινιτάνd(οι) = από την Κρινίτα
β. Ζουρλανd(οι) = από το Ζουρέλ
γ. οι Βασιλάνd(οι) = οι Βασιλειάδαι
δ. Παραδ̆κεβάνd(οι) = Παρασκευόπουλοι
ε. Τερζάνd(οι) = οι Τερζίδαι

Ωστόσο φαίνεται ότι το επίθημα αυτό είχε γενικά επεκταθεί και στη δήλωση του απλού πληθυντικού καθώς χρησιμοποιείται χωρίς να φέρει τη συλλογική ή περιφρονητική σημασία.[16] Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά από το *ανd-* τα πτωτικά επιθήματα ανήκουν στο κλιτικό πρότυπο των ουσιαστικών σε *-ος*, δηλ. *-οι* για την ονομαστική πληθυντικού, *-ίων* για τη γενική πληθυντικού και *-ους* για την αιτιατική πληθυντικού. Ωστόσο για τη γενική πληθυντικού υπάρχουν και τύποι με το επίθημα *-ων*, ιδιαίτερα για τα οικογενειακά ονόματα και τα ονόματα τοπικής προέλευσης, μολονότι το επίθημα αυτό δεν εμφανίζεται στην κλίση των αντίστοιχων ουσιαστικών σε *-ος*.[17]

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι ο Asan (1998) και, σε μεγάλο βαθμό, ο Dawkins (1914a) δε δίνουν τύπους γενικής πληθυντικού. Ο Dawkins μάλιστα στις λίγες περιπτώσεις που δίνει τέτοιους τύπους παραθέτει τον ίδιο τύπο με αυτόν της γενικής ενικού. Αυτό ίσως να σημαίνει ότι στη μορφή της διαλέκτου όπως μιλιόταν (και πιθανότατα ακόμη μιλιέται) στον Πόντο η γενική πληθυντικού είχε υποχωρήσει, φαινόμενο το οποίο παρατηρείται και στην υπόλοιπη Μικρασιατική Ελληνική (Dawkins 1916). Αντίθετα στη μορφή της διαλέκτου που έχει καταγραφεί στη Νέα Τραπεζούντα Πιερίας οι γενικές πληθυντικού έχουν επανέλθει, πιθανότατα ως αποτέλεσμα επαφής με την ΚΠ ή και την ΚΝΕ.

[15] D7(5):47

[16] Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το επίθημα αυτό βλ. Oeconomides (1936) και Symeonidis (1980).

[17] Βλ. Oeconomides (1936) και Οικονομίδης (1958: 150).

5.2.1.2.2. Συγκρητισμοί

Η κλίση του ουσιαστικού στην Ποντιακή εν γένει χαρακτηρίζεται από μια σειρά συγκρητισμών οι οποίοι επηρεάζουν την τελική πραγμάτωση των πτωτικών επιθημάτων. Έτσι, τα ουσιαστικά που δηλώνουν μη έμψυχες ή, καλύτερα, μη ανθρώπινες οντότητες υπόκεινται σε έναν συγκρητισμό ονομαστικής – αιτιατικής στον πληθυντικό, ο οποίος εφαρμόζεται σε όλα τα αρσενικά και θηλυκά ουσιαστικά ανεξάρτητα από την κλιτική τάξη στην οποία εντάσσονται. Έτσι, τα μη ανθρώπινα αρσενικά ουσιαστικά σε *-ος* παίρνουν το επίθημα της αιτιατικής *-ους* τόσο στην ονομαστική όσο και στην αιτιατική πληθυντικού:

(38) Ουσιαστικά σε *-ος*

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ΟΝΟΜ	κάστρ-ους	αθρώπ(οι)
ΑΙΤ	κάστρ-ους	αθρώπους

Παρομοίως, τα μη ανθρώπινα αρσενικά ουσιαστικά σε *-ας* (39), καθώς επίσης και τα μη ανθρώπινα θηλυκά ουσιαστικά σε *-α* (40α) και *-η* (40β) παίρνουν το επίθημα της αιτιατικής *-ας* τόσο στην ονομαστική όσο και στην αιτιατική πληθυντικού. Αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ τα αντίστοιχα ανθρώπινα αρσενικά ουσιαστικά στον πληθυντικό παίρνουν δύο διακριτά επιθήματα για την ονομαστική και την αιτιατική, συγκεκριμένα τα *-ες* και *-ας* αντίστοιχα, τα ανθρώπινα θηλυκά παίρνουν το συγκρητικό επίθημα της ονομαστικής *-ες* και στην ονομαστική και στην αιτιατική πληθυντικού:

(39) Αρσενικά σε *-ας*

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ΟΝΟΜ	μήν-ας	χονdζ-άδ-ες
ΑΙΤ	μήν-ας	χονdζ-άδ-ας

(40)

α. Θηλυκά σε *-α*

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ΟΝΟΜ	θάλασσ-ας	θεγατέρ-ες
ΑΙΤ	θάλασσ-ας	θεγατέρ-ες

β. Θηλυκά σε *-η*

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ΟΝΟΜ	νίκ-ας	πατšήδ-ες
ΑΙΤ	νίκ-ας	πατšήδ-ες

Η ΟΠ εμφανίζει αυτού του τύπου τους συγκρητισμούς λόγω, όμως, των πολλών μεταπλασμών, οι συγκρητισμοί έχουν δημιουργήσει καινούργιες καταλήξεις και κλιτικά πρότυπα. Πιο συγκεκριμένα, τα έμψυχα αρσενικά ουσιαστικά σε *-ας/-*

ες/-ης και τα έμψυχα θηλυκά σε *-α* ακολουθούν στον πληθυντικό το κλιτικό πρότυπο των ουσιαστικών σε *-ος* οπότε και τα επιθήματα που λαμβάνουν είναι τα αντίστοιχα αυτής της κλιτικής τάξης δηλ. τα *-οι* και *-ους* (παραδείγματα από Dawkins 1914a: 47, 71, 162, 160):

(41)

ΕΝΙΚΟΣ				
ΟΝΟΜ	κλέφτες	μάερας	γυναίκα	ιμάμης
ΑΙΤ	κλέφτε	μάερα	γυναίκα	ιμάμη
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ				
ΟΝΟΜ	κλέφτ(οι)	μάερ(οι)	γυναίκ(οι)	ιμάμ(οι)
ΑΙΤ	κλέφτους	μάερους	γυναίκους	ιμάμους

Αυτό το φαινόμενο ενισχύθηκε και από το γεγονός ότι πολλά από αυτά τα ουσιαστικά σχηματίζουν πληθυντικούς με το επίθημα *-ανd*, το οποίο επιλέγει να ακολουθείται από τα επιθήματα *-οι* και *-ους* (βλ. προηγούμενη ενότητα, παραδείγματα 34-35). Το πιο ενδιαφέρον φαινόμενο που παρουσιάζει η ΟΠ είναι ότι έχει αναπτύξει μια ξεχωριστή κατάληξη *-ἄς*, η οποία εμφανίζεται σε περιβάλλοντα μη αναμενόμενα. Πιο συγκεκριμένα, η κατάληξη αυτή είναι η κατάληξη πληθυντικού κάποιων μη ανθρώπινων θηλυκών ουσιαστικών που λήγουν σε φωνήεν *-ἄ* αποτέλεσμα συγχώνευσης των e+a:

(42)

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	αδελφοσύν-ἄς[18]	**αλλά**	κνιθέ-ας[19]
ΑΙΤ	αδελφοσύν-ἄς		κνιθέ-ας

Η κατάληξη αυτή επεκτάθηκε και σε άλλα μη ανθρώπινα θηλυκά ουσιαστικά που λήγουν σε *-α*:

(43) ΕΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

η παλάμα	τα παλάμἄς (ΟΝΟΜ & ΑΙΤ)	D7(5):71
η μωροδίκα	τα μωροδίκἄς (ΟΝΟΜ & ΑΙΤ)	D7(5):46
η λείβα	τα λείβἄς (ΟΝΟΜ & ΑΙΤ)	D7(5):163

και μέσω αυτών στα αντίστοιχα μη ανθρώπινα θηλυκά σε *-α* που σχηματίζουν τον πληθυντικό με το επίθημα *-αδ*:

(44) ΕΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

η παρά	τα παράδἄς (ΟΝΟΜ & ΑΙΤ)	D1931:105,4
η παρτσά	τα παρτσάδἄς (ΟΝΟΜ & ΑΙΤ)	Παρ.1926:132,25

[18] Deffner (1880: 198), Οικονομίδης (1958: 175 κ.εξ.).
[19] D7(5):48

και κατέληξε να γίνει η κατάληξη που ακολουθεί αυτό το επίθημα ανεξάρτητα από το αν το ουσιαστικό είναι ανθρώπινο ή μη ανθρώπινο:

(45)	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	
	η μάνα	τα μανάδäς (ONOM & AIT)	D7(5):46
	η νύφε	τα νυφάδäς (ONOM & AIT)	D7(5):157
	ο παπάς	τα παπάδäς (ONOM & AIT)	D7(5):10
	η πεθερά	τα πεθεράδäς (ONOM & AIT)	D7(5):157
	η πατσή	τα πατσήδäς (ONOM & AIT)	Παρ.1926:131,17

Με άλλα λόγια, σε αυτή την περίπτωση ο συγκρητισμός ονομαστικής – αιτιατικής λειτουργεί ανεξάρτητα από το αν το ουσιαστικό είναι ανθρωπινο ή μη ανθρώπινο, ενοποιώντας με αυτόν τον τρόπο το κλιτικό πρότυπο για την υπό εξέταση ομάδα ουσιαστικών.

Ο συγκρητισμός ονομαστικής – αιτιατικής σε συνδυασμό με την ουδετεροποίηση του γένους στο άρθρο των μη ανθρώπινων ουσιαστικών στον πληθυντικό υποδηλώνει τον κεντρικό ρόλο που έχει αποκτήσει στην κλίση των ουσιαστικών το χαρακτηριστικό [±ανθρώπινο] ή [±έμψυχο], μια εξέλιξη η οποία εξασθενίζει τον αντίστοιχο ρόλο του γένους ως ταξινομικού χαρακτηριστικού. Η εξέλιξη αυτή διαφοροποιεί την Ποντιακή και την ΟΠ από την υπόλοιπη Ελληνική και την εντάσσει στην ευρύτερη ομάδα της Μικρασιατικής Ελληνικής, η οποία παρουσιάζει ανάλογα φαινόμενα σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό. Για παράδειγμα, στις περισσότερες διαλεκτικές ποικιλίες της Καππαδοκικής η μορφοσυντακτική ισχύς του γένους έχει εξασθενίσει σε βαθμό εξαφάνισης, ενώ αντίθετα έχει ισχυροποιηθεί η επίδραση του χαρακτηριστικού [±έμψυχο], σε σημείο που να καθορίζει συγκρητισμούς, κλιτικά πρότυπα και τάξεις, ακόμα και μορφολογικά σχηματιστικά.[20] Θα μπορούσε επομένως να υποστηριχθεί ότι η εξασθένιση της μορφοσυνακτικής ισχύος του γένους και η ανάδειξη του χαρακτηριστικού [±έμψυχο] δημιουργεί ένα ισόγλωσσο για τις διαλεκτικές ποικιλίες αυτής της περιοχής. Το κατά πόσο αυτή η εξέλιξη είναι αποτέλεσμα ανεξάρτητων εσωτερικών αλλαγών στο σύστημα αυτών των διαλεκτικών ομάδων και ποικιλιών και το κατά πόσο ή με ποιο τρόπο αυτή η εξέλιξη ενεργοποιήθηκε ή ενισχύθηκε από την επαφή με την Τουρκική, η οποία δε διαθέτει μορφοσυντακτική δήλωση του γένους, είναι δύο πολύ σύνθετα θέματα τα οποία χρήζουν οπωσδήποτε περαιτέρω μελέτης.[21]

Η ΟΠ, όπως και η Ποντιακή, διαθέτει ένα άλλο χαρακτηριστικό φαινόμενο συγκρητισμού το οποίο καθορίζεται από την οριστικότητα της Ονοματικής Φράσης (ΟΦ). Έτσι, στην ονομαστική ενικού τα αρσενικά

[20] Βλ. Spyropoulos & Kakarikos (2007, 2009) και Karatsareas (2009).

[21] Για δεδομένα βλ. Dawkins (1916), και για μια πρώτη θεωρητική προσέγγιση της εξέλιξης αυτής βλ. Spyropoulos & Kakarikos (2009) και Karatsareas (2009). Βλ. επίσης και Janse (2004).

ουσιαστικά σε *-ος* παίρνουν το επίθημα της αιτιατικής ενικού *-ο(ν)* αντί για το αντίστοιχο της ονομαστικής *-ος* όταν προσδιορίζονται από το οριστικό άρθρο:

(46)

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ			
ΟΝΟΜ	ο λύκ-ο	**αλλά**	(ένας) λύκ-ος
ΑΙΤ	το(ν) λύκ-ο		(έναν) λύκ-ο

Με άλλα λόγια, όταν το ουσιαστικό είναι οριστικό υπάρχει συγκρητισμός ονομαστικής – αιτιατικής ενικού. Σε κάποιες ποικιλίες της Ποντιακής το φαινόμενο αυτό φαίνεται ότι έχει επεκταθεί και σε κάποια ουσιαστικά άλλων κλιτικών τάξεων, αλλά δεν έχουμε σαφείς ενδείξεις ότι κάτι τέτοιο ίσχυε για την ΟΠ σε οποιαδήποτε φάση της. Ο συγκρητισμός αυτός φαίνεται να αποτελεί μια μορφή *Διαφοροποιημένης Δήλωσης Υποκειμένου* (*Differential Subject Marking*),[22] ωστόσο κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο να υποστηριχθεί επαρκώς, καθώς το φαινόμενο αυτό περιορίζεται σε μια συγκεκριμένη κατηγορία ουσιαστικών μόνο (βλ. παρακάτω τη συζήτηση για τη δήλωση της οριστικότητας).

5.2.2 Ρηματική Μορφολογία

5.2.2.1. Γραμματικές κατηγορίες και πραγμάτωση

Η ρηματική μορφολογία της ΟΠ δηλώνει τις εξής ρηματικές κατηγορίες:

(47) Φωνή: ενεργητική – παθητική
Χρόνος: παρελθόν – μη παρελθόν
Όψη: συνοπτική – μη συνοπτική
Συμφ. Υποκειμένου: πρόσωπο (1-2-3), αριθμός (ενικός – πληθυντικός)
Έγκλιση: προστακτική – μη προστακτική

Η συμφωνία υποκειμένου δηλώνεται μέσω συγκεκριμένων ομάδων επιθημάτων τα οποία επίσης συγχωνευτικά δηλώνουν χρόνο και ενδεχομένως φωνή:[23]

[22] Για μια πρώτη γενική συζήτηση της δομής ως φαινομένου *Διαφοροποιημένης Δήλωσης Υποκειμένου* βλ. Janse (2004).

[23] Τα επιθήματα που δίνονται εδώ είναι ενδεικτικά και δε δίνεται όλη η ποικιλία των διαφόρων τύπων ανά πρόσωπο και αριθμό. Επίσης ενδεικτικά αναφερόμαστε μόνο στην πρώτη συζυγία (τα λεγόμενα βαρύτονα ρήματα). Ανάλογα επιθήματα υπάρχουν και για τις υπόλοιπες συζυγίες και υποομάδες.

(48)

	I –πρλ	II +πρλ	III –πρλ/+παθ	IV +πρλ/–συν/+παθ
1ΕΝ	-ω	-α	-ομαι	-ουμουνε[24]
2ΕΝ	-εις	-ες	-εσαι	-ουσουνε
3ΕΝ	-(ει)	-ε	-εται	-ουτουνε
1ΠΛ	-ουμε	-αμε	-ουμεστε	-ουμουνεστε
2ΠΛ	-ειτε	-ετε	-εστε	-ουσουνεστε
3ΠΛ	-ουν(ε)	-αν(ε)	-ουντανε	-ουσανε

Ο τρόπος της μορφολογικής δήλωσης της φωνής μοιάζει με αυτόν της ΚΝΕ, δηλ. για τη μεν ενεργητική φωνή η δήλωση αυτή είναι μηδενική ενώ για την παθητική υπάρχουν: (α) δύο ομάδες επιθημάτων τα οποία δηλώνουν επίσης συμφωνία και χρόνο για τη μη συνοπτική όψη (III, IV) και (β) το ειδικό επίθημα -*θ* ή υποκαταστατική μορφολογία για τη συνοπτική όψη (στο παρελθόν):

(49) α. κλώσκομαι[25] → εκλώστα < εκλώσθα D7(5):164
β. ντρέπομαι → εντράπα

Περνώντας στην όψη, η μη συνοπτική όψη του μη παρελθοντικού της ενεργητικής και της παθητικής δηλώνεται με μηδενικό επίθημα, η μη συνοπτική όψη του παρελθοντικού της ενεργητικής άλλοτε με κενό επίθημα (50α) και άλλοτε με το επίθημα *-εν/-ειν/-ν* (50β), η μη συνοπτική όψη του παρελθοντικού της παθητικής με τη συγχωνευτική ομάδα επιθημάτων IV (50γ), η συνοπτική όψη της ενεργητικής με το επίθημα *-σ* (50δ) ή με υποκαταστατική μορφολογία στο θέμα και η συνοπτική όψη της παθητικής με το επίθημα -*θ* (50ε) ή με υποκαταστική μορφολογία στο θέμα. Η διαφορά με την ΚΝΕ είναι ότι η συνοπτική όψη στην παθητική δεν επεκτείνεται και στο επίθημα του παρελθόντος *-ηκ* καθώς αυτό απουσιάζει από την ΟΠ όπως άλλωστε και γενικότερα από την Ποντιακή.

(50) α. γράφω → έγραφα D7(5):164
β. ξέρω → έξερνα D7(5):123
γ. κλώσκομαι → εκλώσκουμανε D7(5):164
δ. γράφω → έγραψα D7(5):164
ε. κλώσκομαι → εκλώστα (< εκλώσθα) D7(5):164

Αναφορικά με το χρόνο, η δήλωσή του γίνεται κατεξοχήν από το επίθημα της συμφωνίας (βλ. τις ομάδες επιθημάτων στο 48). Όμως, ο παρελθοντικός χρόνος δηλώνεται επίσης με την αύξηση η οποία στην ΟΠ όπως και στις περισσότερες

[24] Ο Dawkins (1914a) δίνει καταληκτικό φωνήεν για τα επιθήματα του ενικού άλλοτε το *-α* και άλλοτε το *-ε*. Με το τελευταίο συμφωνεί και ο Asan (1998).

[25] Ο Dawkins (1914a: 4) δίνει τον τύπο *κλώσκομαι* αν και ο σωστός τύπος του ρήματος είναι *κλώσκουμαι*. Παραθέτουμε τον τύπο όπως τον δίνει ο Dawkins.

ποικιλίες της Ποντιακής είναι υποχρεωτική, δηλ. εμφανίζεται πάντα ανεξάρτητα από το αν τονίζεται ή όχι (βλ. 49).[26] Η αύξηση εμφανίζεται με δύο τύπους: (α) με τη λεγόμενη συλλαβική αύξηση, δηλ. με ένα πρόθημα *ε-* όταν το θέμα αρχίζει με σύμφωνο, όπως στα παραδείγματα στο (49) και (β) με τη λεγόμενη χρονική αύξηση, κατά την οποία όταν το θέμα αρχίζει από φωνήεν *α* τρέπεται σε *ε* (51), ενώ παραμένει το ίδιο σε όλες τις άλλες περιπτώσεις.

(51) αλείφω → έλειφα D7(5):158

Τέλος, σχετικά με τις εγκλίσεις, η ΟΠ ακολουθεί το γενικότερο σχήμα της ΚΝΕ, δηλ. μορφολογικά δηλώνει μόνο την προστακτική έγκλιση με χαρακτηριστικό επίθημα που συγχωνεύει και τη συμφωνία υποκειμένου. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ότι το επίθημα αυτό είναι το *-ο* αντί του *-ε* για το 2ΕΝ, επίθημα το οποίο διατηρείται από την Αρχαία Ελληνική:

(52) α. πλάνω → πλάσο Παρ.1886:8,[110],118
β. δουλεύω → δούλεψο D.1931:105,3
γ. αφήνω → αφήσο D7(5):164

5.2.2.2. Σχηματισμός παραδειγμάτων

Η ΟΠ δεν ακολουθεί εξολοκλήρου το γενικό σχήμα του συνδυασμού χρόνου και όψης της ΚΝΕ για τη δημιουργία των βασικών ρηματικών τύπων και παραδειγμάτων. Έτσι, η όψη και στις δύο τιμές της συνδυάζεται μόνο με τον παρελθοντικό χρόνο, ενώ οι μη παρελθοντικοί τύποι δεν υπεισέρχονται στη διάκριση της όψης (παραδείγματα από Dawkins 1914a):

(53α)

	+ΠΑΡΕΛΘΟΝ	-ΠΑΡΕΛΘΟΝ
-ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έγραφα	γράφω
+ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έγραψα	

(53β)

	+ΠΑΡΕΛΘΟΝ	-ΠΑΡΕΛΘΟΝ
-ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	εστείλινα	στείλω
+ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έστειλα	

Ομοίως και η προστακτική δεν υπεισέρχεται στη διάκριση της όψης και σχηματίζει τους τύπους της χρησιμοποιώντας τη συνοπτική μορφολογία:

[26] Για μια φορμαλιστική ανάλυση του φαινομένου της αύξησης στην ΚΝΕ και τις διαλέκτους της, συμπεριλαμβανομένης της ΟΠ, η οποία συνδέει την υποχρεωτική της εμφάνιση με την απουσία του επιθήματος *-ηκ* βλ. Spyropoulos & Revithiadou (2009).

(54)

	ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ
2ΕΝ	γράψο(ν)
2ΠΛ	γράψτε

Περνώντας στο χώρο της μορφοσύνταξης, η ΟΠ σχηματίζει κανονικά την υποτακτική με το μόριο *να* και την άρνηση *μην*. Αντίθετα δε διαθέτει το μελλοντικό μόριο *θα*, και η έκφραση του μέλλοντα γίνεται με το μόριο *να*. Ωστόσο, διακρίνεται από την υποτακτική από το ότι δεν παίρνει την άρνηση *μην* αλλά την άρνηση *ουκ*, η οποία συνδυαζόμενη με το *να* δίνει το μόριο *ουκενά* ή *ουτσ̆ενά*. Να σημειωθεί ότι και εδώ δε γίνεται διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής υποτακτικής και μέλλοντα καθώς και τα δύο συντάγματα περιλαμβάνουν τον μοναδικό μη παρελθοντικό τύπο:[27]

(55α)

	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΕΛΛΩΝ
-ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να (μη) γράφω	(ουτσ̆ε)να γράφω
+ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ		

(55β)

	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΕΛΛΩΝ
-ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να (μη) στείλω	(ουτσ̆ε)να στείλω
+ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ		

Έτσι το ρηματικό σύστημα της ΟΠ διαμορφώνεται ως εξής:

(56α)

	+ΠΑΡΕΛΘΟΝ	-ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΕΛΛΩΝ	ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ
-ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έγραφα	γράφω	να (μη) γράφω	(ουτσ̆ε)να γράφω	γράψο(ν)
+ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έγραψα				

[27] Ο Παπαδόπουλος (1919: 107-108) αναφέρει ότι στην υποτακτική και στο μέλλοντα ο ίδιος τύπος χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη συνοπτική και τη μη συνοπτική όψη, γεγονός το οποίο υποδηλώνει μια ουδετεροποίηση της μορφολογικής δήλωσης της όψης. Ωστόσο, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο τύπος του μη συνοπτικού μη παρελθοντικού (ενεστώτας) δηλώνει κατεξοχήν συνοπτική όψη. Το φαινόμενο χρειάζεται περαιτέρω σημασιοσυντακτική ανάλυση των δεδομένων προκειμένου να διατυπωθεί ένα ασφαλές συμπέρασμα. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι μια ανάλογη ουδετεροποίηση της σημασιολογικής δήλωσης της όψης έχουμε και στην ΚΝΕ και, συγκεκριμένα, στην προστακτική όπου η μορφολογική διάκριση συνοπτικού – μη συνοπτικού δεν ανταποκρίνεται πολλές φορές στη σημασιολογική τους δήλωση (βλ. Holton *et al.* 1999).

(56β)

	+ΠΑΡΕΛΘΟΝ	-ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΕΛΛΩΝ	ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ
-ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	εστείλινα	στείλω	να (μη) στείλω	(ουτδε)να στείλω	στείλο(ν)
+ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έστειλα				

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι η ΟΠ κανονικά δε διαθέτει συντελεσμένους τύπους. Ωστόσο, ήδη από πολύ νωρίς είχαν εισέλθει στο σύστημά της τύποι από την ΚΠ, οι οποίοι σχηματίζονται με το βοηθητικό ρήμα *έχω* και τη μετοχή (Παπαδόπουλος 1955, Οικονομίδης 1958):

(57) -ΠΡΛ, ΣΥΝΤ +ΠΡΛ, ΣΥΝΤ ΜΕΛ, ΣΥΝΤ
έχω γραμμένον είχα γραμμένον να έχω γραμμένον

Οι τύποι αυτοί ως νεωτερισμοί έχουν αποκτήσει πλέον ταυτότητα στην ΟΠ όπως αυτή μιλιέται σήμερα στην Ελλάδα. Ομοίως και κατ' επίδραση της ΚΝΕ, πιθανότατα όμως μέσω της ΚΠ, έχουν αρχίσει να υπεισέρχονται και συντάγματα υποτακτικής με συνοπτικούς μη παρελθοντικούς τύπους, αλλά και τύποι του μέλλοντα με το *θα*. Δεν είναι σίγουρο αν και κατά πόσο αυτοί οι τύποι έχουν ενσωματωθεί στο σύστημα της ΟΠ ή αποτελούν τύπους μιας παράλληλης γραμματικής λόγω της επαφής της ΟΠ με την ΚΠ και κυρίως με την ΚΝΕ.

5.2.2.3. Απαρέμφατο

Η ΟΠ ανήκει σε εκείνη την ομάδα των ποικιλιών της Ποντιακής (η οποία περιλαμβάνει και τις διαλεκτικές ποικιλίες της Τραπεζούντας, των Σουρμένων και της Σάντας), οι οποίες διαθέτουν απαρεμφατικούς τύπους στο σύστημά τους, δηλ. άκλιτους ρηματικούς τύπους οι οποίοι μπορούν να αποτελέσουν τον πυρήνα μιας πρότασης. Αυτοί οι τύποι σχηματίζονται με την προσθήκη του επιθήματος *-ειν*ε/*-ηνε*/*-ινε*[28] στη συνοπτική ρηματική βάση:[29]

(58) γράφω → γράψειν < γραφ-σ-είν
ΘΕΜΑ-ΣΥΝ-ΑΠΑΡ
→ γράφτηνε < γραφ-θ-ήνε
ΘΕΜΑ-ΠΑΘ.ΣΥΝ-ΑΠΑΡ

[28] Υπάρχει ένα μικρό θέμα σχετικά με την ορθογραφία του συγκεκριμένου επιθήματος το οποίο φωνολογικά αντιπροσωπεύεται κοινώς ως /-ine/. Οι παραδοσιακές γραμματικές της Ποντιακής (Οικονομίδης 1958 και Παπαδόπουλος 1955) συσχετίζουν την ορθογραφία με την ετυμολογική προέλευση του επιθήματος και το γράφουν με *ει* όταν πρόκειται για ενεργητικό τύπο και με *η* όταν πρόκειται για παθητικό τύπο. Ο Dawkins (1914a) το γράφει με *ι* δηλώνοντας σαφώς τη φωνολογική του αντιπροσώπευση. Στην παρούσα εργασία θα ακολουθήσουμε την παραδοσιακή ορθογραφία με την επισήμανση πως πρόκειται για το ίδιο επίθημα και στην ενεργητική και στην παθητική φωνή.

[29] Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον σχηματισμό και τη μορφολογία του απαρεμφάτου βλ. Παρχαρίδης (1880), Οικονομίδης (1958).

Ωστόσο η ΟΠ διαφοροποιείται από την προηγούμενη ομάδα κατά το ότι το απαρέμφατό της κλίνεται ως προς τη συμφωνία υποκειμένου, δηλ, δημιουργεί έξι τύπους οι οποίοι λαμβάνουν το αντίστοιχο επίθημα που δηλώνει το πρόσωπο και τον αριθμό του υποκειμένου του (Deffner 1878, Παπαδόπουλος 1919, Οικονομίδης 1958):

(59)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
1	γράψειν-α	γράψειν-αμε
2	γράψειν-ες	γράψειν-ετε
3	γράψειν-ε	γράψειν-ανε

Αξίζει να σημειωθεί ότι το απαρέμφατο λαμβάνει τα σχετικά επιθήματα από την ομάδα των λεγόμενων παρελθοντικών επιθημάτων (βλ. πίνακα 48), γεγονός που πιθανότατα οφείλεται στην κατανομή του (βλ. παρακάτω). Παραθέτουμε κάποιους σχηματισμούς απαρεμφάτων από τον Dawkins (1914a: 164):

(60) φοβούμαι → φοβεθήνα
στέκουμαι → σταθήνα
ερωτώ → ερωτέσινα
πορπατώ → πορπ̊ατέσινα
κλαίνω → κλάψινα
κλώσκομαι → κλωστήνα

Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό της ΟΠ έχει εξαφανιστεί πλέον στη μορφή της διαλέκτου όπως μιλιέται σήμερα στην Ελλάδα, όπως άλλωστε και στο σύνολο της Ποντιακής (Τομπαΐδης 1977, 1998-1999). Υπάρχουν όμως σοβαρές ενδείξεις ότι εξακολουθεί να χρησιμοποιείται στη μορφή της διαλέκτου που μιλιέται σήμερα στην Τουρκία (Mackridge 1987, 1995, 1999, Asan 1998) (βλ. παρακάτω τη συζήτηση για τη διαχρονία και τη συγχρονία του απαρεμφάτου).

5.3. Σύνταξη

5.3.1. Ονοματική σύνταξη

5.3.1.1. Το γένος και το χαρακτηριστικό [±έμψυχο] ή [±ανθρώπινο]

Είδαμε παραπάνω ότι το γένος χάνει τη μορφολογική του ισχύ μέσω μιας σειράς ουδετεροποιήσεων και συγκρητισμών και αφήνει χώρο στη μορφοσυντακτική ανάδειξη του χαρακτηριστικού [±έμψυχο]. Η ανάδειξη του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού αποκαλύπτεται επίσης και από την επίδρασή του στον καθορισμό της συμφωνίας ανάμεσα στο ουσιαστικό και τα προσδιοριστικά του μέσα στην ΟΦ, κυρίως δε το επίθετο. Έτσι όταν το ουσιαστικό είναι [+έμψυχο] το επίθετο συμφωνεί με αυτό ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση (παραδείγματα από τον Dawkins 1914a: 158, 162):

(61) α. η καλέσσα η μάνα
β. ο φτωχό(ν) ο άνθρωπο(ν)
γ. τον εφτωχό τον άθρωπο
δ του εφτωχού του αθρωπί
ε. η εφτωδ̆έσσα η γυναίκα
στ. την εφτωδ̆έσσα τη γυναίκα

Όμως, όταν το ουσιαστικό είναι [–έμψυχο], τότε το επίθετο συμφωνεί με αυτό μόνο ως προς τον αριθμό και την πτώση και εμφανίζεται πάντα στο ουδέτερο γένος.

(62) α το χρυσό(ν) η μαστραπά
β. τα μαύρα τα ημέρας

Μάλιστα το επίθετο εμφανίζεται στο ουδέτερο γένος ακόμα και όταν το ουσιαστικό είναι έμψυχο, αλλά ακολουθεί το κλιτικό πρότυπο των άψυχων ουσιαστικών στον πληθυντικό:

(63) τα καλά τα μανάδäς D7(5):158

Σε ορισμένες ποικιλίες της ΟΠ αυτή η ουδετεροποίηση του γένους έχει γενικευτεί, ειδικότερα στη μορφή της ΟΠ που μιλιέται σήμερα στην Τουρκία. Συγκεκριμένα ο Asan (1998) αναφέρει ότι στη διαλεκτική ποικιλία του Τσορούκ το επίθετο δε συμφωνεί με το ουσιαστικό ως προς το γένος και εμφανίζεται πάντα στον τύπο του ουδετέρου. Παρόμοια φαινόμενα έχουμε και στην υπόλοιπη Μικρασιατική Ελληνική. Έτσι στην Καππαδοκική αλλά και στη διάλεκτο των Φαράσων, το επίθετο εμφανίζεται πάντα στο ουδέτερο γένος (βλ. Αναστασιάδης 1976: 36-37, Dawkins 1916· τα παραδείγματα είναι από τον Αναστασιάδη 1976):

(64) α. Το κ'άμι το ναίκα καμναίν'ει την Τζ̆ερετζ̆ή
'Η κακιά γυναίκα δουλεύει την Κυριακή'
β. Το μέγο το ρουδ̆ί έδ̆ει μέο φουρτούνα
'Το μεγάλο βουνό έχει και μεγάλη φουρτούνα'
γ. Το καό ο μάστρους ήρτιν...
'Ήρθε ο καλός μάστορας...'

Αυτή η εξέλιξη φαίνεται ότι αποτελεί άμεση επίδραση από την Τουρκική η οποία επίσης δε διαθέτει συμφωνία γένους ανάμεσα στο επίθετο και το ουσιαστικό και το επίθετο είναι άκλιτο. Η υπόθεσή μας ενισχύεται και από το ότι το ίδιο ακριβώς φαινόμενο παρατηρείται και σε άλλες περιπτώσεις επαφής Ελληνικής – Τουρκικής, όπως στην ποικιλία της Ελληνικής που χρησιμοποιούν οι Μουσουλμάνοι της Ρόδου (Γεωργαλίδου *et al.* 2005). Είναι επίσης

χαρακτηριστικό ότι ο Dawkins (1914a) δίνει παράλληλα με το (61α) και το παράδειγμα (65), όπου το επίθετο εμφανίζεται στο ουδέτερο γένος, μολονότι το ουσιαστικό που ακολουθεί είναι έμψυχο.

(65) το καλό η μάνα D7(5):158

Με βάση τα παραπάνω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι στις συγκεκριμένες ποικιλίες το γένος χάνει ή έχει ήδη χάσει τη μορφοσυντακτική του ταυτότητα. Πιο συγκεκριμένα, για την ΟΠ φαίνεται ότι το χαρακτηριστικό [±έμψυχο] έχει αποκτήσει κύριο μορφοσυντακτικό ρόλο, που υπέρκειται του χαρακτηριστικού του γένους. Μάλιστα, μπορεί κάποιος να υποθέσει ότι το γένος έχει ταυτότητα μόνο στη διάκριση αρσενικού – θηλυκού στα έμψυχα, ενώ το ουδέτερο γένος έχει ταυτιστεί με το [–έμψυχο]. Υπάρχει, βέβαια, και μια σειρά από ερωτήματα τα οποία αφορούν το ακριβές περιεχόμενο του χαρακτηριστικού [±έμψυχο][30] όπως επίσης και το λόγο για τον οποίο το χαρακτηριστικό αυτό έχει επίδραση στον πληθυντικό και όχι στον ενικό. Αναμφίβολα, όλα αυτά τα θέματα χρήζουν περαιτέρω εμπειρικής και θεωρητικής εξέτασης.

5.3.1.2. Οριστικότητα

Στην ΚΝΕ η οριστικότητα δηλώνεται με το κατάλληλο άρθρο το οποίο προσδιορίζει την ΟΦ. Η ίδια δομή χρησιμοποιείται και από την ΟΠ με κάποιες ωστόσο διαφοροποιήσεις. Η πρώτη διαφοροποίηση έχει αναφερθεί παραπάνω και σχετίζεται με το ότι η εισαγωγή του οριστικού άρθρου επιβάλλει την επιλογή του μορφήματος της αιτιατικής ακόμα και σε περιβάλλον ονομαστικής για τα αρσενικά ουσιαστικά σε *-ος*:

(66) ο čobáνο érdαι D7(5):4

Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι η οριστικότητα έχει συγκεκριμένη μορφολογική επίδραση στην επιλογή του σχηματιστικού της πτώσης για τα ουσιαστικά της συγκεκριμένης κλιτικής τάξης. Το φαινόμενο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί μια περίπτωση *Διαφοροποιημένης Δήλωσης Υποκειμένου*, ανάλογη (ή καλύτερα αντίστροφη) με αυτή της *Διαφοροποιημένης Δήλωσης Αντικειμένου* (*Differential Object Marking*) που συναντάμε στην Τουρκική[31] και σε άλλες ποικιλίες της Μικρασιατικής Ελληνικής.[32] Ωστόσο ο περιορισμός του φαινομένου σε μια συγκεκριμένη κλιτική τάξη και η μη ξεκάθαρη λειτουργική του ταυτότητα δε μας επιτρέπουν την απόλυτη δέσμευση σε μια τέτοια υπόθεση.[33] Το μόνο σίγουρο

[30] Φαίνεται ότι η ακριβής διάκριση διαχέεται ανάμεσα στις έννοιες [±έμψυχο], [±ανθρώπινο], [±έλλογο].

[31] Βλ. Enç (1991), Konrfilt (1997), Göksel & Kerslake (2005).

[32] Βλ. Janse (2004) και Spyropoulos & Tiliopoulou (2006).

[33] Τα φαινόμενα τόσο της *Διαφοροποιημένης Δήλωσης Αντικειμένου* όσο και της *Διαφοροποιημένης Δήλωσης Υποκειμένου* σχετίζονται τυπολογικά με την έννοια της ουδέτερης

είναι ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο περιλαμβάνει έναν κανόνα συγκρητισμού ονομαστικής – αιτιατικής πτώσης ο οποίος ενεργοποιείται από το φραστικό χαρακτηριστικό της οριστικότητας.[34]

Μια δεύτερη διαφοροποίηση έχει να κάνει με το ότι το οριστικό άρθρο συχνά μπορεί να παραλείπεται. Υπάρχουν συγκεκριμένες συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορεί το άρθρο να παραλείπεται πολλές από τις οποίες παραπέμπουν σε φωνολογικούς παράγοντες. Έτσι, το άρθρο παραλείπεται στην ονομαστική ενικού και πληθυντικού και στη γενική του ενικού κυρίως όταν το ουσιαστικό αρχίζει από φωνήεν:

(67)	α.	αδελφή σ' < η αδελφή σ'	Οικονομίδης 1958: 154-156
	β.	εφτωχό < ο εφτωχό	
	γ.	οροσπή < η οροσπή	
	δ.	έρθαν αργάτ(οι) < έρθαν οι αργάτ(οι)	

Είναι όμως πιθανόν ο φωνολογικός καθορισμός αυτής της αποβολής να ενισχύθηκε και από επίδραση της Τουρκικής καθώς η συγκεκριμένη γλώσσα δε διαθέτει οριστικά άρθρα.[35]

Η τρίτη βασική διαφοροποίηση έχει να κάνει με το ότι η ΟΠ, όπως και η Ποντιακή γενικότερα, χρησιμοποιεί πάντα *πολυοριστικές* (*polydefinite*) δομές όταν το ουσιαστικό προσδιορίζεται από ένα επίθετο. Έτσι, οι οριστικές ΟΦ που περιλαμβάνουν επίθετο έχουν πάντα τη μορφή άρθρο + επίθετο + άρθρο + ουσιαστικό, δηλ. το άρθρο εμφανίζεται υποχρεωτικά μπροστά και από το ουσιαστικό και από το επίθετο:

(68)	α.	η καλέσσα η μάνα	D7(5):158
	β.	τον εφτωχό τον άθρωπο	D7(5):162
	γ.	τσ' έμμορφους τσοι γιοσμάδäς	Παρ.1926:30
	δ.	τα καλά τα μανάδäς	D7(5):158

Η δομή αυτή σε συνδυασμό με την εξασθένιση της μορφολογικής ισχύος του γένους και της επίδρασης του χαρακτηριστικού [±έμψυχο] στους κανόνες συγκρητισμού, μπορούν να οδηγήσουν στην υπόθεση ότι το άρθρο στη

πτωτικής μορφής και λειτουργίας (βλ. Aissen 2003). Ο καθορισμός της ουδέτερης πτωτικής μορφής και λειτουργίας στην Ποντιακή, όπως άλλωστε και στην Ελληνική γενικότερα, οι οποίες δε διαθέτουν ουδέτερους μορφολογικά τύπους, δηλ. τύπους χωρίς κανένα πτωτικό επίθημα, είναι δυσχερής και στερείται ουσιαστικού λειτουργικού περιεχομένου.

[34] Για μια φορμαλιστική διατύπωση και ερμηνεία του αντίστοιχου συγκρητισμού στις δομές *Διαφοροποιημένης Δήλωσης Αντικειμένου* που εμφανίζουν οι ποικιλίες Δελμεσσός, Ποτάμια και Αξός της Καππαδοκικής βλ. Spyropoulos & Kakarikos (2009).

[35] Για περισσότερα σχετικά με τις συνθήκες αποβολής του άρθρου στην Ποντιακή εν γένει και για μια προσπάθεια ιστορικής ερμηνείας του φαινομένου βλ. Οικονομίδης (1958: 154-156). Βλ. επίσης την εργασία του Τομπαΐδη (1980) για μια προσπάθεια δομικής περιγραφής του.

συγκεκριμενη διάλεκτο έχει αποκτήσει και άλλη μια λειτουργία πέραν της οριστικότητας, αυτή της υποδήλωσης της λεξικής κατηγορίας ή του ταξινομητή.[36]

5.3.1.3. Η σειρά των όρων

Στην ΟΠ, όπως άλλωστε και στην Ποντιακή γενικότερα, σε μια ΟΦ που περιέχει μια δεύτερη ΟΦ σε γενική η οποία προσδιορίζει την κεφαλή της, η ΟΦ σε γενική κανονικά προηγείται της κεφαλής και του άρθρου της υπερκείμενης ΟΦ:

(69) του εφτωχού το σπίτ D7(5):162

Η δομή αυτή διαφέρει από την ΚΝΕ όπου η ΟΦ σε γενική προτάσσεται μόνο όταν φέρει έμφαση (Holton *et al.* 1999, Alexiadou *et al.* 2007):

(70) το σπίτι του φτωχού → **του φτωχού** το σπίτι

Παρόμοιες δομές έχουν και οι υπόλοιπες διαλεκτικές ποικιλίες της Μικράς Ασίας. Ενώ θεωρητικά η δομή εξηγείται μέσα από τις παραμετρικές διαφοροποιήσεις της δομής της ΟΦ (Spyropoulos & Stavrou 2008), θα μπορούσε να υποτεθεί ότι η δομή αυτή αποτελεί επίδραση από την Τουρκική όπου η ΟΦ σε γενική κανονικά προηγείται του ουσιαστικού που προσδιορίζει.

5.3.2. Ρηματική και προτασιακή σύνταξη

5.3.2.1. Η άρνηση

Η ΟΠ διαθέτει δύο τύπους άρνησης οι οποίοι καθορίζουν και τη διάκριση οριστικής – υποτακτικής. Η άρνηση *μη(ν)* ακολουθεί το μόριο της υποτακτικής *να* και ορίζει την υποτακτική. Το μόριο άρνησης της οριστικής, ωστόσο, είναι *ου* προ συμφώνου και *ουκ/ουτζ* ή *κ/τζ* προ φωνήεντος, διατηρείται δηλ. ο αρχαίος τύπος της συγκεκριμένης άρνησης. Σε αυτό το σημείο η ΟΠ διαφοροποιείται τόσο από την ΚΝΕ, όπου η άρνηση είναι *δε(ν)*, όσο και από τις υπόλοιπες ποικιλίες της Ποντιακής, όπου η άρνηση είναι *κ(ι)*:

(71) α. ού κομbώνω σε D7(5):4
β. ουκ έρθε D7(5):4
γ. ούκελίμεξα το D7(5):6

Ωστόσο ο Dawkins τόσο στα παραμύθια που δημοσιεύει (Dawkins 1931) όσο και στο σημειωματάριό του (Dawkins 1914a) δίνει παράλληλα και τον τύπο *κ(ι)* που χρησιμοποιεί η υπόλοιπη Ποντιακή, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι δύο τύποι βρίσκονταν πιθανότατα σε ελεύθερη παραλλαγή:

[36] Βλ. Spyropoulos & Stavrou (2008), όπου και μια προσπάθεια θεωρητικής ερμηνείας του φαινομένου μέσω του συσχετισμού του με τα αντίστοιχα προαιρετικά φαινόμενα της ΚΝΕ.

(72) α. ουπορώ D7(5):6
β. κι πορώ D7(5):123

Η ίδια κατάσταση ισχύει και σήμερα στην ΟΠ μιλιέται στη Νέα Τραπεζούντα Πιερίας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η άρνηση *ουκ/ουτζ* συνοδεύει και τα συντάγματα του μέλλοντα που εισάγονται με το μόριο *να*:

(73) ουκένα έρd/ται D7(5):4

Αυτό δείχνει ότι το μόριο *να* στα συντάγματα του μέλλοντα έχει διαφορετική συντακτική ταυτότητα από το *να* της υποτακτικής και ότι σε καμία περίπτωση δε χρησιμοποιείται η υποτακτική αντί για μέλλοντα στη συγκεκριμένη διάλεκτο.

5.3.2.2. Οι ερωτηματικές προτάσεις

Στην ΟΠ οι ερωτήσεις ολικής αγνοίας σχηματίζονται με την προσθήκη του ερωτηματικού μορίου *-μι*:

(74) α. εφάιξες μι τα ζα; D7(5):5
'Τάισες τα ζώα'

β. αούτα τα καρβώνä ουκί πουλείς μι; D.1931:108-109
'Δεν πουλάς αυτά τα κάρβουνα;'

Το μόριο αυτό προσκολλάται στο ρηματικό τύπο ως εγκλιτικό. Όταν το ρήμα έχει ως αντικείμενο έναν αδύνατο τύπο αντωνυμίας, ο οποίος έπεται του ρηματικού τύπου, τότε το εγκλιτικό ερωτηματικό μόριο ακολουθεί τον εγκλιτικό αντωνυμικό τύπο:

(75) αούτο το γομάρ' 'κί πουλείς με μι; D.1931:109,13
'Δε μου πουλάς αυτό το γομάρι;'

Το μόριο *-μι* είναι αποτέλεσμα άμεσης επιρροής της Τουρκικής, η οποία διαθέτει το ίδιο μόριο για τη δήλωση των ερωτηματικών προτάσεων. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι, αντίθετα από την Τουρκική, στην ΟΠ το συγκεκριμένο μόριο περιορίζεται στις ερωτήσεις ολικής αγνοίας. Παρόμοια φαινόμενα έχουμε σε πολλές από τις ποικιλίες της Μικρασιατικής Ελληνικής.[37] Μολονότι το φαινόμενο αυτό έχει σταθερή κατανομή στις γραπτές πηγές της ΟΠ όπως αυτή μιλιόταν στην Τουρκία πριν την ανταλλαγή, φαίνεται να έχει υποχωρήσει αισθητά στην ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας καθώς ελάχιστοι πλέον ομιλητές

[37] Βλ. ενδεικτικά Dawkins (1916) για την Καππαδοκική και Αναστασιάδης (1976) για τη διάλεκτο των Φαράσων.

διατηρούν αυτό το χαρακτηριστικό της διαλέκτου. Παραθέτουμε κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα από το σώμα των προφορικών δεδομένων που συλλέξαμε στην τελευταία έρευνα πεδίου:

(76)	α.	έφαες μι;	IV_III_165
	β.	έφαετε μι;	IV_III_165
	γ.	έφαες μι σήμερα;	EV_III_167

Αυτή η η υποχώρηση οφείλεται στην επαφή τη ΟΠ με την ΚΝΕ. Αξίζει να σημειωθεί ότι ανάλογη υποχώρηση εμφανίζει το συγκεκριμένο μόριο και στην Τουρκική των Μουσουλμάνων της Ρόδου και της Κύπρου (Georgalidou *et al.* 2007), λόγω πάλι της επαφής των ποικιλιών αυτών με την ΚΝΕ.

5.3.2.3. Απαρεμφατικές δομές

Το απαρέμφατο στην ΟΠ έχει περιορισμένη, αλλά σταθερή κατανομή. Ωστόσο, για όλες τις δομές στις οποίες εμφανίζεται το απαρέμφατο υπάρχει κάποια εναλλακτική δομή με παρεμφατικό τύπο (υποτακτική ή οριστική), ο οποίος και έχει υπερισχύσει τελικά. Η κατανομή του απαρεμφάτου που παρουσιάζεται παρακάτω αναφέρεται κυρίως στη μορφή της ΟΠ όπως αυτή μιλιόταν στον Πόντο πριν την ανταλλαγή των πληθυσμών. Έτσι, το απαρέμφατο απαντά:

(α) ως συμπλήρωμα μετά από τα ρήματα *θέλω* και *εποφώ*, καθώς επίσης και μετά από κάποια άλλα ρήματα τα οποία παίρνουν κανονικά συμπλήρωμα σε υποτακτική στην ΚΝΕ. Αυτά είναι τα *εγρικώ, αφίνω, δίγω ιζίν,*[38] *εντρέπουμαι, φο(γ)ούμαι, οκνώ, βαράουμαι, ανασπάλλωαγαπώ, πολεμώ, μαθάνω, δäρμανεύω, λέγω, παρακαλώ, χαζιρλαέφκουμαι*. Είναι αξιοσημείωτο ότι το απαρέμφατο εμφανίζεται μόνο όταν το ρήμα της κύριας πρότασης φέρει παρελθοντική μορφολογία:

(77)	úl' eksérune nd' epóresa traɣuδésina ssó xoró suna	Deffner 1878:211
(78)	efoéθa páine ti nízta ss' óros	Deffner 1878:214
(79)	eθélese erθéªne eksáδelfo s'?	Deffner 1878:215

Ο περιορισμός αυτός ίσως να συσχετίζεται και με το γεγονός ότι το απαρέμφατο όταν φέρει μορφολογία συμφωνίας υποκειμένου, αυτή εκφράζεται μορφολογικά με την ομάδα των παρελθοντικών επιθημάτων.

[38] Μτφρ: δίγω *ιζίν* 'επιτρέπω', *χαζιρλαέφκουμαι* 'ετοιμάζομαι'

(β) ως επιρρηματική τελική πρόταση μετά από κάποια συγκεκριμένα ρήματα, όπως τα *έρχουμε, πάγω, ανηβαίνω, κατηβαίνω, κλώσκουμαι, δἄβαίνω, τρέχω, εφτάνω, στέκω, σκώνω, κείμαι, καθίζω, κλίνω, γουβίεμαι*:

(80) ésteses ton δeváte ipínes atona nd' ípa se? Deffner 1878:221

(γ) ως μέρος συντάγματος με τον παρελθοντικό τύπο του *έχω* που δηλώνει είτε τη δυνητική/υποθετική είτε το αντίθετο του πραγματικού.

(81) n'íšete erθéanete ss'emétera, íxame páiname endáma Deffner 1878:208

Στις περιπτώσεις αυτές η δομή *είχα* + απαρέμφατο αποτελεί επιβίωση μιας αντίστοιχης δομής της Ρωμαϊκής Κοινής και της Μεσαιωνικής Ελληνικής (1ος αι. π.Χ – 15ος αι. μ.Χ.) για την έκφραση του μέλλοντα και της δυνητικής (βλ. ενδεικτικά Horrocks 1997). Η δομή βρισκόταν σε βαθμιαία υποχώρηση πριν το 10 αιώνα μ.Χ. οπότε και υπερισχύει η δομή με το *θα* + παρεμφατικό ρηματικό τύπο. Είναι χαρακτηριστικό ότι η δομή με το απαρέμφατο έχει μια εναλλακτική δομή με το *να* + παρελθοντικό, την αντίστοιχη με τη *θα* + παρελθοντικό για την ΚΝΕ.

(82) n'íšete erθéanete ss'emétera, n'epáiname endáma Deffner 1878:208

(δ) μετά από το σύνδεσμο *πριν* σε χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο.

(83) α. πριν ερθἄνε με Οικονομίδης 1958:272
β. πριν κοιμεθήναι με Παπαδόπουλος 1919:94

(ε) ως τύποι προστακτικής σε κύριες προτάσεις

(84) γραφήναι κ' εσύ (= γράψου και συ) Οικονομίδης 1958:272

Παρατηρούμε ότι η κατανομή του απαρεμφάτου στην ΟΠ ταυτίζεται με την κατανομή του λεγόμενου τελικού απαρεμφάτου της Αρχαίας Ελληνικής με μόνη εξαίρεση τη δομή (γ), η οποία έχει τις ρίζες τις στην Ύστερη Κλασσική Περίοδο και κατά κύριο λόγο στην Ελληνιστική Κοινή (3ος αι. π.Χ. κ.εξ) όταν η εξαφάνιση του μέλλοντα οδήγησε στη δημιουργία διαφόρων συνταγμάτων μελλοντικής αναφοράς και επιστημικής τροπικότητας τα οποία περιελάμβαναν και το αρχαίο απαρέμφατο. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ κατά κύριο λόγο οι δομές στις οποίες εμφανίζεται το απαρέμφατο παρουσιάζουν ταυτοπροσωπία ανάμεσα στο υποκείμενο του απαρεμφάτου και το υποκείμενο ή το αντικείμενο της κύριας, δεν αποκλείονται και δομές ετεροπροσωπίας στις οποίες το απαρέμφατο έχει το δικό του υποκείμενο (βλ. 58, 59):

(85) εκράτεσα τον κλέφτε πιάσεινες ατον Παπαδόπουλος 1955:87

Η παραπάνω κατανομή αποτελεί την πιο εκτεταμένη καταγραφή της εμφάνισης του απαρεμφάτου στην ΟΠ όπως αυτή παρουσιάζεται από τους Deffner (1878) και Οικονομίδη (1958). Ωστόσο δε συμφωνούν όλοι οι ερευνητές με τη συγκεκριμένη κατανομή. Έτσι, ο Οικονομίδης (1958) δίνει παραδείγματα για όλες τις περιπτώσεις, αλλά περιορίζει την περίπτωση (α) στα ρήματα *θέλω* και *εποφώ*. Ο Mackridge (1995, 1999) αναφέρει μόνο τις περιπτώσεις (α) και (γ) και περιορίζει περισσότερο την περίπτωση (α) στους αρνητικούς τύπους των ρημάτων *θέλω* και *εποφώ*.[39] Τέλος, ο Τομπαΐδης (1977, 1998-1999) ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει απαρέμφατο στην Ποντιακή, αλλά είναι εμφανές ότι αναφέρεται στη μορφή της ΚΠ όπως αυτή μιλιέται σήμερα στην Ελλάδα. Τα δεδομένα μας από τη μορφή της διαλέκτου όπως μιλιέται σήμερα στην Νέα Τραπεζούντα δείχνουν ότι το απαρέμφατο έχει εκλείψει και έχει αντικατασταθεί από τις αντίστοιχες εναλλακτικές δομές που έχουν περιγραφεί παραπάνω.

5.3.2.4. Αιτιατική εμμέσου αντικειμένου

Στην ΟΠ όπως άλλωστε και στην ΚΠ, το έμμεσο αντικείμενο, και γενικότερα το αντικείμενο που δηλώνει στόχο/κατεύθυνση ή απομάκρυνση/ αφαίρεση δεν εκφέρεται στη γενική πτώση, αλλά στην αιτιατική είτε πρόκειται για πλήρη ΟΦ είτε για αντωνυμία:

(86)	α.	Τ' άλογο του παιδί' εκόστιξε τον κιοσέ ...	D.1931:111
	β.	αούτο καβαλ' πούλει με	D.1931:111
	γ.	όσον θέλεις να δίγω σε, δώσ' μ' ατο	D.1931:111
	ε.	αούτο το γομάρ' 'κί πουλείς με μι;	D.1931:109
	στ.	το φαεί εδώκα το σκύλλο	D.1931:110

5.3.2.5. Αδύνατοι τύποι προσωπικής αντωνυμίας

Στην ΟΠ όπως άλλωστε και γενικότερα στην Ποντιακή οι αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας είναι υποχρεωτικά εγκλιτικοί, δηλ. αποτελούν κλιτικές αντωνυμίες που υποχρεωτικά προσκολλώνται στο τέλος του ρήματος που προσδιορίζουν, ανεξάρτητα από τη δομή:

(87)	α.	για τ' εκείνο κι εγρίκεσες ατα	Μ.1990/91:120,30
	β.	και το παιδί εκόντεψε να γυναικίζ'	Μ.1990/91:121,29-30
	γ.	τσαι έφαεν ατα η ποθίκα	Παρ.1951: 84,18
	δ.	τσαι πέ να βρίσκω σε;	Παρ.1951:84,22-23
	ε.	έλα άφησο με	Παρ.1951: 84,21

[39] Βλ. Sitaridou (2007) για μια προσπάθεια συσχετισμού του απαρεμφάτου της Ποντιακής με αντίστοιχες δομές της κατωιταλικής ελληνικής.

στ. εγώ να παίρω σε γυναίκα, εσύ να παίρνις με μι; D.1931:107,29-30
ζ. Να λες με ποίο είπε σε αούτο λόο και εξήγεσες α; D.1931:107,14-15

Η δομή αυτή διαφοροποιεί τη συγκεκριμένη διαλεκτική ομάδα από την υπόλοιπη Ελληνική, όπου η θέση του κλιτικού εξαρτάται από τον τύπο του και τη δομή. Έτσι, στην ΚΝΕ και στις ελληνικές ποικιλίες που μιλιούνται στην ηπειρωτική Ελλάδα, στα νησιά του Ιονίου αλλά και του κεντρικού και βόρειου Αιγαίου, οι κλιτικές αντωνυμίες έχουν σταθερή θέση και προσκολλώνται πάντα μπροστά από το ρήμα από το οποίο εξαρτώνται (προκλιτικές) εκτός και αν ο ρηματικός τύπος έχει τη μορφολογία προστακτικής οπότε και υποχρεωτικά ακολουθούν (εγκλιτικές). Αντίθετα οι νοτιανατολικές ελληνικές διάλεκτοι (Δωδεκανησιακή, Κυπριακή, Κρητική, Καππαδοκική και υπόλοιπη Μικρασιατική) εμφανίζουν αυτό που ονομάζουμε κλιτικά δεύτερης θέσης, δηλ. οι κλιτικές αντωνυμίες καταλαμβάνουν τη δεύτερη θέση του φωνολογικού συστατικού που περιλαμβάνει το ρήμα. Αυτό σημαίνει ότι οι κλιτικές αντωνυμίες ακολουθούν το ρήμα εκτός και αν προηγείται κάποιο άλλο κλιτικό στοιχείο (μόριο, σύνδεσμος) πριν από αυτό, οπότε και απαντούν ανάμεσα στο ρήμα και το κλιτικό στοιχείο (περιπτώσεις μέλλοντα και υποτακτικής).[40]

Οι προσωπικές αντωνυμίες της ΟΠ της Νέας Τραπεζούντας έχουν μελετηθεί διεξοδικά από την Τηλιοπούλου (2008) ως προς τη σύνταξη και τη φωνολογία τους. Παραθέτουμε εδώ τα βασικότερα συμπεράσματα της έρευνας αυτής. Το σύστημα των προσωπικών αντωνυμιών της ΟΠ είναι το εξής (Τηλιοπούλου 2008: 111):

(88) *Οι προσωπικές αντωνυμίες της ΟΠ*

	1	**2**	**3**		
			ΑΡΣ	ΘΗΛ	ΟΥΔ
ΕΝ	emé eme me	esé ese se(n)	atoná adoná atuná atná aton	atená adená	ató ato to
ΠΛΗΘ	emás emas masé mas	esás esas sasé sas	atenús atinús atnús áts		atá ata ta da

Η Τηλιοπούλου μελετώντας τα φωνολογικά, μορφολογικά, σημασιολογικά και συντακτικά χαρακτηριστικά αυτών των αντωνυμιών κατέληξε στην εξής ταξινόμηση: (α) *κλιτικά*: πρόκειται για άτονες αντωνυμίες που πραγματώνονται με μονοσύλλαβους και δισύλλαβους τύπους και προσκολλώνται πάντα στο

[40] Για την τυπολογία των κλιτικών αντωνυμιών της Ελληνικής βλ. Revithiadou (2006, 2008) και Revithiadou & Spyropoulos (2007, 2009). Βλ. επίσης Condoravdi & Kiparsky (2001, 2004) και Pappas (2004, 2005).

τέλος του ρηματικού τύπου· (β) *ασθενείς αντωνυμίες*: πρόκειται για τις αντωνυμίες με δευτερεύοντα τόνο χωρίς έμφαση που έπονται και αυτές των ρηματικών τύπων, (γ) *ισχυρές αντωνυμίες*: πρόκειται για εμφατικές αντωνυμίες που αποτελούν ανεξάρτητες προσωδιακές οντότητες, οι οποίες λαμβάνουν κύριο τόνο και προηγούνται των ρηματικών τύπων (Τηλιοπούλου 2008: 151).[41]

Ωστόσο, η ενδιαφέρουσα ανακάλυψη της έρευνάς της ήταν ότι στη συγκεκριμένη διαλεκτική ποικιλία έχουν παρεισφρύσει δομές από την ΚΝΕ, καθώς στους ομιλητές της δεύτερης γενιάς εμφανίζονται δομές με κλιτικά/ ασθενείς αντωνυμίες να προηγούνται των ρηματικών τύπων (παράδειγμα από Τηλιοπούλου 2008: 188):

(89) α. fére**me** na **ta**tilíkso 'φέρε μου να τα τυλίξω'
↓ ↓
εγκλιτικό προκλιτικό

Η μελέτη των μορφοσυντακτικών και προσωδιακών χαρακτηριστικών των δύο δομών αποκάλυψαν ότι η δομή της ΚΝΕ έχει υπεισέλθει στο σύστημα της ΟΠ και έχει αρχίσει να αφομοιώνεται καθώς υπακούει συγκεκριμένους κανόνες του συστήματος, διατηρώντας ωστόσο κάποια από τα δικά της δομικά σχήματα.

6. Η διαχρονία και η συγχρονία της διαλέκτου

Όπως αναφέρθηκε και στην Εισαγωγή, η ΟΠ ανήκει στη διαλεκτική ομάδα της Ποντιακής, η οποία με τη σειρά της φαίνεται ότι ανήκει στην ευρύτερη ομάδα της Μικρασιατικής Ελληνικής στην οποίαν ανήκουν επίσης και άλλες διαλεκτικές ομάδες και ποικιλίες, όπως η Καππαδοκική, η διάλεκτος των Φαράσων κλπ.[42] Πιθανότατα, η Μικρασιατική Ελληνική αποτελεί την εξέλιξη μιας Μικρασιατικής Κοινής, η οποία είχε αναπτυχθεί στα πλαίσια της ευρύτερης Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής Κοινής (βλ. Bubenik 1989). Οι πληροφορίες που έχουμε για αυτή την Κοινή είναι πενιχρές και μόνο εικασίες μπορούν να γίνουν. Παρόλα αυτά, τα αρχαϊκά στοιχεία που διατηρεί η ΟΠ πιθανότατα παραπέμπουν σε δομές οι οποίες χαρακτήριζαν τη Μικρασιατική Κοινή.

Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια της ιστορίας των νεοελληνικών διαλέκτων υποστηρίζεται γενικά πως η Ποντιακή ήταν η πρώτη διάλεκτος ή διαλεκτική ομάδα η οποία αποσχίστηκε από τη λεγόμενη Βυζαντινή Κοινή (Condoravdi & Kiparsky 2001, 2004, Pappas 2005, Revithiadou & Spyropoulos 2007). Βασική ένδειξη για την πρόταση αυτή αποτελούν οι δομές με τους ασθενείς τύπους των προσωπικών αντωνυμιών. Ειδικότερα, το γεγονός ότι οι αντωνυμικοί τύποι είναι αυστηρά εγκλιτικοί, δηλ. προσκολλώνται πάντα στο

[41] Βλ. επίσης Τομπαΐδης (1988).

[42] Βλ. Αναστασιάδης (1995) για μια εκτενή καταγραφή και συζήτηση των δομικών ομοιοτήτων μεταξύ της Ποντιακής και των υπόλοιπων διαλεκτικών ποικιλιών της Μικρασιατικής Ελληνικής.

τέλος του ρήματος, αποκαλύπτει ότι η Ποντιακή διατηρεί μια γραμματική δομή της Ρωμαϊκής Κοινής, η οποία εξαφανίστηκε στην εξέλιξή της μέσω της Βυζαντινής Κοινής στη Μεσαιωνική Ελληνική, όπου οι ασθενείς τύποι των αντωνυμιών αποτέλεσαν αυτό που τυπολογικά αναφέρεται ως κλιτικό δεύτερης θέσης.[43]

Η ΟΠ παρέχει περαιτέρω ενδείξεις για την υπόθεση αυτή οι οποίες εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στις απαρεμφατικές δομές. Ειδικότερα, η πρώτη ένδειξη αφορά τη διατήρηση του απαρεμφάτου σε συμπληρωματικές προτάσεις. Μολονότι οι δομές αυτές έχουν περιορισμένη κατανομή και συνυπάρχουν με δομές με υποτακτική, οι οποίες υπερισχύουν, εντούτοις αποτελούν ίχνη μιας φάσης της Ελληνικής κατά την οποία η υποτακτική είχε αρχίσει να καταλαμβάνει τη θέση και τη λειτουργία του τελικού απαρεμφάτου στην εκφορά των συμπληρωματικών προτάσεων. Η φάση αυτή είναι αρκετά πρώιμη και ανάγεται στην περίοδο της Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής Κοινής (3ος αι. π.Χ – 3ος μ.Χ), καθώς ήδη στη Μεσαιωνική Ελληνική τα απαρέμφατα έχουν υποχωρήσει σημαντικά και το ρόλο τους έχουν αναλάβει η υποτακτική και η οριστική (βλ. Joseph 1983, 1978/1990, Philippaki-Warburton & Spyropoulos 2004). Η συγκεκριμένη, επομένως, χρήση του απαρεμφάτου παραπέμπει στο χρονικό διάστημα που καλύπτει η περίοδος της Βυζαντινής Ελληνικής και οι αρχές της Μεσαιωνικής περιόδου της Ελληνικής (4ος αι. – 8ος αι. μ.Χ).

Η δεύτερη ένδειξη αφορά περιπτώσεις χρήσης του απαρεμφάτου σε συντάγματα με το ρήμα *έχω* για τη δήλωση του αντίθετου του πραγματικού και της δυνητικής και χαρακτηρίζουν μια φάση της Ελληνικής την οποία σηματοδοτεί ο ανταγωνισμός διαφορετικών συνταγμάτων για τη δήλωση του μέλλοντα και της επιστημικής τροπικότητας, η οποία περιλαμβάνει και τη δήλωση του αντίθετου του πραγματικού.[44] Σε αυτή την εξέλιξη τα συντάγματα με το *έχω* + απαρέμφατο αποτελούσαν την κύρια δομή κατά τη Βυζαντινή και πρώιμη Μεσαιωνική περίοδο. Επομένως, η διατήρησή τους στην ΟΠ παραπέμπει ευθέως σε εκείνη την εποχή, καθώς στην ύστερη Μεσαιωνική περίοδο οι δομές αυτές είχαν ουσιαστικά υποχωρήσει (Markopoulos 2005, 2009).

Η προσπάθεια εντοπισμού της προέλευσης και εξέλιξης των απαρεμφατικών δομών της ΟΠ μάς οδηγεί στην επόμενη φάση της ιστορίας της διαλεκτικής αυτής ποικιλίας και, πιο συγκεκριμένα, στη φάση κατά την οποία η διάλεκτος έρχεται σε άμεση επαφή με την τουρκική γλώσσα, δηλ. μετά το 15ο αιώνα. Ο Joseph (1978/1990) διατυπώνει την υπόθεση ότι οι απαρεμφατικές δομές της Ποντιακής πιθανότατα δεν αποτελούν επιβίωση των αρχαίων απαρεμφατικών δομών, αλλά μεταγενέστερες επανεμφανίσεις του ρηματικού αυτού τύπου λόγω της επαφής της διαλέκτου με την Τουρκική. Η υπόθεση αυτή

---

[43] Βλ. Revithiadou & Spyropoulos (2007) για μια περιγραφή αυτής της εξέλιξης. Βλ. επίσης Pappas (2005).

[44] Για την ιστορική εξέλιξη της δήλωσης του μέλλοντα και της επιστημικής τροπικότητας γενικότερα βλ. ενδεικτικά Joseph (1978/1990), Horrocks (1997), Pappas & Joseph (2001), Joseph & Pappas (2002) και Markopoulos (2005, 2009).

είναι βάσιμη μόνο αν θεωρήσουμε ότι η Ποντιακή προέρχεται και αυτή από τη Μεσαιωνική Ελληνική όπως και οι υπόλοιπες νεοελληνικές διάλεκτοι. Αν όμως δεχτούμε ότι η Ποντιακή είχε αποκοπεί νωρίτερα από αυτή την πορεία εξέλιξης της Βυζαντινής Ελληνικής, τότε είναι πολύ πιθανό οι δομές αυτές να προέρχονται απευθείας από τη φάση της Ελληνικής όπου οι συγκεκριμένες δομές ανταγωνίζονταν την υποτακτική στη δήλωση των συμπληρωματικών προτάσεων. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι η κατανομή του απαρεμφάτου της ΟΠ είναι σε μεγάλο βαθμό ίδια με αυτή της Ρωμαϊκής Κοινής.

Ωστόσο, η υπόθεση του Joseph για την επίδραση της Τουρκικής στις απαρεμφατικές δομές της ΟΠ ίσως να έχει και κάποια εμπειρική βάση καθώς η Τουρκική διαθέτει κλιτούς απαρεμφατικούς τύπους για τη δήλωση των συμπληρωματικών προτάσεων οι οποίοι εμφανίζουν την ίδια κατανομή με την υποτακτική των συμπληρωματικών προτάσεων της Ελληνικής (Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλος 2006) και κατ' επέκταση με το απαρέμφατο της ΟΠ. Ο Οικονομίδης (1958) αποδίδει την κλίση του απαρεμφάτου σε μια επανανάλυση του απαρεμφατικού επιθήματος *-ine* (δηλ. *–in+e*) λόγω της ομοηχίας του τελικού *-e* με το αντίστοιχο επίθημα του 3ΕΝ των παρελθοντικών επιθημάτων συμφωνίας υποκειμένου. Θεωρούμε ότι και οι δύο παράγοντες είναι εξίσου σημαντικοί και, επιπλέον, πιστεύουμε ότι οι εσωτερικοί μηχανισμοί της επανανάλυσης είτε ενεργοποιήθηκαν είτε απλώς ενισχύθηκαν από την επαφή με τις αντίστοιχες δομές της Τουρκικής. Το ίδιο μπορεί να υποθέσει κανείς και για την κατανομή του απαρεμφάτου, ότι δηλ. η επαφή με την Τουρκική ενίσχυσε την επιβίωση των απαρεμφατικών δομών τις οποίες η συγκεκριμένη διάλεκτος είχε διατηρήσει από την Ύστερη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή περίοδο.

Σε κάθε περίπτωση, οι ενδείξεις για την επαφή της συγκεκριμένης διαλεκτικής ομάδας με την Τουρκική είναι πολλές. Χωρίς αμφιβολία, η πιο προφανής είναι η χρήση του ερωτηματικού μορίου *-μι* στις ερωτηματικές προτάσεις ολικής αγνοίας. Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και φαινόμενα όπως η απαλοιφή του άρθρου, η επένθεση του *γ*, ή η υποχώρηση της συμφωνίας επιθέτου – ουσιαστικού ως προς το γένος, αν και τα φαινόμενα αυτά δεν είναι πάντα αρκετά ξεκάθαρα. Τέλος, δε λείπουν και οι περιπτώσεις στις οποίες η επαφή με την Τουρκική φαίνεται ότι επιτάχυνε εσωτερικές δομικές διεργασίες, όπως η κλίση του απαρεμφάτου, που αναφέρθηκε, και η εξασθένιση της μορφολογικής ισχύος του γένους και η ανάδειξη του χαρακτηριστικού [±έμψυχο] στην ονοματική μορφοσύνταξη. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι ανάλογες διεργασίες εμφανίζονται και στις υπόλοιπες περιπτώσεις επαφής Ελληνικής – Τουρκικής (βλ. παραπάνω τη συζήτηση στις αντίστοιχες δομές).

Στην εποχή μας, η ΟΠ όπως μιλιέται στον ελληνικό χώρο, βρίσκεται σε μια κατάσταση στενής επαφής τόσο με την ΚΝΕ όσο και με την ΚΠ όπως αυτή διαμορφώθηκε από τους πρόσφυγες μετά την ανταλλαγή (Τομπαΐδης 1992, 1996, Χατζησαββίδης 1995). Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος είναι η υποχώρηση ή ακόμα και η εξαφάνιση κάποιων από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διαλεκτου. Έτσι: (α) το απαρέμφατο έχει πλέον εκλείψει, (β) το

ερωτηματικό μόριο *-μι* έχει υποχωρήσει σημαντικά, (γ) ο τσιτακισμός του *κ* μπροστά από το *ι* δεν απαντάται πλέον, (δ) οι δομές με προκλιτικές αντωνυμίες κάνουν ήδη αρκετά αισθητή την παρουσία τους και (στ) η μορφολογική εξασθένιση του γένους έχει ανακοπεί λόγω της διείσδυσης κλιτικών παραδειγμάτων από την ΚΠ και την ΚΝΕ.

Καθώς το μέλλον της ΟΠ, όπως και πολλών άλλων ελληνικών διαλέκτων, είναι πια αβέβαιο, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη καταγραφής και τεκμηρίωσης της διαλέκτου προτού εκλείψουν οι τελευταίοι φυσικοί της ομιλητές (Ομάδα 1). Σε πολλές χώρες, πραγματοποιούνται ήδη δράσεις που αποσκοπούν στη *γλωσσική αναβίωσ*η (*language revitalization*) επαπειλούμενων γλωσσικών ποικιλιών ή ποικιλιών που βρίσκονται σε καθεστώς εξαφάνισης είτε μέσω της δημιουργίας δικτύων νέων χρηστών και νέων χρήσεων της γλώσσας αρχικά στο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον (*μεταβίβαση μεταξύ γενεών*, *intergenerational transmission*) και στη συνέχεια σε υψηλότερα επίπεδα (π.χ. Εκπαίδευση, ΜΜΕ, Διοίκηση κ.ά.). Η *αναβίωση μέσω διδασκαλίας* (*revitalization through immersion*) είναι επίσης μια μέθοδος που βασίζεται στη ιδέα ότι οι γλώσσες δεν μπορούν να αναβιώσουν στο τεχνητό περιβάλλον μιας τάξης, αλλά χρειάζονται ένα φυσικό περιβάλλον με κοινωνικό ιστό, πολιτισμικό υπόβαθρο και διάφορα πεδία χρήσης.

Σκοπός όλων αυτών των προγραμμάτων γλωσσικής αναβίωσης είναι αρχικά η δημιουργία μιας «γλωσσικής εστίας» (*language nest*), δηλ. ενός περιβάλλοντος όπου τα νεαρά άτομα (και κυρίως τα παιδιά) θα έρχονται σε επαφή με ενήλικες που μιλάνε μόνο τη συγκεκριμένη γλώσσα. Σε κάποιες χώρες αυτά τα προγράμματα ενσωματώνονται στο εκπαιδευτικό σύστημα (π.χ. μέσω της δημιουργίας πρότυπων παιδικών σταθμών) ενώ σε άλλες λειτουργούν με τη μορφή θερινών σχολείων ή κατασκηνώσεων. Βασική προϋπόθεση αποτελεί φυσικά η ύπαρξη ενηλίκων που μιλούν τη γλώσσα ως μητρική, αλλά και του κατάλληλου γλωσσικού υλικού (π.χ. βιβλία, γραμματικές κ.ά), η δημιουργία του οποίου προϋποθέτει φυσικά την καταγραφή και τεκμηρίωση της διαλέκτου από κατάλληλα εκπαιδευμένους γλωσσολόγους.

Ελπίζουμε ότι η παρούσα μελέτη θα λειτουργήσει ως εφαλτήριο για μελλοντικές ενέργειες οι οποίες θα διασφαλίσουν τη συνέχιση της ΟΠ και στις επόμενες γενεές Οφιτών. Στο πλαίσιο αυτό σκοπός μας είναι η παρούσα μελέτη να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία μιας όσο το δυνατόν πληρέστερης γραμματικής της διαλέκτου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Εισαγωγή

Στο παράρτημα που ακολουθεί παρουσιάζονται επιλεκτικά ορισμένα δείγματα κειμένων από το σώμα των διαθέσιμων γραπτών πηγών της ΟΠ (βλ. ενότητα 2.2 και βιβλιογραφία), καθώς και οι αναλυτικοί πίνακες αποδελτίωσης του γλωσσικού υλικού που προκύπτει από αυτά. Ειδικότερα, το σύνολα των κειμένων που εξετάζονται και αναλύονται εδώ αποτελείται από: (α) ένα παραμύθι, (β) τριαντατέσσερις παροιμίες, (γ) τρία δημώδη τραγούδια, (δ) ένα απόσπασμα από το χειρόγραφο αρχείο R. M. Dawkins (1914a) και (ε) ένα δείγμα από τη γραμματική της ποντιακής διαλέκτου του Δ. Η. Οικονομίδη (1958). Αντίστοιχα, οι πίνακες αποδελτίωσης περιέχουν αναλυτικές πληροφορίες για το ονοματικό (ουσιαστικό και επίθετο) και ρηματικό σύστημα της ποικιλίας της ΟΠ.

Συνεπώς, το παράρτημα οργανώνεται σε δύο μέρη. Το πρώτο περιλαμβάνει τα κείμενα που θα αναλυθούν, ενώ το δεύτερο τους πίνακες ανάλυσης του γλωσσικού υλικού. Όλα τα κείμενα διαχωρίζονται σε ενότητες με βάση το είδος τους. Έτσι, η ενότητα 2.1. περιέχει τα παραμύθια, η 2.2. τις παροιμίες, η 2.3. τα δημώδη τραγούδια και τέλος η 2.4. το χειρόγραφο αρχείο Dawkins. Ειδικότερα, σε κάθε ενότητα προηγείται το κείμενο και ακολουθεί το γλωσσάριο με τις ερμηνευτικές σημειώσεις που το αφορούν όπως αυτές έχουν συνταχθεί από τον εκδότη της κάθε πηγής. Κάθε ενότητα συμπληρώνεται επίσης από μια σύντομη βιβλιογραφική αναφορά στην πηγή από την οποία προέρχεται κάθε κείμενο.

Στην περίπτωση του αρχείου Dawkins παρατίθεται μόνο ο πίνακας του γλωσσικού υλικού χωρίς το κείμενο εφόσον αυτό δεν έχει επίσημα δημοσιευτεί, αλλά υπάρχει σε χειρόγραφη μορφή στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Επίσης, για ευνόητους λόγους δεν παρατίθεται το πλήρες κείμενο της γραμματικής του Δ. Η. Οικονομίδη (1958), αλλά μόνο ένα απόσπασμα από τον πίνακα με τα φωνολογικά και μορφολογικά φαινόμενα που αφορούν την ΟΠ.

Η καταγραφή των κειμένων ακολουθεί τις ορθογραφικές συμβάσεις της κάθε πηγής, συμπεριλαμβανομένων και των ειδικών συμβόλων που χρησιμοποιούνται κάθε φορά για τη φωνητική απόδοση ορισμένων φθόγγων της διαλέκτου. Η πρακτική αυτή δημιουργεί ένα πρόβλημα ομοιογένειας ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τα φωνητικά σύμβολα, το οποίο όμως ξεπερνιέται από τον ειδικό πίνακα συμβόλων που δίνεται στην αρχή της παρούσας μελέτης και την αντίστοιχη φωνολογική περιγραφή της διαλέκτου (βλ. ενότητα 5.1 παραπάνω).

Η οργάνωση των πληροφοριών που εμπεριέχονται σε κάθε πίνακα ακολουθεί με μικρές αποκλίσεις ένα ομοιόμορφο σχήμα. Ειδικότερα, σε κάθε

πίνακα η πρώτη στήλη περιέχει τον γλωσσικό τύπο (ονοματικό ή ρηματικό) όπως ακριβώς μαρτυρείται. Η δεύτερη στήλη δίνει όλες τις πληροφορίες σχετικά με την πηγή από την οποία προέρχεται ο τύπος σε κωδικοποιημένη μορφή. Ακολουθεί η στήλη που προσφέρει πληροφορίες αναφορικά με τη σημασία και την αρχική μορφή κάθε τύπου που για τα μεν ουσιαστικά και επίθετα είναι η ονομαστική ενικού, για τα δε ρήματα το α΄ πρόσωπο, οριστικής, ενικού της ενεργητικής φωνής. Οι υπόλοιπες στήλες περιέχουν αναλυτικά όλες τις γραμματικές πληροφορίες που αφορούν κάθε λέξη˙ δηλαδή γένος, αριθμό και πτώση για τους ονοματικούς τύπους και πρόσωπο, χρονική βαθμίδα, ρηματική όψη, φωνή, έγκλιση, απαρέμφατο και μετοχή για τους ρηματικούς. Τέλος, κάθε ειδική πληροφορία που απαιτεί σχολιασμό καταχωρίζεται στην τελευταία στήλη των παρατηρήσεων. Ας σημειωθεί ότι οι πίνακες που αφορούν την αποδελτίωση του γλωσσικού υλικού της ΟΠ και προέρχονται από τη γραμματική του Δ. Η. Οικονομίδη (1958) δομούνται με βάση την εσωτερική οργάνωση και κατανομή του γλωσσικού υλικού, όπως την όρισε ο ίδιος ο μελετητής και διαφαίνεται στο ίδιο το κείμενο, αλλά και στα περιεχόμενα του βιβλίου.

Οι κωδικοποιημένες συμβάσεις που αφορούν τις λεπτομέρειες της πηγής όπου εντοπίζεται ο κάθε ονοματικός ή ρηματικός τύπος και, όπως αναφέρθηκε, παρατίθεται στη δεύτερη στήλη κάθε πίνακα, έχουν την ακόλουθη μορφή. Αρχικά, αναφέρεται η συντομογραφία του περιοδικού όπου έχει δημοσιευτεί το αναλυόμενο κείμενο, ακολουθεί ο αριθμός της σελίδας και τέλος ο στίχος του κειμένου στον οποίον εντοπίζεται ο εξεταζόμενος τύπος. Στην περίπτωση των παροιμιών –ακριβώς επειδή δεν αποτελούν ενιαίο σώμα, αλλά δημοσιεύονται διάσπαρτα ανάμεσα σε παροιμίες προερχόμενες από άλλες περιοχές του Πόντου– αποφεύγεται η αναφορά σε συγκεκριμένο στίχο και προτιμάται η αναφορά στον αύξοντα αριθμό με τον οποίο έχει δημοσιευτεί η συγκεκριμένη παροιμία, και ο οποίος δίνεται μέσα σε αγκύλες. Για τις συντομογραγίες των πρωτογενών πηγών που χρησιμοποιούνται εδώ βλ. πίνακα πρωτογενών πηγών, παραπάνω.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τις επιλογές που σχετίζονται με τη γραμματική ανάλυση τόσο των ονοματικών όσο και των ρηματικών τύπων σημειώνουμε τα εξής.

1. Οι σημασίες των ονοματικών και ρηματικών τύπων δίνονται πρωτίστως με βάση το λεξικό του Α. Παπαδόπουλου (1958-1961) και δευτερευόντως με βάση τις ερμηνευτικές σημειώσεις της πηγής εφόσον υπάρχουν. Δηλώνονται επίσης και οι περιπτώσεις όπου ένας τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό.
2. Δηλώνονται με σαφήνεια όλες οι περιπτώσεις τύπων που προέρχονται αποκλειστικά από την ΟΠ.
3. Στους πίνακες των επιθέτων καταχωρίζονται και τα αριθμητικά.
4. Όλοι οι γραμματικοί χαρακτηρισμοί γίνονται πάντα με βάση τη μορφή του εξεταζόμενου τύπου. Έτσι, για παράδειγμα, ο τύπος της αιτιατικής των ουσιαστικών χαρακτηρίζεται πάντα ως αιτιατική ακόμη και αν το ουσιαστικό βρίσκεται σε θέση υποκειμένου (π.χ. *ο λύκο*). Ομοίως τα αποθετικά ρήματα

χαρακτηρίζονται ως παθητικά σε ό,τι αφορά τη φωνή, ανεξάρτητα από την ενεργητική τους σημασία (π.χ. *κείμαι, γίνομαι*).

5. Στα ουσιαστικά ο χαρακτηρισμός «ακαθόριστο» χρησιμοποιείται για περιπτώσεις ουδετεροποίησης γένους στον πληθυντικό αριθμό όταν το ουσιαστικό είναι άψυχο. Σε αυτές τις περιπτώσεις σημειώνεται επίσης και το γένους που έχει το ουσιαστικό στον ενικό αριθμό (π.χ. *παρά* (ενικός θηλ.) - *παράδᾳς* (πληθυντικός, ακαθόριστο)).
6. Στο αρχείο Dawkins καθώς το κείμενο αποτελείται ουσιαστικά από αποσπασματικές και ασύνδετες μεταξύ τους σημειώσεις, ένας τύπος που μπορεί να αντιστοιχεί σε περισσότερες από μία πτώσεις χαρακτηρίζεται ως προς όλες αυτές (π.χ. *παιδία* (ον. και αιτ. πληθυντικού)).

2. Το Γλωσσικό Υλικό

2.1. Παραμύθια

Κείμενο

Έσανε δύο χεράντ', είχανε απ' ένα παιδί. Έστειλαν α 'ς σην ξενιτεία. Ο ένας είπε το παιδίν ατ'ς «άδεια μη κάσαι, έναν παρά πάλ' αν ευρίσκης, δούλεψο». Η άλλε είπε το παιδίν ατ'ς «ας σα είκοσ' παράδᾳς εξουκ' μη δουλεύνις». Επήγανε εδουλέψανε. Εκείνος οπ' εδούλευε 'ς έναν παρά αργατικό ουκ εχάσε. Ο-γι-άλλο ουκ εύρε δουλεία να δουλεύ'ς σα είκοσι παράδᾳς. Απάν' 'ς σο χρόνο εκλώστανε να πάνε 'ς σ' οσπίτ'. 'Σ σο δρόμο είπανε «ας μετρούμε τα παράδᾳς 'μούνα». Εμέτρεσανε. Ένας είχε ελίγα, ο-γι-άλλο είχε πολλά. Εκείνος οπ' είχε ελίγα είπε τον άλλονα «άδα 'ς σον κόσμο ποίο κυριεύ', η ψευτία γιόξα η αληθεία;» Ο-γι-άλλο είπε «η αλήθεια». Εκείνος είπε «η ψευτία». Εποίκανε κάβλ'. Ο εις είπεν «αν κυριεύ' η ψευτία, εγώ να δίνω σε τα παράδᾳς». Ο-γι-άλλο παλ' είπε «αν κυριεύ' η αληθεία, εγώ παλ' να να δίγω σε τα παράδᾳς». Είπανε «ατώρα σάτι πάμε, ό,τινα τσατεύωμε, ερωτούμε, να τερούμε ποιο κυριεύ'».

Επήγανε ετσατέψανε έναν ποπά νέο. Εκείνος είπε «η ψευτία κυριεύ'». Είπανε εκείν' «να ρωτούμε δυσ' νοματούς κι άλλο». Ερώτεσανε ένα μεσοκαιρίτε ποπά. Εκείνος παλ' είπεν «η ψευτία». Το υστερνό ερώτεσανε ένα γέρο ποπά. Εκείνος παλ' είπε «η ψευτία κυριεύ'». Ετότε το παιδί εδώκε τα παράδᾳς ατ' τον άλλονα τον τε(μ)πέλ' και ατός εκλώστε οπίσ', τσουγκ' ουκ' είχε παράδᾳς ν' επέγινε 'ς σ' οσπίτ'. Ο-γι-άλλο επήρε τα παράδᾳς ατ' και έφερεν ατα τη μάννα 'τ'.

Ο-γι-άλλο 'ς σο δρόμο εβραδυνᾳγε. Ετσάτεψε ένα σαπεμένο καΐκ'. Εσέβε επουκά για να κοιμάται. Εκείνο τη νύχτα έρθανε οι δᾳβόλ' και ερωτούνε τ' έναν τ' άλλο. Ο εις είπε «Αύριο εν Κερεκή. Είναι δύο αδέλφᾳ. Εγώ να φτᾳγ' ατ'ς και να (ν)τοουσεύουνε απάν' 'ς σα σύνωρα και 'ς σην εγκλεσία ουκ εν' να πάνε». Ο-γιάλλο είπε «Εγώ πα εμάεψα του βασιλέα το κορίτσ' και εφτά χρόνᾳ κείται 'ς σο στρώμα

κι ουκ εποφεί να πορπατή. 'Σ σο σουντούκ' απέσ' έχ' ένα ξύλο. Εκείνο αν επαίρουνε και βουκώνουν ατενα, εκείνε να λαρούται. Αμά κανείς ου ξερ' ᾳ̣το». Εκείνος ας σο καΐκ' επουκά έκουγε. Τον πουρνό εξέβε επήγ' 'ς σα δύο αδέλφᾳ̣ και επαριστούρεψεν ατ'ς και έστειλεν ατ'ς σην εγκλεσία. Και ατός επήγε'ς σην πολιτεία και φωνάζ' «εγώ είμαι ιατρός!». Έκουσεν ατο ο βασιλέας, έστειλε το δούλον ατ' και επήρεν ατονα. Ερώτεσεν ατονα «εποφείς μι λαρώνεις το κορίτσι μ';». Ατός πα είπε «λαρώνω». Επήγε απέσ' 'ς σην ο(ν)τά, ένοιξε το σουντούκ', έξεγκε απαπέσ' το ξύλο και εβούκωσεν ατενα και μάνι μάν' το κορίτσ' ελαρώθε. Ετότε ο βασιλέας εφόρτωσε δύο άλογα παράδᾳ̣ς, εδώκε ατονα και έστειλεν ατονα 'ς σ' οσπίτ'. Όμον το είδεν ατονα η μάννα 'τ' «φέρε με το κότ' να μετρώ τα παράδᾳ̣ς». Η μάννα 'τ' κότ' ουκ είχε. Είπε την ανεψιά 'τ'ς «Άμε ας σον κονξί και επάρ' το κότ'. Άντα ρωτούνε σε (ν)το να φτᾳ̣τ' α; ειπέ, κάτι θέλουμ' α». Το παιδί εφώναξε, είπε «Ψέματα μη λες, αδά 'ς σον κόσμο η αλήθεια κυριεύ'. Άντα ρωτούνε σε, ειπέ, ο κύρη μ' να κρου̯η τα παράδᾳ̣ς 'ς σο κότ'». Εκείνο τ' οσπίτ' έτουνε τ' αρκα(ν)τάση-ν ατ'. Όμον το έκουσεν α εκείνος, επαλάλωσε. Επήγε με το κορίτσ' εντάμα και ετέρεσε αληθεία μι λέ̯ει. Ερώτεσε τον αρκα(ν)τάσην ατ' και είπε εκείνος ό,τ' εδᾳ̣βεν 'ς στο καφάλιν ατ'. Ατός ερώτεσε «ατσάπ' εγώ να πάγω εμπαίνω εκεί 'ς σο καΐκ' επουκά, τίπο πορώ καζανεύω μι;» – «Ο Θεός εξέρ'» είπεν ατονα. Ατός πα επήγε, εσέβε 'ς σο καΐκ' επουκά. Έρθανε πάλ' οι δᾳ̣βόλ' και ερωτούνε ο εις τον άλλον «(ν)τ' έποικετε οσήμερο;». Ο ένας είπε «εγώ οσήμερο ν' ε(ν)τοουστούρευα δύο αδέλφᾳ̣ απάν' 'ς σα σύνωρα και 'ς σην εγκλεσία ουκ έν' ν' επέγιανε, αμά κάποιος εδώκεν ατ'ς χα(μ)πέρ' και ουκ' ε(ν)τοούσεψανε». Ο-γι-άλλο είπε «εγώ εφτά χρόνα του βασιλέα το κορίτσ' είχα μαεμένο και οσήμερο κάποιος ελάρωσεν ατενα, απ' εμάς κάποιος πά̯ει δι' χα(μ)πέρ'» Ο-γι-άλλο είπε «(μ)πεκ αδά επουκά 'ς σο καΐκ' κάποιος έν' και ακού̯ει ατα και πά̯ει λέ̯ει ατα; γι' ας τερούμε!». Εσκώσανε το καΐκ' και ετέρεσανε απουκά έν' άθρωπος. «Εσύ μι πας δις χα(μ)πέρ;» είπαν ατονα. Και έσυραν ατονε 'ς ση θάλασσα και εφούρκισαν ατονα.

Ερμηνευτικαί Σημειώσεις:
Χεράντ' = χήραι, *γιόξα* = ή, *κάβλ'* = συμφωνία, *τσατεύωμε* = συναντήσωμε, *τσουγκ'* = διότι, *(ν)τοουσεύουνε* = μαλώσουν, *σύνωρα* = ξημερώματα, *επαριστούρεψεν* = συνεφιλίωσε, *κότ'* = μέτρον χωρητικότητος, *να κρου̯η τα παράδᾳ̣ς 'ς σο κότ'* = να μετρήση τους παράδες με το κότι, *κονξί* = γείτων, *αρκα(ν)τάση* = σύντροφος, *εδάβεν'ς σο κεφάλιν ατ'* = του συνέβη, *ατσάπ'* = άραγε, *καζανεύω* = κερδίζω, *ν' ε(ν)τουστούρευα* = θα έβαζα να μαλώσουν, *(μ)πέκ'* = ίσως.

Πηγή:
Dawkins, R. M. 1931. Παραμύθια Σουρμένων και Όφεως. *Αρχείον Πόντου* 3: 105 – 107.

2.2. Παροιμίες

Κείμενο

1. [9]. *Αΐτικο κατάρα σσου σ̇κυλί σση μαντάρα.*

2. [13]. *Αλλα ζα σπάουνταν κ̣ι' άλλα μαρουκούντανε* – επί περιστάσεως, καθ ήν άλλοι μεν υποφέρουσιν, άλλοι δε ευθυμούσιν.

3. [15]. *Αλλοιν σσον ήλεο έκαμανε κ̣ι άλλοιν σσην ηυώρα τρώγουνε* – επί περιστάσεως, καθ ήν άλλοι μεν κοπιάζουσιν, άλλοι δε οφελούνται εκ των κόπων αυτών.

4. [41]. *Ασσό ποτάμ εδ$_{\varepsilon}$άβα κ̣ι ασσό γιρμάκ μη ου πορώ να δεαβαίνω;* – επί μικρών δυσχερειών, ας πρόκειται να υπερνικήσει τις κατά τινα επιχείρησιν, αφού τας μεγαλιτέρας δυσχερείας υπερενίκησεν.

5. [53]. *Δανεικό κ̣ι αγύριστο.*

6. [67]. *Εγώ πίνω κ' εσύ μεθύζεις* – Προς τον δεικνύοντα ότι διατίθεται ευαρέστως ή δυσαρέστως δι' ευτύχημα ή δυστύχημα άλλου, ενώ ουδόλως ενδιαφέρει αυτώ.

7. [74]. *Εκ̇υλίε το κουτί κ' επή' εύρε το πώμα* – Επί ανθρώπου επιτυχόντος συνέταιρον ή φίλον όμοιόν του κατά τα ήθη.

8. [77]. *Ελίγο φα κ' ένα χ^{o}ισμετικ̣ιάρ πλ$_{\varepsilon}$άσο* – Προς τον ζητούντα να μεταχειρισθή τινα ως υπηρέτην.

9. [110]. *Η γλώσσα ζωγρό γερτέ κ̇είται, κλαδία ουκ̇ έχ̇.*

10. [115]. *Η κάτα άντα ου φταν σσο κρέας, λέ̣ει, Οσήμερο Τετράδ' έν* – Επί ανθρώπου αποτυχόντος εις τι και προφασιζομένου τας περιστάσεις.

11. [116]. *Η κάτα ντο γεννά πεντικό πλ$_{\varepsilon}$άν'.*

12. [119]. *Η κορώνα 'πήε σσην Άσπρη θάλασσα, ν' εποίνε άσπρα ωγβά· παλ μαύρα κ̇αι παλ μαύρα* – Επί ανθρώπου τόπον διαμονής αλλάξαντος και εν τούτοις μηδαμώς προοδεύσαντος.

13. [121]. *Η μερμήκα άντα να χάται, φερ φτερά.*

14. [123]. *Η στραβή σσο φεγγολάμπ ψυλλίεται.*

15. [131]. *Θ^{ε}αγατερίτσα μ, λέγω σε, εσύ, νυφίτσα μ, άκουσο.*

16. [153]. *Κοβαλετό νερό χαμαιλέτε ου κλωθ* – Προς τον ζητούντα να κατορθώση δύσκολόν τι έργον δι' ανισχύρων μέσων.

17. [170]. *Μετ' εμέν έσκαψες γουΐν κ' ερόϊσες εκ̇εί εσύ* – Γνωστή.

18. [171]. *Με το χ^{ο}ισίμι σ φα κ̇αι πία κ' αλισφερίσ̇ μ' εφτ^{ε}άς* – Σαφής. Ομοία η 88.

19. [174]. *Μοιρ^{ε}αστής, κομπωτής.*

20. [178]. *Νερό να παίρεις, ασσό τρανό το ποτάμι έπαρε* = 39.

21. [189]. *Ο γυρευό γυρεύ κ̇αι δι γ͡ια την πχ̇ην ατ.*

22. [200]. *Οι πολλοί μαμήδες το μωρό φουρκ̇ίζουνε.*

23. [215]. *Ο λύκο άντα κρου͡ει σσα πρόβατα, ας κλαί͡ει οπ έχ̇ το ένα.*

24. [218]. *Ο λύκο το μαλλίν ατ' αλλάζ, τη χούην ατ ουκ̇' αλλάζ* – Επί του αμετατρέπτου της κακής διαθέσεως ανθρώπου τινός.

25. [224]. *Ο οκνέας άθρωπο φορτούται βαρύ γομάρ* – Σαφής.

26. [226]. *Όπ' εγβαίν κ̇αι πορπατεί γ͡ια κατ' ευρίσ̇ κ̇αι τρω͡ει, γ͡ια κατ ευρίσ̇ κ̇αι τρω͡^{ει} ατονα* = 136.

27. [228]. *Οποι βαράσ̇κεται πολλά, πλέ^{ε}ο δουλεύ* – Επί οκνηρού αναβαλλόντος έργον, εις το οποίον κατόπιν περισσότερον κόπον καταβάλλει.

28. [232]. *Οπ' ουκ̇ έχ̇ τη νέϊ͡σσα, φιλεί την παλαί͡ϊσσα* = 138.

29. [233]. *Οπ' ουκ̇ί τερεί κ̇αι κάθεται θαμμάεται κ̇ εσκούται* – επί του απερισκέπτως πράξαντός τι, κατόπιν δε θαυμάζοντος και απορούντος δια τας απροσδοκήτους συνεπείας.

30. [237]. *Ο σ̇κέπιδας τσουπίζ' κ̇αι χάται* – Επί εκείνου όστις υβρίσας ή οπωσδήποτε προσβαλλών τινα, απέρχεται ταχέως εκ φόβου μη προσβληθή αυτός περισσότερον.

31. [238]. *Ο σ̇κύλλο απόθε τρω͡ει υλλάζ'.*

32. [240]. *Ο,τι τρίβεις σσο τσ̇ανάκι σ, έρται σσο χουλ^{ε}άρι σ* = 132.

33. [241]. *Ο τόστη σ εγβάλλ το πόστι σ* – Επί βλάβης προερχομένης εκ φίλου.

34. [242]. *Ο τσεπρέας τον τσεπρέα καρκαπούτς λέ͡ει* = 236.

Ερμηνευτικές Σημειώσεις:
Μαντάρα = μαντάρ, είδος μύκητος, ερυσίβη (ενταύθα μεταφρ.), *ηυώρα* = Τρ. ευώρα = σκιερόν μέρος, *γιρμάκ* = λ.τ. ρύαξ, *χ^{ο}ισμετικ͡ιάρ* = λ.τ. υπηρέτης, *πλ$_{ε}$άσο* = πjάσε, μίσθωσον, *γερτέ* = εις (υγράν) θέσιν, *άντα* = όταν, *βαράσ̇κεται* = βαρύνεται, *ο σ̇κέπιδας τσουπίζ' κ̇αι χάται* = η σφήκα τσιμπά και (έπειτα) αποθνήσκει, *πόστι* = δορά, *τσεπρέας* = λεπρός, ψωραλέος.

Πηγή:
Παροιμία [9]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 1: 12.
Παροιμίες [13], [15], [41]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 2: 24-25.
Παροιμίες [53], [7], [74], [77]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 4: 56-58.
Παροιμίες [110], [115], [116], [119], [121], [123], [131]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 8: 118-119.
Παροιμία [153]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 11: 166.
Παροιμίες [170], [171], [174], [178]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 14: 213-214.
Παροιμίες [189], [200]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 18: 280-281.
Παροιμίες [215], [218], [224], [226], [228], [232], [233], [237], [238], [240], [241], [242]: Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου*, τόμ. 2, τεύχ. 19: 296-297.

2.3. Δημώδη Τραγούδια

Κείμενο

I
Ταβάρα βάρανάμεσας,
κατέβα πόλινάμεσας,
καυκίν καυκίν τη θάλασσα,
κοκκίν κοκκίν τον άμμο.
Οσα κοσ̇κινοτρίπ$_{ε}$α είν',

όσα στωμεκοτσέσφαλα,
'ολα να μετράς ατα
κι αν εν' βραδή να έρσαι.

II
Μάννα, μάννα, Μεληδόνα,
μελιδόν κουπάς τα ίτ^{ε}α,
αναβάρα και Κουντούρα,
και Ζωή κι Αναστασία,
το δίφυλλον, το τρίφυλλον,
πώς παίζουν τα καράβ^{ε}α,
σκαμνί ποδάρι κότσιξε,
ενίβα 'ς σό γλυκόμηλο,
εσείστε το γλυκόμηλο,
ερώξεν τα πετάσα.

III
A. *Πάντα ακούω πάντα,*
τ^{ε}ουρκιτσή λεγουνέ σε˙
B. *τ^{ε}ουρκιτσής είσαι τσ εσύ,*
ας σα μάτ^{ε}α σ φαίνεσαι.
A. *Άντα τραγωδείς εσύ,*
ούλοιν παλ' τερούνε σε.
B. *Εσένα τα πατσήδ^{ε}ας*
ούλα εγαπούνε σε.
A. *haέ απέτι λες με,*
έϊ-βαλλάχ λέγουμε σε.
B. *Ν' επόρενα, haρ εγώ*
ν' εγκαλεάουμουνε σε.
A. *Ζορλής τ^{ε}ουρκιτσής είσαι,*
έϊ να μ' όμματ^{ε}άεσαι.
B. *Άντα λες αΐτικα,*
ου λακ^{ο}ιρτεύουμε σε.
A. *Ντο ποίγω; Ουτσ' έξερνα*
ντο να χολιδ^{ε}άεσαι.
B. *Έλπετ' χολιδ^{ε}άουμαι,*
απέτι τρανεύεσαι.
A. *Ου ξέρεις το λακ^{ο}ιρτί σ',*
εσύ τίπ' ου γίνεσαι.
B. *Τ' εσό η ονού εμένα*
τίλ^{ε}αα εγροίτσεσε;
A. *hιτσ ακ^{ο}ίλ' ουτσ έεις εσύ,*
σαβάχος εποίτσε σε.

Β. *Εσένα ως τα hαρ κανείς*
ακ^{ο}ιλλή ουτσ̇ είπε σε.
Α. *Ντο μουχτερό είσαι συ,*
ούλοιν εξέρουνε σε.
Β. *Ί̇Σ σο εσ̇εκλούκ' εσένα*
κανείς ουτσ̇ εδ^{ε}άβε σε.
Α. *Αμο σ̇κύλλος ατaha*
υλάζεις τσ̇αί κάθεσαι.
Β. *Ο στόμα σ' γομάτο έν',*
ατahαμπεσ' τσ' έσ̇εσε;
Α. *Ντο σ̇κύλλος επίνεψε*
τη μάννα σ' τσ̇ εγέννεσε;
Β. *Έι να βάλλ' α απόθε*
η μάννα σ' εξέγτσ̇ε σε.
Α. *Παρτσ̇άδ^{ε}ας ντο φτ^{ε}άγω σε,*
hίτσ̇ ου τουσ̇ουνεύεσαι.
Β. *Βάλλαhα τσ̇ακεύω σε,*
τσ̇ αδαhά τσ̇υλίεσαι.

Ερμηνευτικές σημειώσεις:
I
Ταβάρα = εφιάλτης, *πόλινάμεσας* = τας τελευταίας λέξεις των δύο τούτων στίχων δεν ηδυνήθην να εννοήσω πόθεν παρεφθάρησαν, *στωμεκοτσ̇έφαλα* = αι κορυφαί των προς περίφραξιν αγρών εμπηγνυμένων εν τη γη ξύλων (*στρωμέτσ̇α*), εις α διαπλέκουσιν εγκαρσίως λύγους (*δ$_{ε}$άπλοκα*).

II
Πετάσα = Οι λίαν άωροι καρποί. Το ποίημα τούτο λέγεται και εν Τραπεζούντι και εν Κρώμνη διαφόρως, πάντοτε δε άνευ εννοίας του όλου. Υπό των Κρωμναίων λέγεται πληρέστερον ως εξής· [...].

III
Έϊ-βαλλάχ = φρσ. τ. ευχαριστώ, *ν' επόρενα* = αν ημπορούσα, *ζορλής* = ρ.τ., δεινός, *να μ' όμματ^{ε}άεσαι* = να μη βασκανθής, *λακ^{ο}ιρτεύουμε* = ρ.τ. ομιλούμεν, *ντο να χολιδ^{ε}άεσαι* = ότι θα οργισθής, *έλπετ* = λ.τ. βέβαια, *τρανεύεσαι* = κομπάζεις, *λακ^{ο}ιρτί* = λ.τ. λόγος, *εσύ τιπ' ου γίνεσαι* = φρς. δεν είσαι για τίποτε, δεν αξίζεις τίποτε, *η ονού* = ο νους, *τίλ^{ε}αα εγροίτσ̇εσε;* = πώς εκατάλαβε; *hιτσ̇* = λ.τ. διόλου, *ακ^{ο}ίλ'* = λ.τ. νους, η γνώσι, *σαβάχος εποίτσ̇εσε;* = τρελλός σε εγέννησε; *hαρ* = έως τώρα, *ακ^{ο}ιλή* = λ.τ. νουνεχής, *εσ̇εκλούκ'* = λ.τ. γαϊδουροσύνη, *άμο* = ως, ωσάν, *υλάζεις τσ̇αί κάθεσαι* = φρς. δεν παύεις υλακτών, *ατahαμπέσ'* = *ατahαν απέσ'* = αυτού μέσα, *επίνεψε* = ρ.τ. εκαβαλίκεψε, *α* = *α* ή *άτο* = το, *απόθε* = (εκεί) όθεν, *εξέγτσ̇ε* = εξήνεγκεν, έβγαλε, *παρτσ̇άδ^{ε}ας* = λ.τ. κομμάτια, *ντο* = ότι,

τσουσόυνεύεσαι = λ.τ. σκέπτεσαι, *βάλλαha* = φρσ.τ. = μα το θεό, *τσάκεύω* = πυροβολώ, *τσ αδαhά* = εδώ κοντά.

Πηγή:

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1926. Περί των εν Όφει ασμάτων. *Λαογραφία* 9: 113-114 και 131-132.

3. ΠΙΝΑΚΕΣ

3.1. Παραμύθια

3.1.1. Ουσιαστικό

ΤΥΠΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	Γραμματικές πληροφορίες												Παρατηρήσεις
			Γένος				Ενικός				Πληθυντικός				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
χ̆εράντ’	D.1931:105,1	«χήρα» **χ̆έρα**		✓							✓				
παιδί	D.1931:105,1	«παιδί» **παιδί**			✓				✓						
(σην) ξενιτεία	D.1931:105,2	«ξενιτιά» **ξενιτεία**		✓			✓								
(το) παιδίν	D.1931:105,2	«παιδί» **παιδί**			✓				✓						
παρά	D.1931:105,2	«χρήμα» **παρά**		✓					✓						
(το) παιδίν	D.1931:105,3	«παιδί» **παιδί**			✓				✓						Το τελικό ν είναι επενθετικό καθώς ακολουθεί εγκλιτική αντωνυμία.
παράδᾳς	D.1931:105,4	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
παρά	D.1931:105,5	«χρήμα» **παρά**		✓					✓						
αργατικό	D.1931:105,5	«ημερομίσθιο, μεροκάματο» **αργατικό**			✓				✓						Οφίτικος τύπος
δουλεία	D.1931:105,6	«εργασία» **δουλεία**		✓					✓						
παράδᾳς	D.1931:105,6	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(σο) χρόνο	D.1931:105,6	«χρόνος» **χρόνος**	✓						✓						
(σ’) οσπίτ’	D.1931:105,7	«κατοικία, σπίτι» **οσπίτι**			✓				✓						
(σο) δρόμο	D.1931:105,7	«δρόμος» **δρόμος**	✓						✓						

(τα) παράδᾳς	D.1931:105,8	«χρήμα» **παρά**		✓		✓			✓						
(σον) κόσμο	D.1931:105,9	«κοινωνία, άνθρωποι» **κόσμος**	✓						✓						
(η) ψευτία	D.1931:105,10	«ψευτιά, ψεύδος» **ψευτία**		✓			✓								
(η) αληθεία	D.1931:105,10	«αλήθεια, πραγματικότητα» **αληθεία**		✓			✓								Οφίτικος τύπος
(η) αληθεία	D.1931:105,10	«αλήθεια, πραγματικότητα» **αληθεία**		✓			✓								Οφίτικος τύπος
(η) ψευτία	D.1931:105,11	«ψευτιά, ψεύδος» **ψευτία**		✓			✓								
κάβλ’	D.1931:105,11	«συμφωνία» **κάβλ’ (;)**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(η) ψευτία	D.1931:105,12	«ψευτιά, ψεύδος» **ψευτία**		✓			✓								
(τα) παράδᾳς	D.1931:105,12	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(η) αληθεία	D.1931:105,13	«αλήθεια, πραγματικότητα» **αληθεία**		✓			✓								Οφίτικος τύπος
(τα) παράδᾳς	D.1931:105,13	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
ποπά	D.1931:105,16	«ιερέας» **ποπάς**	✓						✓						
(η) ψευτία	D.1931:105,16	«ψευτιά, ψεύδος» **ψευτία**		✓			✓								
νοματούς	D.1931:105,17	«πρόσωπα, άτομα» **νοματοί**	✓										✓		
ποπά	D.1931:105,18	«ιερέας» **ποπάς**	✓						✓						
(η) ψευτία	D.1931:105,18	«ψευτιά, ψεύδος» **ψευτία**		✓			✓								
γέρο	D.1931:105,19	«γέρος» **γέρος**	✓						✓						
ποπά	D.1931:105,19	«ιερέας» **ποπάς**	✓						✓						
(η) ψευτία	D.1931:105,19	«ψευτιά, ψεύδος» **ψευτία**		✓			✓								

(το) παιδί	D.1931:105,20	«παιδί» **παιδί**			✓		✓								
(τα) παράδᾳς	D.1931:105,20	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(τα) παράδᾳς	D.1931:105,21	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(σ') οσπίτ'	D.1931:105,22	«σπίτι, κατοικία» **οσπίτι**			✓				✓						
(τα) παράδᾳς	D.1931:105,22	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(τη) μάννα	D.1931:105,23	«μητέρα» **μάννα**		✓					✓						
(σο) δρόμο	D.1931:106,1	«δρόμος» **δρόμος**	✓						✓						
καΐκ'	D.1931:106,2	«καΐκι» **καΐκι**			✓				✓						
(τη) νύχτα	D.1931:106,2	«νύχτα» **νύχτα**		✓					✓						
(οι) δᾳβόλ'	D.1931:106,3	«διάβολος» **δᾳ̈βολος**	✓								✓				
Κερεκή	D.1931:106,3	«Κυριακή» **Κερεκή**		✓			✓								
αδέλφᾳ	D.1931:106,4	«αδελφός» **αδελφός**			✓						✓				
(σην) εγκλεσία	D.1931:106,5	«εκκλησία» **εγκλεσία**		✓					✓						
(του) βασιλέα	D.1931:106,6	«βασιλιάς» **βασιλέας**	✓					✓							
(το) κορίτσ'	D.1931:106,6	«κορίτσι» **κορίτσι**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
χρόνᾳ	D.1931:106,6	«χρόνος» **χρόνος**			✓								✓		
(σο) στρώμα	D.1931:106,7	«κρεβάτι» **στρώμα**			✓				✓						
(σο) σουντούκ'	D.1931:106,7	«σεντούκι» **σουντούκι**			✓				✓						Οφίτικος τύπος
ξύλο	D.1931:106,8	«ξύλο» **ξύλο**			✓				✓						
(σο) καΐκ'	D.1931:106,9	«καΐκι» **καΐκι**			✓				✓						
(τον) πουρνό	D.1931:106,10	«πρωί» **πουρνός**	✓						✓						Οφίτικος τύπος

αδέλφᾳ	D.1931:106,10	«αδελφός» **αδελφός**			✓								✓		
(σην) εγκλεσία	D.1931:106,11	«εκκλησία» **εγκλεσία**		✓					✓						
(σην) πολιτεία	D.1931:106,11	«πόλη» **πολιτεία**		✓					✓						
ιατρός	D.1931:106,12	«γιατρός»	✓				✓								Λόγιος τύπος
(ο) βασιλέας	D.1931:106,12	«βασιλιάς» **βασιλέας**	✓				✓								
(το) δούλον	D.1931:106,12	«υπηρέτης» **δούλος**	✓						✓						
(το) κορίτσι	D.1931:106,13	«κορίτσι» **κορίτσι**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(σην) ο(ν)τά	D.1931:106,14	«δωμάτιο» **οτά**		✓					✓						
(το) σουντούκ’	D.1931:106,15	«σεντούκι» **σουντούκι**			✓				✓						Οφίτικος τύπος
(το) ξύλο	D.1931:106,15	«ξύλο» **ξύλο**			✓				✓						
(το) κορίτσ’	D.1931:106,16	«κορίτσι» **κορίτσι**			✓		✓								Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(ο) βασιλέας	D.1931:106,16	«βασιλιάς» **βασιλέας**	✓				✓								
άλογα	D.1931:106,16	«άλογο» **άλογο**			✓				✓						Οφίτικος τύπος
παράδᾳς	D.1931:106,17	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(σ’) οσπίτ’	D.1931:106,17	«σπίτι, κατοικία» **οσπίτι**			✓				✓						
(η) μάννα	D.1931:106,18	«μητέρα» **μάννα**		✓			✓								
(ση) χαρά	D.1931:106,18	«χαρά» **χαρά**		✓					✓						
(τα) παράδᾳς	D.1931:106,19	«χρήμα» **παρά**		✓		✓			✓						
(τη) μάννα	D.1931:106,19	«μητέρα» **μάννα**		✓					✓						
(το) κότ’	D.1931:106,19	«μέτρο χωρητικότητας σιτηρών, μόδι» **κότι**			✓				✓						

(τα) παράδᾳς	D.1931:106,20	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(η) μάννα	D.1931:106,20	«μητέρα» **μάννα**		✓			✓								
κότ’	D.1931:106,20	«μέτρο χωρητικότητας σιτηρών, μόδι» **κότι**			✓				✓						
(την) ανεψία	D.1931:106,20	«ανηψιός» **ανεψία**		✓					✓						Ο τύπος του θηλυκού δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(σον) κονξί	D.1931:106,21	«γείτονας» **κονξί**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(το) κότ’	D.1931:106,21	«μέτρο χωρητικότητας σιτηρών, μόδι» **κότι**			✓				✓						
(το) παιδί	D.1931:106,22	«παιδί» **παιδί**			✓		✓								
ψέματα	D.1931:106,22	«ψέμα» **ψέμα**			✓								✓		
(σον) κόσμο	D.1931:106,23	«η κοινωνία» **κόσμος**	✓						✓						
(η) αληθεία	D.1931:106,23	«αλήθεια, πραγματικότητα» **αληθεία**		✓			✓								Οφίτικος τύπος
(ο) κύρη	D.1931:106,23	«οικογενειάρχης πατέρας» **κύρης**	✓						✓						Ως οφίτικος τύπος αναφέρεται και ο τύπος *τσ̆ύρης*
(τα) παράδᾳς	D.1931:106,24	«χρήμα» **παρά**		✓		✓							✓		
(σο) κότ’	D.1931:106,24	«μέτρο χωρητικότητας σιτηρών, μόδι» **κότι**			✓				✓						
(τ’) οσπίτ’	D.1931:106,24	«σπίτι, κατοικία» **οσπίτι**			✓		✓								
(τ’) αρκα(ν)τάδη-ν	D.1931:106,24	«στενός, αχώριστος φίλος» **αρκαντάδης**	✓					✓							Το τελικό ν είναι επενθετικό καθώς ακολουθεί εγκλιτική αντωνυμία.
(το) κορίτσ’	D.1931:106,26	«κορίτσι» **κορίτσιν**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου

αληθεία	D.1931:106,26	«αλήθεια, πραγματικότητα» **αληθεία**		✓					✓						Οφίτικος τύπος
(τον) αρκα(ν)τάδ̆ην	D.1931:106,26	«στενός, αχώριστος φίλος» **αρκαντάδ̆ης**	✓						✓						Το τελικό ν είναι επενθετικό καθώς ακολουθεί εγκλιτική αντωνυμία.
(σο) κεφάλιν	D.1931:106,27	«κεφάλι» **κεφάλι**			✓				✓						Το τελικό ν είναι επενθετικό καθώς ακολουθεί εγκλιτική αντωνυμία.
(σο) καΐκ’	D.1931:106,28	«καΐκι» **καΐκι**			✓				✓						
(ο) Θεός	D.1931:106,29	«θεός» **θεός**	✓				✓								
(σο) καΐκ’	D.1931:106,30	«καΐκι» **καΐκι**			✓				✓						
(οι) δ̆αβόλ’	D.1931:106,30	«διάβολος» **δ̆άβολος**	✓								✓				
αδέλφα̯	D.1931:106,32	«αδελφός» **αδελφός**			✓								✓		
(σην) εγκλεσία	D.1931:106,32	«εκκλησία» **εγκλεσία**		✓					✓						
χαμ(π)έρ’	D.1931:106,33	«είδηση» **χαμ(π)έρι**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
χρόνα̯	D.1931:106,34	«χρόνος» **χρόνος**			✓								✓		
(του) βασιλέα	D.1931:106,34	«βασιλιάς» **βασιλέας**	✓					✓							
(το) κορίτσ’	D.1931:106,35	«κορίτσι» **κορίτσι**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
χα(μ)πέρ’	D.1931:106,36	«είδηση» **χαμ(π)έρι**			✓				✓						
(σο) καΐκ’	D.1931:106,37	«καΐκι» **καΐκι**			✓				✓						
(το) καΐκ’	D.1931:106,38	«καΐκι» **καΐκι**			✓				✓						
άθρωπος	D.1931:106,38	«άνθρωπος» **άθρωπος**	✓				✓								Οφίτικος τύπος
χα(μ)πέρ	D.1931:107,1	«είδηση» **χαμ(π)έρι**			✓				✓						Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(ση) θάλασσα	D.1931:107,2	«θάλασσα» **θάλασσα**		✓					✓						

3.1.2. Επίθετο

ΤΥΠΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	Γραμματικές πληροφορίες												Παρατηρήσεις
			Γένος				Ενικός				Πληθυντικός				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
δυσ’	D.1931:105,1	«δύο» **δύσοι**		✓							✓				
ένα	D.1931:105,1	«ένα» **ένα**			✓				✓						
ένας	D.1931:105,2	«ένας» **ένας**		✓			✓								
έναν	D.1931:105,2	«ένας» **ένας**		✓					✓						
άδεια	D.1931:105,2	«αργός, άνεργος» **άδεια**		✓			✓								
έναν	D.1931:105,5	«ένας» **ένας**		✓					✓						
ένας	D.1931:105,8	«ένας» **ένας**	✓				✓								
ελίγα	D.1931:105,8	«λίγος» **ελίγο**				✓			✓						
πολλά	D.1931:105,9	«πολλά» **πολλά**				✓			✓						
ελίγα	D.1931:105,9	«λίγος» **ελίγο**				✓			✓						
εις	D.1931:105,11	«ένας» **είς**	✓				✓								
έναν	D.1931,105,16	«ένας» **ένας**	✓						✓						
νέο	D.1931:105,16	«νέος, νεαρός» **νέος**	✓						✓						
δυσ’	D.1931:105,17	«δύο» **δύσοι**	✓										✓		
ένα	D.1931:105,18	«ένα» **ένα**	✓						✓						
μεσοκαιρίτε	D.1931:105,18	«μεσήλικας» **μεσοκερίτες**	✓						✓						Οφίτικος τύπος
τε(μ)πέλ’	D.1931:105,21	«τεμπέλης, νωθρός» **τεμπέλης**	✓						✓						

έναν	D.1931:106,3	«ένας» **ένας**			✓				✓						
εις	D.1931:106,3	«ένας» **είς**	✓				✓								
δύο	D.1931:106,4	«δύο» **δύο**			✓						✓				
ένα	D.1931:106,7	«ένα» **ένα**			✓				✓						
δύο	D.1931:106,10	«δύο» **δύο**			✓								✓		
δύο	D.1931:106,16	«δύο» **δύο**			✓								✓		
εις	D.1931:106,30	«ένας» **είς**	✓				✓								
ένας	D.1931:106,31	«ένας» **ένας**	✓				✓								
δύο	D.1931:106,32	«δύο» **δύο**			✓								✓		

3.1.3. Ρήμα

ΤΥΠΟΣ	**ΠΗΓΗ**	**ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ**	**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ**																			
			Συμφ. Υποκ.						**Χρόνος**			**Όψη**			**Φωνή**		**Έγκλιση**			**Απαρεμφ**	**Μτχ**	**Παρατ**
			Εν			Πληθ			- Πρλ	+ Πρλ	Μελ	- Συν	+ Συν	Συντ	Εν	Παθ	Ορ	Υπ	Πρσ			
			1	2	3	1	2	3														
έσανε	D.1931:105,1	«είμαι» **είμαι**						✓		✓							✓					
είχανε	D.1931:105,1	«έχω» **έχω**						✓		✓							✓					
έστειλαν	D.1931:105,1	«στέλνω» **στείλω**						✓		✓			✓		✓		✓					
είπε	D.1931:105,2	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
μη κάσαι	D.1931:105,2	«κάθομαι» **κάθομαι**		✓					✓			✓				✓		✓				
ευρίσκῃς	D.1931:105,3	«βρίσκω» **ευρίσκω**		✓					✓			✓			✓		✓					
δούλεψο	D.1931:105,3	«δουλεύω» **δουλεύω**		✓									✓		✓				✓			

είπε	D.1931:105,3	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓						
[μη] δουλεύηις	D.1931:105,3	«δουλεύω» **δουλεύω**		✓					✓			✓			✓			✓					
επήγανε	D.1931:105,4	«πηγαίνω» **πάγω**						✓		✓			✓		✓		✓						
εδούλεψανε	D.1931:105,4	«δουλεύω» **δουλεύω**						✓		✓			✓		✓		✓						
εδούλευε	D.1931:105,5	«δουλεύω» **δουλεύω**			✓					✓		✓			✓		✓						
εχάσε	D.1931:105,5	«χάνω» **χάνω**			✓					✓			✓		✓		✓						
εύρε	D.1931:105,5	«βρίσκω» **ευρίσκω**			✓					✓			✓		✓		✓						
να δουλεύ’	D.1931:105,6	«δουλεύω» **δουλεύω**			✓				✓			✓			✓			✓					
εκλώστανε	D.1931:105,6	«γυρίζω πίσω» **κλώθω**						✓		✓			✓		✓		✓						
να πάνε	D.1931:105,7	«πηγαίνω» **πάγω**						✓	✓			✓			✓			✓					
είπανε	D.1931:105,7	«λέω» **λέγω**						✓		✓			✓		✓		✓						
μετρούμε	D.1931:105,7	«μετράω, αριθμώ» **μετρώ**				✓			✓			✓			✓		✓						
εμέτρεσανε	D.1931:105,8	«μετράω, αριθμώ» **μετρώ**						✓		✓			✓		✓		✓						
είχε	D.1931:105,8	«έχω» **έχω**			✓												✓						
είχε	D.1931:105,8	«έχω» **έχω**			✓					✓							✓						
είχε	D.1931:105,9	«έχω» **έχω**			✓					✓							✓						
είπε	D.1931:105,9	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓						
κυριεύ’	D.1931:105,10	«επικρατώ, κυριαρχώ» **κυριεύω**			✓				✓			✓			✓		✓						
είπε	D.1931:105,10	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓						
είπε	D.1931:105,11	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓						

εποίκανε	D.1931:105,11	«κάνω» **ποίω**						✓		✓			✓		✓		✓					
είπεν	D.1931:105,11	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
κυριεύ’	D.1931:105,11	«επικρατώ, κυριαρχώ» **κυριεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
να δίγω	D.1931:105,12	«δίνω» **δίγω**	✓									✓			✓		✓					
είπε	D.1931:105,12	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
κυριεύ’	D.1931:105,13	«επικρατώ, κυριαρχώ» **κυριεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
να δίγω	D.1931:105,13	«δίνω» **δίγω**	✓								✓	✓			✓		✓					
είπανε	D.1931:105,13	«λέω» **λέγω**						✓		✓			✓		✓		✓					
πάμε	D.1931:105,14	«πηγαίνω» **πάγω**				✓			✓			✓			✓		✓					
τδατεύωμε	D.1931:105,14	«συναντώ» **τδατεύω**				✓			✓			✓			✓		✓					
ερωτούμε	D.1931:105,14	«ρωτάω» **ερωτώ**				✓			✓			✓			✓		✓					
να τερούμε	D.1931:105,14	«παρατηρώ» **τερώ**				✓			✓			✓			✓			✓				
κυριεύ’	D.1931:105,15	«επικρατώ, κυριαρχώ» **κυριεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
επήγανε	D.1931:105,16	«πηγαίνω» **πάγω**						✓		✓			✓		✓		✓					
ετδατέψανε	D.1931:105,16	«συναντώ» **τδατεύω**						✓		✓			✓		✓		✓					
είπε	D.1931:105,16	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
κυριεύ’	D.1931:105,17	«επικρατώ, κυριαρχώ» **κυριεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
είπανε	D.1931:105,17	«λέω» **λέγω**						✓		✓			✓		✓		✓					
να ρωτούμε	D.1931:105,17	«ρωτάω» **ερωτώ**				✓			✓			✓			✓			✓				

ερώτεσανε	D.1931:105,17	«ρωτάω» **ερωτώ**						✓		✓			✓		✓		✓					
είπεν	D.1931:105,19	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ερώτεσανε	D.1931:105,20	«ρωτάω» **ερωτώ**						✓		✓			✓		✓		✓					
είπε	D.1931:105,20	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
κυριεύ’	D.1931:105,21	«επικρατώ, κυριαρχώ» **κυριεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
εδώκε	D.1931:105,21	«δίνω» **δίγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εκλώστε	D.1931:105,21	«επιστρέφω» **κλώθω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εἴχε	D.1931:105,21	«λέω» **λέγω**			✓					✓							✓					
επέγινε	D.1931:105,22	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓		✓			✓		✓					
ν’ επέγινε	D.1931:105,22	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓		✓			✓			✓				
επήρε	D.1931:105,22	«παίρνω» **επαίρω**			✓					✓			✓		✓		✓					
έφερεν	D.1931:105,22	«μεταφέρω» **φέρω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εβραδυνᾷγε	D.1931:106,1	«νυχτώνομαι» **βραδυνᾷζω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ετσᾶτεψε	D.1931:106,1	«συναντώ» **τσατεύω**			✓					✓			✓		✓		✓					
σαπεμένο	D.1931:106,1	«γίνομαι σάπιος» **σαπίζω**												✓		✓					✓	
εσέβε	D.1931:106,2	«εισέρχομαι, μπαίνω» **εμπαίνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
να κοιμάται	D.1931:106,2	«κοιμάμαι» **κοιμούμαι**			✓				✓			✓				✓		✓				
έρθανε	D.1931:106,2	«έρχομαι» **έρχομαι**						✓		✓			✓		✓		✓					
ερωτούνε	D.1931:106,3	«ρωτάω» **ερωτώ**						✓	✓			✓			✓		✓					
είπε	D.1931:106,3	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					

έν’	D.1931:106,3	«είμαι» **είμαι**			✓				✓								✓						
είναι	D.1931:106,4	«είμαι, υπάρχω» **είμαι**			✓				✓								✓						
να φτᾷγ’	D.1931:106,4	«κάνω» **ευτᾷγω**	✓								✓	✓			✓		✓						
να (ν)τοουδεύουνε	D.1931:106,4	«μαλώνω» **τοουδεύω**						✓			✓	✓			✓		✓						
[ουκ εν] να πάνε	D.1931:106,5	«πηγαίνω» **πάγω**						✓			✓	✓			✓		✓						
είπε	D.1931:106,5	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓						
εμάεψα	D.1931:106,6	«μαγεύω» **μαεύω**	✓							✓			✓		✓		✓						
κείται	D.1931:106,6	«βρίσκομαι» **κείμαι**			✓				✓			✓				✓	✓						
επορεί	D.1931:106,7	«μπορώ, δύναμαι» **επορώ**			✓				✓			✓			✓		✓						
να πορπατήι	D.1931:106,7	«περπατώ, βαδίζω» **πορπατώ**			✓				✓			✓			✓			✓					
έχ’	D.1931:106,7	«έχω» **έχω**			✓				✓								✓						
επαίρουνε	D.1931:106,8	«παίρνω» **επαίρω**						✓	✓			✓			✓		✓						
βουκώνουν	D.1931:106,8	«δίνω τροφή, μπουκώνω» **βουκώνω**						✓	✓			✓			✓		✓						
να λαρούται	D.1931:106,8	«γιατρεύω, θεραπεύω» **λαρώνω**			✓				✓					✓		✓	✓						
ξέρ’	D.1931:106,9	«ξέρω, γνωρίζω» **εξέρω**			✓				✓			✓			✓		✓						
έκουγε	D.1931:106,9	«ακούω» **ακούω**			✓					✓		✓			✓		✓						
εξέβε	D.1931:106,10	«εξέρχομαι» **εγβαίνω**			✓					✓			✓		✓		✓						
επήγε	D.1931:106,10	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓			✓		✓		✓						
επαριδτούρεψεν	D.1931:106,10	«συμφιλιώνω» **παριστουρεύω(;)**			✓					✓			✓		✓		✓						
έστειλεν	D.1931:106,11	«στέλνω» **στείλω**			✓					✓			✓		✓		✓						

επήγε	D.1931:106,11	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
φωνάζ’	D.1931:106,11	«φωνάζω, κραυγάζω» **φωνάζω**			✓				✓			✓			✓		✓					
είμαι	D.1931:106,12	«είμαι» **είμαι**	✓						✓								✓					
έκουσεν	D.1931:106,12	«ακούω» **ακούω**			✓					✓			✓		✓		✓					
έστειλε	D.1931:106,12	«στέλνω» **στείλω**			✓					✓			✓		✓		✓					
επήρεν	D.1931:106,13	«παίρνω» **επαίρω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ερώτεσεν	D.1931:106,13	«ρωτάω» **ερωτώ**			✓					✓			✓		✓		✓					
εποφείς	D.1931:106,13	«μπορώ» **εποφώ**		✓					✓			✓			✓		✓					
λαρώνεις	D.1931:106,13	«γιατρεύω, θεραπεύω» **λαρώνω**		✓					✓			✓			✓		✓					
είπε	D.1931:106,14	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
λαρώνω	D.1931:106,14	«γιατρεύω, θεραπεύω» **λαρώνω**	✓						✓			✓			✓		✓					
επήγε	D.1931:106,14	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ένοιξε	D.1931:106,14	«ανοίγω» **ανοίζω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εξέγκε	D.1931:106,15	«βγάζω» **εγβάλλω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εβούκωσεν	D.1931:106,15	«δίνω τροφή, μπουκώνω» **βουκώνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ελαρώθε	D.1931:106,16	«γιατρεύω, θεραπεύω» **λαρώνω**			✓					✓			✓			✓	✓					
εφόρτωσε	D.1931:106,16	«φορτώνω» **φορτώνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εδώκεν	D.1931:106,17	«δίνω» **δίγω**			✓					✓			✓		✓		✓					

έστειλεν	D.1931:106,17	«στέλνω» **στείλω**			✓					✓			✓		✓		✓					
είδεν	D.1931:106,18	«βλέπω» **'λέπω**			✓					✓			✓		✓		✓					
επέτασε	D.1931:106,18	«πετάω» **πετώ**			✓					✓			✓		✓		✓					
επήρε	D.1931:106,18	«παίρνω» **επαίρω**			✓					✓			✓		✓		✓					
να μετράι	D.1931:106,19	«μετράω» **μετρώ**			✓				✓			✓			✓			✓				
είπε	D.1931:106,19	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
φέρε	D.1931:106,19	«φέρνω, μεταφέρω» **φέρω**		✓									✓		✓				✓			
να μετρώ	D.1931:106,19	«μετράω, αριθμώ» **μετρώ**	✓						✓			✓			✓			✓				
εἴχε	D.1931:106,20	«έχω» **έχω**			✓					✓							✓					
είπε	D.1931:106,20	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
άμε	D.1931:106,21	«πηγαίνω» **πάγω**		✓											✓				✓			
έπαρε	D.1931:106,21	«παίρνω» **επαίρω**		✓									✓		✓				✓			
ρωτούνε	D.1931:106,21	«ρωτάω» **ερωτώ**						✓	✓			✓			✓		✓					
να φτᾷτ'	D.1931:106,21	«κάνω» **ευτᾷγω**					✓		✓			✓			✓			✓				
ειπέ	D.1931:106,22	«λέω» **λέγω**		✓									✓		✓				✓			
θέλουμ'	D.1931:106,22	«θέλω» **θέλω**				✓			✓			✓			✓		✓					
εφώναξε	D.1931:106,22	«φωνάζω» **φωνάζω**			✓					✓			✓		✓		✓					
είπε	D.1931:106,22	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
μη λές	D.1931:106,22	«λέω» **λέγω**		✓					✓			✓			✓			✓				
κυριεύ'	D.1931:106,23	«επικρατώ, κυριαρχώ» **κυριεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					

ρωτούνε	D.1931:106,23	«ρωτάω» **ερωτώ**						✓	✓			✓			✓		✓					
ειπέ	D.1931:106,23	«λέω» **λέγω**		✓									✓		✓				✓			
να κρούῃι	D.1931:106,24	«χτυπώ» **κρούω**			✓				✓			✓			✓			✓				
έτουνε	D.1931:106,24	«είμαι» **είμαι**			✓					✓							✓					
έκουσεν	D.1931:106,25	«ακούω» **ακούω**			✓					✓			✓		✓		✓					
επαλάλωσε	D.1931:106,25	«γίνομαι τρελλός» **παλαλώνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
επήγε	D.1931:106,25	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ετέρεσε	D.1931:106,26	«παρατηρώ» **τερώ**			✓					✓			✓		✓		✓					
λέῃι	D.1931:106,26	«λέω» **λέγω**			✓				✓			✓			✓		✓					
ερώτεσε	D.1931:106,26	«ρωτάω» **ερωτώ**			✓					✓			✓		✓		✓					
είπε	D.1931:106,27	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εδᾷβεν	D.1931:106,27	«περνώ» **δᾳβαίνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ερώτεσε	D.1931:106,27	«ρωτάω» **ερωτώ**			✓					✓			✓		✓		✓					
να πάγω	D.1931:106,28	«πηγαίνω» **πάγω**	✓						✓			✓			✓			✓				
εμπαίνω	D.1931:106,28	«μπαίνω» **εμπαίνω**	✓						✓			✓			✓		✓					
πορώ	D.1931:106,28	«μπορώ» **πορώ**	✓						✓			✓			✓		✓					
καζανεύω	D.1931:106,29	«κερδίζω χρήματα» **καζανεύω**	✓						✓			✓			✓		✓					
εξέρ’	D.1931:106,29	«γνωρίζω, ξέρω» **εξέρω**			✓				✓			✓			✓		✓					
είπεν	D.1931:106,29	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
επήγε	D.1931:106,29	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εσέβε	D.1931:106,29	«μπαίνω» **εμπαίνω**			✓					✓			✓		✓		✓					

έρθανε	D.1931:106,30	«έρχομαι» **έρχομαι**						✓		✓			✓		✓		✓					
ερωτούνε	D.1931:106,30	«ρωτάω» **ερωτώ**						✓	✓			✓			✓		✓					
έποικετε	D.1931:106,31	«κάνω» **ποίγω**					✓			✓			✓		✓		✓					
είπε	D.1931:106,31	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ε(ν)τουδτούρευα	D.1931:106,32	«μαλώνω» **εντοδτουρεύω**	✓							✓		✓			✓		✓					
να ε(ν)τουδτούρευα	D.1931:106,32	«μαλώνω» **εντοδτουρεύω**	✓							✓	✓	✓			✓		✓					Αντίθετο πραγματικού
επέγινανε	D.1931:106,33	«πηγαίνω» **πάγω**						✓		✓		✓			✓		✓					
[ουκ εν] ν' επέγινανε	D.1931:106,33	«πηγαίνω» **πάγω**						✓		✓	✓	✓			✓		✓					Αντίθετο πραγματικού
εδώκεν	D.1931:106,33	«δίνω» **δίγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ε(ν)τοούδεψανε	D.1931:106,34	«μαλώνω» **τοουδεύω**						✓		✓			✓		✓		✓					
είπε	D.1931:106,34	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
είχα	D.1931:106,35	«έχω» **έχω**	✓							✓							✓					
μαεμένο	D.1931:106,35	«μαγεύω» **μαεύω**												✓		✓					✓	
ελάρωσεν	D.1931:106,35	«γιατρεύω, θεραπεύω» **λαρώνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
πάει	D.1931:106,36	«πηγαίνω» **πάγω**			✓				✓			✓			✓		✓					
δι'	D.1931:106,36	«δίνω» **δίγω**			✓				✓			✓			✓		✓					
είπε	D.1931:106,36	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
έν'	D.1931:106,37	«είμαι» **είμαι**			✓				✓								✓					
ακούει	D.1931:106,37	«ακούω» **ακούω**			✓				✓			✓			✓		✓					
πάει	D.1931:106,37	«πηγαίνω» **πάγω**			✓				✓			✓			✓		✓					

λέει	D.1931:106,37	«λέω» **λέγω**			✓				✓			✓			✓		✓						
τερούμε	D.1931:106,38	«παρατηρώ» **τερώ**				✓			✓			✓			✓		✓						
εσκώσανε	D.1931:106,38	«σηκώνω» **εσκώνω**						✓		✓			✓		✓		✓						
ετέρεσανε	D.1931:106,38	«παρατηρώ» **τερώ**						✓		✓			✓		✓		✓						
πάς	D.1931:107,1	«πηγαίνω» **πάγω**		✓					✓			✓			✓		✓						
δίς	D.1931:107,1	«δίνω» **δίγω**		✓					✓			✓			✓		✓						
είπαν	D.1931:107,1	«λέω» **λέγω**						✓		✓			✓		✓		✓						
έσυραν	D.1931:107,1	«τραβώ, σέρνω» **σύρω**						✓		✓			✓		✓		✓						
εφούρκισαν	D.1931:107,2	«πνίγω κάποιον βυθίζοντάς τον στο νερό» **φουρκίζω**						✓		✓			✓		✓		✓						

3.2. Παροιμίες

3.2.1. Ουσιαστικό

ΤΥΠΟΣ	**ΠΗΓΗ**	**ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ**	**Γραμματικές πληροφορίες**												**Παρατηρήσεις**
			Γένος				**Ενικός**				**Πληθυντικός**				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
κατάρα	Παρ.1886:1,[9],12	«κατάρα» **κατάρα**		✓			✓								
(σου) σκυλί	Παρ.1886:1,[9],12	«σκυλί» **σκυλ(ί)**			✓			✓							
(ση) μαντάρα	Παρ.1886:1,[9],12	«μανιτάρι» **μαντάρα**		✓					✓						Οφίτικος τύπος
ζα	Παρ.1886:2,[13],24	**«ζώα»** **ζώ**			✓						✓				Οφίτικος τύπος
(σον) ήλεο	Παρ.1886:2,[15],24	«ήλιος» **(;)**	✓						✓						Αβέβαιος ο αρχικός τύπος

(σην) ηυώρα	Παρ.1886:2,[15],24	«σκιερό μέρος» **(;)**		✓					✓						Αβέβαιος ο αρχικός τύπος. Δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(σο) ποτάμ	Παρ.1886:2,[41],25	«ποτάμι» **ποτάμ(ι)**			✓				✓						Οφίτικος τύπος
(σο) γιρμάκ	Παρ.1886:2,[41],25	«ρυάκι» **(;)**			✓				✓						Αβέβαιος ο αρχικός τύπος. Δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(το) κουτί	Παρ.1886:4,[74],57	«κουτί» **κουτ(ί)**			✓		✓								
(το) πώμα	Παρ.1886:4,[74],57	«καπάκι, κάλυμα δοχείου» **πώμα**			✓				✓						Οφίτικος τύπος
χ^{ο}ισμετικιάρ	Παρ.1886:4,[77],58	«υπηρέτης» **(;)**	**(;)**			✓			✓						Αβέβαιος ο αρχικός τύπος. Δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
(η) γλώσσα	Παρ.1886:8,[110],118	«γλώσσα» **γλώσσα**		✓			✓								
κλαδία	Παρ.1886:8,[110],118	«κλαδί» **κλαδ(ί)**			✓								✓		
(η) κάτα	Παρ.1886:8,[115],118	«γάτα» **κάτα**		✓			✓								
(σο) κρέας	Παρ.1886:8,[115],118	«κρέας» **κρέας**			✓				✓						
Τετράδ’	Παρ.1886:8,[115],18	«Τετάρτη» **Τετράδη**		✓			✓								
(η) κάτα	Παρ.1886:8,[116],118	«γάτα» **κάτα**		✓			✓								
πεντικό	Παρ.1886:8,[116],118	«ποντικός» **πεντικός**	✓						✓						Οφίτικος τύπος
(η) κορώνα	Παρ.1886:8,[119],118	«κόρακας» **κορώνα**		✓			✓								
θάλασσα	Παρ.1886:8,[119],118	«θάλασσα» **θάλασσα**		✓					✓						
ωβγά	Παρ.1886:8,[119],118	«αυγό» **ωβγό**			✓								✓		Οφίτικος τύπος
(η) μερμήκα	Παρ.1886:8,[121],118	«μυρμήγκι» **μερμήκα**		✓			✓								
φτερά	Παρ.1886:8,[121],118	«φτερό» **φτερό(ν)**			✓								✓		
θ^{ε}αγατερίτσα	Παρ.1886:8,[131],119	«κόρη» **θ^{ε}αγατερίτσα**		✓						✓					Οφίτικος τύπος

νυφίτσα	Παρ.1886:8,[131],119	«νυφούλα» **νυφίτσα**		✓						✓					Ο τύπος δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
νερό	Παρ.1886:11,[153],166	«νερό» **νερό**			✓				✓						
χαμελέτε	Παρ.1886:11[153]166	«χερόμυλος, η πάνω μυλόπετρα» **χαμελέτες**		✓			✓								Αναφέρεται και η γραφή *χαμαιλέτες*
γουΐν	Παρ.188614,[170],213	«λάκκος, όρυγμα» **γουΐν(ι)**			✓				✓						Αναφέρεται και ο τύπος *κουΐν*
(το) χ^{ο}ισίμι	Παρ.1886:14,[171],214	«συγγενής» **χ^{ο}ισιμ'ς**	✓						✓						Οφίτικος τύπος
αλισφερίσ̇	Παρ.1886:14,[171],214	«αλισβερίσι» **(;)**			✓				✓						
μοιρ^{ε}αστής	Παρ.1886:14,[174],214	«αυτός που μοιράζει» **μοιρ^{ε}αστής**	✓				✓								Οφίτικος τύπος
κομπωτής	Παρ.1886:14,[174],214	«απατεώνας» **κομπωτής**	✓				✓								
νερό	Παρ.1886:14,[178],214	«νερό» **νερό**			✓				✓						
(το) ποτάμι	Παρ.1886:14,[178],214	«ποτάμι» **ποτάμι**			✓				✓						
(την) πχ̇ην	Παρ.1886:18,[189],280	«ψυχή» **πχ̇η**		✓					✓						Αβέβαιος ο αρχικός τύπος. Δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου
μαμήδες	Παρ.1886:18,[200],281	«μαμμή» **μαμή**		✓							✓				αναφέρεται και η γραφή *μαμμήδες*
μωρό	Παρ.1886:18,[200],281	«βρέφος» **μωρό**			✓				✓						
(ο) λύκο	Παρ.1886:19,[215],296	«λύκος» **λύκος**	✓						✓						Αιτιατική σε λειτουργία ονομαστικής
(σα) πρόβατα	Παρ.1886:19,[215],296	«πρόβατο» **πρόβατον**			✓								✓		
(ο) λύκο	Παρ.1886:19,[218],296	«λύκος» **λύκος**	✓						✓						Αιτιατική σε λειτουργία ονομαστικής
(το) μαλλίν	Παρ.1886:19,[218],296	«τρίχα, μαλλί» **μαλλίν**			✓				✓						Το ν είναι επενθετικό καθώς ακολουθεί εγκλιτική αντωνυμία.
(τη) χούην	Παρ.1886:19,[218],296	«χαρακτήρας, συνήθεια» **χούη**		✓					✓						Οφίτικος τύπος. Το ν είναι επενθετικό καθώς ακολουθεί εγκλιτική αντωνυμία.

άθρωπο	Παρ.1886:19,[224],296	«άνθρωπος» **άθρωπος**	✓						✓						Οφίτικος τύπος
γομάρ	Παρ.1886:19,[224],296	«το φορτίο ζώου» **γομάρ(ι)**			✓				✓						Οφίτικος τύπος
(ο) σ̇κέπιδας	Παρ.1886:19,[237],297	«σφήκα» **σ̇κέπιδας**	✓				✓								Οφίτικος τύπος
(ο) σ̇κύλλο	Παρ.1886:19,[238],297	«σκύλλος» **σ̇κύλλος**	✓						✓						
(σο) τσ̇ανάκι	Παρ.1886:19,[240],297	«δοχείο φαγητού» **τσ̇ανάκ(ι)**			✓				✓						Ως οφίτικος αναφέρεται ο τύπος *τσ̇ενακ(ι)*
(σο) χουλ^{ε}άρι	Παρ.1886:19,[240],297	«κουτάλι φαγητού» **χουλ^{ε}άρ(ι)**			✓				✓						
(ο) τόστη	Παρ.1886:19,[241],297	«φίλος» **τόστης**	✓				✓								Οφίτικος τύπος
(το) πόστι	Παρ.1886:19,[241],297	«δέρμα ζώου» **πόστ(ι)**			✓				✓						
(ο) τσεπρέας	Παρ.1886:19,[242],297	«λεπρός» **τσεπρέας**	✓				✓								Οφίτικος τύπος. Αναφέρεται και η γραφή *τζεπρέας*
(τον) τσεπρέα	Παρ.1886:19,[242],297	«λεπρός» **τσεπρέας**	✓						✓						Οφίτικος τύπος. Αναφέρεται και η γραφή *τζεπρέας*
καρκαπούτς	Παρ.1886:19,[242],297	«(;)» **καρκαπούτς**	✓						✓						Αβέβαιου ετύμου και σημασίας

3.2.2. Επίθετο

ΤΥΠΟΣ	**ΠΗΓΗ**	**ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ**	**Γραμματικές πληροφορίες**												**Παρατηρήσεις**
			Γένος				**Ενικός**				**Πληθυντικός**				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
δανεικό	Παρ.1886:4,[53],56	«δανεικό» **δανεικό**			✓		✓								Οφίτικος τύπος
αγύριστο	Παρ.1886:4,[53],56	«αυτό που δεν επιστρέφεται» **αγύριστο**			✓		✓								
ένα	Παρ.1886:4,[77],58	«ένα» **ένα**			✓				✓						
ζωγρό	Παρ.1886:8,[110],118	«υγρός» **ζωγρό**			✓				✓						Αναφέρεται και η γραφή *ζογρόν*
άσπρη	Παρ.1886:8,[119],118	«λευκή» **άσπρη**		✓					✓						

άσπρα	Παρ.1886:8,[119],118	«λευκό» **άσπρο**			✓								✓		
μαύρα	Παρ.1886:8,[119],118	«μαύρο» **μαύρο**			✓								✓		
μαύρα	Παρ.1886:8,[119],118	«μαύρο» **μαύρο**			✓								✓		
(η) στραβή	Παρ.1886:8,[123],118	«τυφλή» **στραβή**		✓			✓								
κοβαλετό	Παρ.1886:11,[153],166	«μεταφερόμενο» **κοβαλετό**			✓		✓								Οφίτικος τύπος
(σο) τρανό	Παρ.1886:14,[178],214	«μεγάλο» **τρανό**			✓				✓						
(οι) πολλοί	Παρ.1886:18,[200],281	«πολλοί» **πολλοί**		✓							✓				
ένα	Παρ.1886:19,[215],296	«ένα» **ένα**			✓				✓						
(ο) οκνέας	Παρ.1886:19,[224],296	«τεμπέλης» **οκνέας**	✓				✓								
(τη) νέισσα	Παρ.1886:19,[232],296	«νέα» **νέισσα**		✓					✓						
(την) παλαΐϊσσα	Παρ.1886:19,[232],296	«παλιά» **παλαΐϊσσα**		✓					✓						
βαρύ	Παρ.1886:19,[224],296	«αυτό που έχει βάρος» **βαρύ**			✓				✓						

3.2.3. Ρήμα

ΤΥΠΟΣ	**ΠΗΓΗ**	**ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ**	**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ**																			
			Συμφ. Υποκ.						**Χρόνος**			**Όψη**			**Φωνή**		**Έγκλιση**			**Απαρεμφ**	**Μτχ**	**Παρατ.**
			Εν			Πληθ			-	+		-	+									
			1	2	3	1	2	3	Πρλ	Πρλ	Μελ	Συν	Συν	Συντ	Εν	Παθ	Ορ	Υπ	Πρσ			
σπάουνταν	Παρ.1886:2,[13],24	«δυσφορώ» **σπάομαι**						✓		✓		✓				✓	✓					
μαρουκούντανε	Παρ.1886:2,[13],24	μηρυκάζω **μαρουκούμαι**						✓		✓		✓				✓	✓					
έκαμανε	Παρ.1886:2,[15],24	«κοπιάζω» **κάμνω**						✓		✓			✓		✓		✓					
τρώγουνε	Παρ.1886:2,[15],24	«τρώω» **τρώγω**						✓	✓			✓			✓		✓					

εδεάβα	Παρ.1886:2,[41],25	«περνώ» **δεαβαίνω**	✓							✓			✓				✓						
πορώ	Παρ.1886:2,[41],25	«μπορώ» **πορώ**	✓						✓			✓			✓		✓						
να δεαβαίνω	Παρ.1886:2,[41],25	«περνώ» **δεαβαίνω**	✓						✓			✓			✓			✓					
πίνω	Παρ.1886:4,[67],57	«πίνω» **πίνω**	✓						✓			✓			✓		✓						
μεθύζεις	Παρ.1886:4,[67],57	«μεθώ» **μεθύζω**		✓					✓			✓			✓		✓						
εκ̓υλίε	Παρ.1886:4,[74],57	«κυλώ» **κυλίω**			✓					✓		✓			✓		✓						
επή’	Παρ.1886:4,[74],57	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓			✓		✓		✓						
εύρε	Παρ.1886:4,[74],57	«βρίσκω» **ευρίσκω**			✓					✓			✓		✓		✓						
φα	Παρ.1886:4,[77],58	«τρώω» **τρώγω**		✓									✓		✓				✓				
πλεάσο	Παρ.1886:4,[77],58	«πιάνω, μισθώνω» **πλεάνω**		✓									✓		✓				✓				
κ̓είται	Παρ.1886:8,[110],118	«πλαγιάζω» **κείμαι**			✓				✓			✓				✓	✓						
έχ̓	Παρ.1886:8,[110],118	«έχω, κατέχω» **έχω**			✓				✓								✓						
φταν	Παρ.1886:8,[115],118	«φτάνω» **φτάνω**			✓				✓			✓			✓		✓						
λέ̱ει	Παρ.1886:8,[115],118	«μιλάω, διηγούμαι» **λέω**			✓				✓			✓			✓		✓						
έν	Παρ.1886:8,[115],118	«είμαι» **είμαι**			✓				✓								✓						
γεννά	Παρ.1886:,8[116],118	«γεννάει» **γεννώ**			✓				✓			✓			✓		✓						
πλεάν’	Παρ.1886:,8[116],118	«πιάνω» **πλεάνω**			✓				✓			✓			✓		✓						
’πήε	Παρ.1886:8,[119],118	«πηγαίνω» **πάγω**			✓					✓			✓		✓		✓						
εποίνε	Παρ.1886:8,[119],118	«κάνω» **ποίω**			✓					✓		✓			✓		✓						
να χάται	Παρ.1886:8,[121],118	«χάνομαι» **χάμαι**			✓				✓			✓				✓		✓					
φερ	Παρ.1886:8,[121],118	«παράγω» **φέρω**			✓				✓			✓			✓		✓						

φεγγολάμπ	Παρ.1886:8,[123],118	«φεγγίζω» **φεγγολάμπω**			✓				✓			✓			✓		✓					
ψυλλίεται	Παρ.1886:8,[123],118	«ξεψειρίζομαι» **ψυλίουμαι**			✓				✓			✓				✓	✓					
λέγω	Παρ.1886:8,[131],119	«λέω» **λέγω**	✓						✓			✓			✓		✓					
άκουσο	Παρ.1886:8,[131],119	«ακούω» **ακούω**		✓									✓		✓				✓			
κλωθ	Παρ.1886:11,[153],166	«γυρίζω, στρέφω» **κλώθω**			✓				✓			✓			✓		✓					
έσκαψες	Παρ.1886:14,[170]213,	«σκάβω» **σκάφω**		✓						✓			✓		✓		✓					
ερόϊσες	Παρ.1886:14,[170],213	«πέφτω» **ροΐζω**		✓						✓			✓		✓		✓					
φα	Παρ.1886:14,[171],214	«τρώω» **τρώγω**		✓									✓		✓				✓			
πία	Παρ.1886:14,[171],214	«πίνω» **πίνω**		✓									✓		✓				✓			
εφτ$^{\varepsilon}$άς	Παρ.1886:14,[171],214	«κάνω» **ευτ$^{\varepsilon}$άγω**		✓					✓			✓			✓		✓					
να παίρεις	Παρ.1886:14,[178],214	«πέρνω» **επαίρω**		✓					✓			✓			✓			✓				
έπαρε	Παρ.1886:14,[178],214	«πέρνω» **επαίρω**		✓									✓		✓				✓			
γυρευό	Παρ.1886:18,[189],280	«ζητιανεύω» **γυρεύω**										✓			✓						✓	
γυρεύ	Παρ.1886:18,[189],280	«ζητιανεύω» **γυρεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
φουρκίζουνε	Παρ.1886:18,[200],281	«πνίγω» **φουρκίζω**						✓	✓			✓			✓		✓					
κρούει	Παρ.1886:19,[215],296	«επιτίθεμαι» **κρούω**			✓				✓			✓			✓		✓					
κλαίει	Παρ.1886:19,[215],296	«παραπονιέμαι» **κλαίω**			✓				✓			✓			✓		✓					
έχ	Παρ.1886:19,[215],296	«κατέχω» **έχω**			✓				✓								✓					
αλλάζ	Παρ.1886:19,[218],296	«γίνομαι άλλος» **αλλάζω**			✓				✓			✓			✓		✓					
αλλάζ	Παρ.1886:19,[218],296	«γίνομαι άλλος» **αλλάζω**			✓				✓			✓			✓		✓					
φορτούται	Παρ.1886:19,[224],296	«φορτώνομαι» **φορτούμαι**			✓				✓			✓				✓	✓					

εγβαίν	Παρ.1886:19,[226],296	«βγαίνω» **εγβαίνω**			✓				✓			✓			✓		✓					
πορπατεί	Παρ.1886:19,[226],296	«βαδίζω» **πορπατώ**			✓				✓			✓			✓		✓					
ευρίᾳ	Παρ.1886:19,[226],296	«βρίσκω» **ευρίσκω**			✓				✓			✓			✓		✓					
τρῷει	Παρ.1886:19,[226],296	«τρώω» **τρώγω**			✓				✓			✓			✓		✓					
ευρίᾳ	Παρ.1886:19,[226],296	«βρίσκω» **ευρίσκω**			✓				✓			✓			✓		✓					
τρῷει	Παρ.1886:19,[226],296	«τρώω» **τρώγω**			✓				✓			✓			✓		✓					
βαράσκεται	Παρ.1886:19,[228],296	«βαρύνομαι» **βαράσκομαι**			✓				✓			✓				✓	✓					
δουλεύ	Παρ.1886:19,[228],296	«εργάζομαι» **δουλεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
έχ	Παρ.1886:19,[232],296	«έχω, κατέχω» **έχω**			✓				✓								✓					
φιλεί	Παρ.1886:19,[232],296	«αγαπώ» **φιλώ**			✓				✓			✓			✓		✓					
τερεί	Παρ.1886:19,[233],297	«παρατηρώ» **τερώ**			✓				✓			✓			✓		✓					
κάθεται	Παρ.1886:19,[233],297	«περιμένω» **κάθομαι**			✓				✓			✓				✓	✓					
θαμμάεται	Παρ.1886:19,[233],297	«θαυμάζω» **θαμμάουμαι**			✓				✓			✓				✓	✓					
εσκούται	Παρ.1886:19,[233],297	«σηκώνω» **εσκώνω**			✓				✓			✓				✓	✓					
τσουπίζ’	Παρ.1886:19,[237],297	«τσιμπώ» **τσουπίζω/ τζουμπίζω**			✓				✓			✓			✓		✓					
χάται	Παρ.1886:19,[237],297	«χάνομαι» **χάμαι**			✓				✓			✓				✓	✓					
τρῷει	Παρ.1886:19,[238],297	«τρώω» **τρώγω**			✓				✓			✓			✓		✓					
υλλάζ’	Παρ.1886:19,[238],297	«γαβγίζω» **υλλάζω**			✓				✓			✓			✓		✓					
τρίβεις	Παρ.1886:19,[240],297	«θρυμματίζω» **τρίβω**		✓					✓			✓			✓		✓					
έρται	Παρ.1886:19,[240],297	«εμφανίζομαι, προκύπτω» **έρχομαι**			✓				✓			✓				✓	✓					

εγβάλλ’	Παρ.1886:19,[241],297	«εκβάλλω, βγάζω» **εγβάλλω**			✓				✓			✓			✓		✓					
λέ̱ει	Παρ.1886:19,[242],297	«λέω» **λέγω**			✓				✓			✓			✓		✓					

3.3. Δημώδη Τραγούδια

3.3.1. Ουσιαστικό

ΤΥΠΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	Γραμματικές πληροφορίες												Παρατηρήσεις
			Γένος				Ενικός				Πληθυντικός				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
ταβάρα	Παρ.1926:113,27	«εφιάλτης» **ταβάρα**		✓			✓								Αναφέρεται και ο τύπος *θαβάρα*
καυκίν	Παρ.1926:113,29	«ποτήρι» **καυκί**			✓				✓						
καυκίν	Παρ.1926:113,29	«ποτήρι» **καυκί**			✓				✓						
(τη) θάλασσα	Παρ.1926:113,29	«θάλασσα» **θάλασσα**		✓					✓						
κοκκίν	Παρ.1926:113,30	«σιτάρι» **κοκκί**			✓				✓						Ως οφίτικος αναφέρεται και ο τύπος *κοτσί*
κοκκίν	Παρ.1926:113,30	«σιτάρι» **κοκκί**			✓				✓						Ως οφίτικος αναφέρεται και ο τύπος *κοτσί*
(τον) άμμο	Παρ.1926:113,30	«άμμος» **άμμο**	✓						✓						Οφίτικος τύπος
κος‘κινοτρύπ$_{\varepsilon}$α	Παρ.1926:113,31	«τρύπες του κόσκινου» **(;)**			✓						✓				Αβέβαιος ο τύπος και η σημασία. Δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου.
στωμεκοτσ‘έφαλα	Παρ.1926:113,32	«η κορυφή του ξύλου της περίφραξης» **στωμετσοκέφαλο**			✓						✓				
βραδή	Παρ.1926:113,33	«βράδυ» **βραδή**		✓			✓								Οφίτικος τύπος
μάννα	Παρ.1926:113,8	«μητέρα» **μάννα**		✓						✓					
μάννα	Παρ.1926:114,8	«μητέρα» **μάννα**		✓						✓					
μεληδόνα	Παρ.1926:114,8	«**(;)**»													Αβέβαιη σημασία

μελιδόν	Παρ.1926:114,9	«**(;)**»													Αβέβαιη σημασία
(τα) ίτ^{ε}α	Παρ.1926:114,9	«**(;)**»													Αβέβαιη η σημασία
Αναβάρα	Παρ.1926:114,10	«**(;)**» **Αναβάρα**		✓						✓					Αβέβαιη σημασία
Κουντούρα	Παρ.1926:114,10	«**(;)**» **Κουντούρα**		✓						✓					Αβέβαιη σημασία
Ζωή	Παρ.1926:114,11	«Ζωή» **Ζωή**		✓						✓					Κύριο όνομα
Αναστασία	Παρ.1926:114,11	«Αναστασία» **Αναστασία**		✓						✓					Κύριο όνομα
(το) δίφυλλον	Παρ.1926:114,12	«**(;)**»			✓										
(το) τρίφυλλον	Παρ.1926:114,12	«το χόρτο τριφύλλι»			✓										
(τα) καράβ^{ε}α	Παρ.1926:114,13	«καραβι» **καράβ(ι)**			✓						✓				Οφίτικος τύπος
σκαμνί	Παρ.1926:114,14	«χαμηλό κάθισμα, σκαμνί» **σκαμν(ί)**			✓			✓							Οφίτικος τύπος
ποδάρι	Παρ.1926:114,14	«πόδι» **ποδάρ(ι)**			✓		✓								
(σο) γλυκόμηλο	Παρ.1926:114,15	«είδος μήλου, γλυκειάς γεύσης» **γλυκόμηλον**			✓				✓						
(το) γλυκόμηλο	Παρ.1926:114,15	«είδος μήλου, γλυκειάς γεύσης» **γλυκόμηλον**			✓		✓								
(τα) πετάσα	Παρ.1926:114,17	«ο πολύ πρώιμος καρπός» **(;)**		✓		✓					✓				Αβέβαιος ο αρχικός τύπος
τ^{ε}ουρκιτσ'ή	Παρ.1926:131,12	«τούρκος, τουρκόπουλο» **τ^{ε}ουρκιτσ'ής**	✓						✓						Πβ. και τον τύπο *Τουρκιτζής*
τ^{ε}ουρκιτσ'ής	Παρ.1926:131,13	«Τούρκος, τουρκόπουλο» **τ^{ε}ουρκιτσ'ής**	✓				✓								Πβ. και τον τύπο *Τουρκιτζής*
(σα) μάτ^{ε}α	Παρ.1926:131,14	«μάτι» **μάτι**			✓				✓						Ως οφίτικος αναφέρεται και ο τύπος *'ματ(ι)*
(τα) πατσήδ^{ε}ας	Παρ.1926:131,17	«κορίτσι» **πατσή**		✓		✓	✓								Ονομαστική συγκρητική προς την αιτιατική
τ^{ε}ουρκιτσ'ής	Παρ.1926:132,24	«Τούρκος, τουρκόπουλο» **τ^{ε}ουρκιτσ'ής**	✓				✓								Πβ. και τον τύπο *Τουρκιτζής*

(το) λακ^{ο}ιρτί	Παρ.1926:132,1	«ομιλία» **λακ^{ο}ιρτί**			✓				✓						Οφίτικος τύπος. Αναφέρεται και η γραφή *λακιρτή*
(η) ονού	Παρ.1926:132,3	«νους, σκέψη» **ονούς**		✓			✓								Οφίτικος τύπος
ακ^{ο}ίλ’	Παρ.1926:132,6	«νους, γνώση» **ακ^{ο}ίλ’(;)**		✓					✓						Αβέβαιος ο αρχικός τύπος. Δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου.
σαβάχος	Παρ.1926:132,7	«τρελός, ελαφρόμυαλος» **σαβάχος**	✓				✓								Πβ. και το επίθετο *σαβαχωτός*
μουχτερό	Παρ.1926:132,12	«ανάγωγος, αγροίκος» **μουχτερό**			✓		✓								
(σο) ες‘εκλούκ’	Παρ.1926:132,14	«γαιδουροσύνη» **εσ‘εκλούκ’ (;)**													Αβέβαιος ο αρχικός τύπος. Δεν αναφέρεται στο λεξικό Παπαδόπουλου.
σ‘κύλλος	Παρ.1926:132,16	«σκύλος» **σ‘κύλλος**	✓				✓								
(ο) στόμα	Παρ.1926:132,18	«στόμα» **στόμας**	✓						✓						
σ‘κύλλος	Παρ.1926:132,20	«σκύλος» **σ‘κύλλος**	✓				✓								
(τη) μάννα	Παρ.1926:132,21	«μητέρα» **μάννα**		✓					✓						
(τη) μάννα	Παρ.1926:132,23	«μητέρα» **μάννα**		✓			✓								
παρτσ‘άδ^{ε}ας	Παρ.1926:132,25	«κομμάτι» **παρτσ‘ά**		✓		✓							✓		

3.3.2. Επίθετο

ΤΥΠΟΣ	**ΠΗΓΗ**	**ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ**	**Γραμματικές πληροφορίες**												**Παρατηρήσεις**
			Γένος				**Ενικός**				**Πληθυντικός**				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
δίφυλλον	Παρ.1926:114,12	«αυτό που έχει δύο φύλλα»			✓		✓								
ούλοιν	Παρ.1926:131,16	«όλος, ολόκληρος» **ούλος**	✓								✓				Αβέβαιη η προέλευση του τελικού ν
ούλα	Παρ.1926:131,18	«όλο, ολόκληρο» **ούλο**			✓		✓								

ζορλής	Παρ.1926:131,24	«δεινός» **ζορλής**	✓				✓								
ακ^{ο}ιλλή	Παρ.1926:132,9	«νουνεχής» **ακ^{ο}ιλλή**	✓						✓						
ούλοιν	Παρ.1926:132,13	«όλος, ολόκληρος» **ούλος**	✓				✓								Το τελικό ν είναι επενθετικό καθώς ακολουθεί λέξη που αρχίζει από φωνήεν.
γομάτο	Παρ.1926:132,18	«γεμάτος, πλήρης» **γομάτος**	✓						✓						

3.3.3. Ρήμα

ΤΥΠΟΣ	**ΠΗΓΗ**	**ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ**	**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ**																			
			Συμφ. Υποκ.						**Χρόνος**			**Όψη**			**Φωνή**		**Έγκλιση**			**Απαρεμφ**	**Μτχ**	**Παρατ.**
			Εν			Πληθ			-	+		-	+									
			1	2	3	1	2	3	Πρλ	Πρλ	Μελ	Συν	Συν	Συντ	Εν	Παθ	Ορ	Υπ	Πρσ			
κατέβα	Παρ.1926:113,28	«κατέρχομαι» **κατεβαίνω**		✓					✓			✓			✓				✓			
είν’	Παρ.1926:113,31	«είμαι» **είμαι**						✓	✓								✓					
να μετράς	Παρ.1926:113,33	«μετράω, αριθμώ» **μετρώ**		✓					✓			✓			✓			✓				
έν’	Παρ.1926:113,34	«είμαι» **είμαι**			✓				✓								✓					
να έρς‘αι	Παρ.1926:113,34	«έρχομαι» **έρχομαι**		✓					✓			✓				✓		✓				
κουπάς	Παρ.1926:114,9	«**(;)**»																				
παίζουν	Παρ.1926:114,13	«παίζω» **παίζω**						✓	✓			✓			✓		✓					
κότσιξε	Παρ.1926:114,14	«χωλαίνω» **κοτσίζω**			✓					✓			✓		✓		✓					
ενίβα	Παρ.1926:114,15	«ανεβαίνω» **ανεβαίνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εσείστε	Παρ.1926:114,16	«κινώ, κουνάω» **σείομαι**					✓			✓			✓			✓	✓					
ερώξαν	Παρ.1926:114,17	«πέφτω» **ροΐζω**						✓		✓			✓		✓		✓					

ακούω	Παρ.1926:131,11	«ακούω» **ακούω**	✓						✓			✓			✓		✓					
λέγουνε	Παρ.1926:131,12	«λέω» **λέγω**						✓	✓			✓			✓		✓					
είσαι	Παρ.1926:131,13	«είμαι» **είμαι**		✓					✓								✓					
φαίνεσαι	Παρ.1926:131,14	«είμαι ορατός» **φαίνομαι**		✓					✓			✓				✓	✓					
τραγωδείς	Παρ.1926:131,15	«τραγουδάω» **τραγωδώ**		✓					✓			✓			✓		✓					
τερούνε	Παρ.1926:131,16	«παρατηρώ» **τερώ**						✓	✓			✓			✓		✓					
εγαπούνε	Παρ.1926:131,18	«αγαπώ» **εγαπώ**						✓	✓			✓			✓		✓					
λες	Παρ.1926:131,19	«λέω» **λέγω**		✓					✓			✓			✓		✓					
λέγουμε	Παρ.1926:131,20	«λέω» **λέγω**				✓			✓			✓			✓		✓					
ν' επόρενα	Παρ.1926:131,21	«μπορώ» **επορώ**	✓							✓		✓			✓			✓				
ν' εγκαλ^{ε}άουμουνε	Παρ.1926:131,22	«αγκαλιάζω» **εγκαλεάζω**	✓							✓		✓				✓		✓				
είσαι	Παρ.1926:131,24	«είμαι» **είμαι**		✓					✓								✓					
να όμματ^{ε}άεσαι	Παρ.1926:131,25	«βασκαίνω, ματιάζω» **ομματεάουμαι**		✓					✓			✓				✓		✓				
λες	Παρ.1926:131,26	«λέω» **λέγω**		✓					✓			✓			✓		✓					
λακ^{ο}ιρτεύουμε	Παρ.1926:131,27	«μιλάω» **λακ^{ο}ιρτεύω**				✓			✓			✓			✓		✓					
ποίγω	Παρ.1926:131,28	«κάνω» **ποίγω**	✓						✓			✓			✓		✓					
έξερνα	Παρ.1926:131,28	«γνωρίζω, ξέρω» **εξέρω**	✓							✓		✓			✓		✓					
χολιδ^{ε}άεσαι	Παρ.1926:131,29	«εξοργίζω» **χολιδ^{ε}άουμαι**		✓					✓			✓				✓	✓					
χολιδ^{ε}άουμαι	Παρ.1926:131,31	«εξοργίζομαι» **χολιδ^{ε}άουμαι**	✓						✓			✓				✓	✓					
τρανεύεσαι	Παρ.1926:131,32	«καυχιέμαι» **τρανεύουμαι**		✓					✓			✓				✓	✓					

ξέρεις	Παρ.1926:132,1	«γνωρίζω, ξέρω» **εξέρω**		✓					✓			✓			✓		✓					
γίνεσαι	Παρ.1926:132,2	«έχω υπόσταση, γίνομαι» **γίνομαι**		✓					✓			✓				✓	✓					
εγροίτσε	Παρ.1926:132,4	«εννοώ, καταλαβαίνω» **εγροικώ**			✓					✓			✓		✓		✓					
έεις	Παρ.1926:132,6	«έχω» **έχω**		✓					✓								✓					
εποίτσ‘ε	Παρ.1926:132,7	«κάνω» **ποίγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
είπε	Παρ.1926:132,9	«λέω» **λέγω**			✓					✓			✓		✓		✓					
είσαι	Παρ.1926:132,12	«είμαι» **είμαι**		✓					✓								✓					
εξέρουνε	Παρ.1926:132,13	«γνωρίζω, ξέρω» **εξέρω**						✓	✓			✓			✓		✓					
εδᵉάβε	Παρ.1926:132,15	«είμαι ανώτερος, ξεπερνώ» **δᵉαβαίνω**			✓					✓			✓		✓		✓					
υλάζεις	Παρ.1926:132,17	«γαυγιζω» **υλάζω**		✓					✓			✓			✓		✓					
κάθεσαι	Παρ.1926:132,17	«κάθομαι» **κάθομαι**		✓					✓			✓				✓	✓					
έν’	Παρ.1926:132,18	«είμαι» **είμαι**			✓				✓								✓					
έσ‘εσε	Παρ.1926:132,19	«χέζω» **χ‘έζω**			✓					✓			✓		✓		✓					
επίνεψε	Παρ.1926:132,20	«καβαλάω» **πινεύω**			✓					✓			✓		✓		✓					
εγέννεσε	Παρ.1926:132,21	«γενναώ» **γεννώ**			✓					✓			✓		✓		✓					
να βάλλ’	Παρ.1926:132,22	«βάζω, τοποθετώ» **βάλλω**			✓				✓			✓			✓			✓				

εξέγτσ‘ε	Παρ.1926:132,23	«βγάζω, εκβάλλω» **εγβάλλω**			✓					✓			✓		✓		✓					
φτᵉάγω	Παρ.1926:132,25	«κάνω» **ευτᵉάγω**	✓						✓			✓			✓		✓					
τουσ‘ουνεύεσαι	Παρ.1926:132,26	«σκέφτομαι, συλλογίζομαι» **τουφουνεύκομαι**		✓					✓			✓				✓	✓					
τσ‘ακεύω	Παρ.1926:132,27	«πυροβολώ» **τσ‘ακεύω**	✓						✓			✓			✓		✓					
τσ‘υλίεσαι	Παρ.1926:132,28	«κυλιέμαι» **τσ’υλίομαι**		✓					✓			✓				✓	✓					

3.4. Το χειρόγραφο Αρχείο Dawkins

3.4.1. Ουσιαστικό

ΤΥΠΟΣ	**ΠΗΓΗ**	**ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ**	**Γραμματικές πληροφορίες**												**Παρατηρήσεις**
			Γένος				**Ενικός**				**Πληθυντικός**				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
(ένα) čobáno	D7(5): 4	«βοσκός, ποιμένας» **čobános**	✓						✓						
(ο) čobáno	D7(5): 4	«βοσκός, ποιμένας» **čobános**	✓						✓						
čobánous	D7(5): 4	«βοσκός, ποιμένας» **čobános**	✓										✓		
λιτάρ	D7(5): 5	«σχοινί λουρί» **λητάρ(ι)**			✓		✓		✓						
ταματäτα (μας)	D7(5): 5	«**(;)**»													
κατώγι	D7(5): 5	«μάνδρα» **κατώγ(ι)**			✓		✓		✓						
(το) βράδι	D7(5): 5	«βράδυ» **βράδ(υ)**			✓		✓		✓						
(το) σπίτ	D7(5): 5	«σπίτι, κατοικία» **σπίτ(ι)**			✓		✓		✓						

(τα) σπίτä	D7(5): 5	«σπίτι, κατοικία» **σπίτιν**			✓						✓		✓		
(τα) ζά	D7(5): 5	«ζώο» **ζω**			✓								✓		
(η) πυροστί	D7(5): 7	«πυροστιά» **πυροστή**			✓		✓								Οφίτικος τύπος
(τα) πυροστία	D7(5): 7	«πυροστιά» **πυροστή**			✓						✓		✓		Οφίτικος τύπος
(το) κρεμούλ	D7(5): 7	«**(;)**»			✓		✓		✓						
(τα) κρεμούλια	D7(5): 7	«**(;)**»			✓						✓		✓		
(ο) κλ'έφτες	D7(5): 7	«κλέφτης» **κλ'έφτες**	✓				✓								
τον κλέφτε [< τοῡ gλ'έφτε]	D7(5): 7	«κλέφτης» **κλ'έφτες**	✓						✓						
(του) κλ'έφτε	D7(5): 7	«κλέφτης» **κλ'έφτες**	✓					✓							
(οι) κλ'έφτ	D7(5): 7	«κλέφτης» **κλ'έφτες**	✓								✓				
(τσι) κλ'έφτους	D7(5): 7	«κλέφτης» **κλ'έφτες**	✓										✓		
(το) ποδᾰς	D7(5): 7	«**(;)**»			✓		✓		✓						
τα ποδᾰσα	D7(5): 7	«**(;)**»			✓						✓		✓		
ο θώπεκας	D7(5): 7	«τσακάλι» **θώπεκας**	✓				✓								
οι θωπεκάντ	D7(5): 7	«τσακάλι» **θώπεκας**	✓								✓				
τσι θωπεκάντους	D7(5): 7	«τσακάλι» **θώπεκας**	✓										✓		
πάτä	D7(5): 7	«ίχνος πατήματος, πατημασιά» **πάτα**		✓			✓		✓						Ο Dawkins το μετραφράζει *path*. Υπάρχει πιθανότητα να είναι τύπος ονομ./αιτ. πληθυντικού ενός ουδέτερου ουσιαστικού *πάτι* το οποίο ο Παπαδόπουλος (1961) χαρακτηρίζει ως οφίτικο και ερμηνεύει ως τη βάση της ρόκας.
κατοθύρ	D7(5): 7	«κατώφλι» **κατωθύρ(ι)**			✓		✓		✓						

3.4.2. Επίθετο

ΤΥΠΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	Γραμματικές πληροφορίες												Παρατηρήσεις
			Γένος				Ενικός				Πληθυντικός				
			Αρσ	Θηλ	Ουδ	Ακαθ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	Ον	Γεν	Αιτ	Κλητ	
ετέρεσα	D7(5): 24	«άλλη» **ετέρεσα**		✓			✓		✓						Οφίτικος τύπος
(η) καλέσα	D7(5): 46	«ωραία» **καλέσσα**		✓			✓								
(τα) καλά	D7(5): 46	«καλό» **καλό**			✓						✓		✓		
παλέγιο	D7(5): 72	«παλιά» **παλαίγιο**		✓			✓		✓						
παλέγιος	D7(5): 72	«παλιός» **παλαίγιος**	✓				✓								Οφίτικος τύπος
κακό	D7(5): 123	«κακό» **κακό**			✓		✓								
τραδ̆ύ	D7(5): 125	«τραχύ» **τραχ̆ύ**			✓		✓		✓						
τραδ̆έα	D7(5): 125	«τραχύ» **τραχ̆ύ**			✓						✓		✓		
(η) καλέσσα	D7(5): 158	«καλή» **καλέσσα**		✓			✓								
(το) καλό	D7(5): 158	«καλό» **καλό**				✓	✓								
(τα) καλά	D7(5): 158	«καλό» **καλό**				✓					✓		✓		
(ο) φτωχό	D7(5):162	«φτωχός» **εφτωχός**	✓						✓						Αιτιατική σε λειτουργία ονομαστικής
(τον) εφτωχό	D7(5):162	«φτωχός» **εφτωχός**	✓						✓						

3.4.3. Ρήμα

ΤΥΠΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΗΜΑΣΙΑ και ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ																			
			Συμφ. Υποκ.						Χρόνος			Όψη			Φωνή		Έγκλιση			Απαρεμφ	Μτχ	Παρατ.
			Εν			Πληθ			-	+		-	+									
			1	2	3	1	2	3	Παρ	Πρλ	Μελ	Συν	Συν	Συντ	Εν	Παθ	Ορ	Υπ	Πρσ			
έμουνεστ	D7(5): 4	«είμαι» **είμαι**				✓				✓							✓					
έτουνε	D7(5): 4	«είμαι» **είμαι**			✓					✓							✓					
εδρομἄγαμε	D7(5):4	«δίνω δρόμο» **δρομἄουμαι**				✓				✓			✓			✓	✓					
εδρομἄγα	D7(5):4	«δίνω δρόμο» **δρομἄουμε**	✓							✓			✓			✓	✓					
είδαμε	D7(5):4	«βλέπω» **λέπω**				✓				✓			✓		✓		✓					
έρdαι	D7(5):4	«έρχομαι» **έρχομαι**			✓				✓			✓				✓	✓					
(ούκ) έρθε	D7(5):4	«έρχομαι» **έρχομαι**			✓					✓			✓			✓	✓					
(ουκένα) έρd/ται	D7(5):4	«έρχομαι» **έρχομαι**			✓						✓	✓				✓						
κλώσκομαι	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**	✓						✓			✓				✓	✓					
κλώσκεσαι	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**		✓					✓			✓				✓	✓					
κλώσκεται	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**			✓				✓			✓				✓	✓					
εκλώστα	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**	✓							✓			✓			✓	✓					
εκλώστες	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**		✓						✓			✓			✓	✓					
εκλώστε	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**			✓					✓			✓			✓	✓					
εκλώσταμε	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**				✓				✓			✓			✓	✓					
εκλώστετε	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**					✓			✓			✓			✓	✓					
εκλώστανε	D7(5):4	«γυρίζω» **κλώθω**						✓		✓			✓			✓	✓					

δουλ’έβουν’ε	D7(5):5	«δουλεύω» **δουλεύω**						✓	✓			✓			✓		✓					
δουλ’έβω	D7(5):5	«δουλεύω» **δουλεύω**	✓						✓			✓			✓		✓					
δουλ’έβεις	D7(5):5	«δουλεύω» **δουλεύω**		✓					✓			✓			✓		✓					
δουλ’έβ	D7(5):5	«δουλεύω» **δουλεύω**			✓				✓			✓			✓		✓					
δουλ’έβομε	D7(5):5	«δουλεύω» **δουλεύω**				✓			✓			✓			✓		✓					
δουλ’έβιτε	D7(5):5	«δουλεύω» **δουλεύω**					✓		✓			✓			✓		✓					
δουλ’έβουν	D7(5):5	«δουλεύω» **δουλεύω**						✓	✓			✓			✓		✓					
αγαπώ	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**	✓						✓			✓			✓		✓					
αγαπάς	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**		✓					✓			✓			✓		✓					
αγαπά	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**			✓				✓			✓			✓		✓					
αγαπούμε	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**				✓			✓			✓			✓		✓					
αγαπάτε	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**					✓		✓			✓			✓		✓					
αγαπούν’ε	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**						✓	✓			✓			✓		✓					
έρχουμουν’ε	D7(5):6	«έρχομαι» **έρχομαι**	✓							✓		✓				✓	✓					
έρχουσουν’ε	D7(5):6	«έρχομαι» **έρχομαι**		✓						✓		✓				✓	✓					
έρχουτουν’ε	D7(5):6	«έρχομαι» **έρχομαι**			✓					✓		✓				✓	✓					
έρχουμουν’εστ	D7(5):6	«έρχομαι» **έρχομαι**				✓				✓		✓				✓	✓					
έρχουσαν’ε	D7(5):6	«έρχομαι» **έρχομαι**						✓		✓		✓				✓	✓					
εγάπεσα	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**	✓							✓			✓		✓		✓					
εγάπεσες	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**		✓						✓			✓		✓		✓					
εγάπεσε	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**			✓					✓			✓		✓		✓					

εγάπεσαμε	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**				✓				✓			✓		✓		✓					
εγάπεσετε	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**					✓			✓			✓		✓		✓					
εγάπεσανε	D7(5):6	«αγαπώ» **αγαπώ**						✓		✓			✓		✓		✓					
στ'είλω	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**	✓						✓			✓			✓		✓					
στ'είλ'εις	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**		✓					✓			✓			✓		✓					
στ'είλ'	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**			✓				✓			✓			✓		✓					
στ'είλουμε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**				✓			✓			✓			✓		✓					
στ'είλ'ιτι	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**					✓		✓			✓			✓		✓					
στ'είλουν'ε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**						✓	✓			✓			✓		✓					
εστείλ'ινα	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**	✓							✓		✓			✓		✓					
εστείλ'ιν'ες	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**		✓						✓		✓			✓		✓					
εστείλ'ιν'ε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**			✓					✓		✓			✓		✓					
εστείλ'ιναμε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**				✓				✓		✓			✓		✓					
εστείλ'ιν'ετε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**					✓			✓		✓			✓		✓					
εστείλ'ιναν'ε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**						✓		✓		✓			✓		✓					
έστ'ειλα	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**	✓							✓			✓		✓		✓					
έστ'ειλ'ες	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**		✓						✓			✓		✓		✓					
έσ'ειλ'ε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**			✓					✓			✓		✓		✓					
έστειλαμε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**				✓				✓			✓		✓		✓					
έστειλ'ετε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**					✓			✓			✓		✓		✓					

έστειλαν’ε	D7(5):44	«στέλνω» **στείλω**						✓		✓			✓		✓		✓					
ερθάν’ες	D7(5):121	«έρχομαι» **έρχομαι**		✓									✓		✓					✓		
φαγίνα	D7(5):121	«τρώω» **τρώγω**	✓										✓		✓					✓		
φαγίν’ες	D7(5):121	«τρώω» **τρώγω**		✓									✓		✓					✓		
φαγίναμε	D7(5):121	«τρώω» **τρώγω**				✓							✓		✓					✓		
πιγίνα	D7(5):121	«πηγαίνω» **πάγω**	✓										✓		✓					✓		
έπιγα	D7(5):121	«πηγαίνω» **πάγω**	✓							✓			✓		✓		✓					
αφήσινα	D7(5):121	«αφήνω» **αφίνω**	✓										✓		✓					✓		
φυγίνα	D7(5):121	«φεύγω» **φεύω**	✓										✓		✓					✓		
χτίσινα	D7(5):121	«χτίζω, οικοδομώ» **χτίζω**	✓										✓		✓					✓		

3.5. Η Γραμματική του Δ. Η. Οικονομίδη (1958)

3.5.1. Φωνολογία

ΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ				
Α΄ ΦΩΝΗΕΝΤΑ ΠΕΡΙ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙΩΣΕΩΝ ΑΥΤΩΝ				
Αλλοιώσεις Φωνηέντων				
Γραμματικό Φαινόμενο	**Λεπτομέρειες**	**Τύπος**	**Σελίδα**	**Παρατηρήσεις**
• Κώφωσις	1) άτονον, ενίοτε τονούμενον e (=ε, αι) → ι	παίξιτε	24, στ.32	Το του Όφεως παίξιτε προήλθεν, ως φαίνεται εκ του τύπου παίξετε της Προστακτικής.
	2) το ο προ τονουμένης συλλαβής και συχνότερα μετά τονουμένην κωφούται εις ου, και μάλιστα παρά τα υγρά *λ, ρ,* το *μ* ή το *ν*	απάνου	25, στ.25	
		κάτου και ακάτου	25, στ.26	
		έξου και έξουθε	25, στ.28	
• Εξομοίωσις φωνηέντων	Φωνήεν άτονον αφομοιούται κατά φωνήν προς άλλο και ιδίως διαγειτνιάζον υγρό *λ* ή *ρ* , χειλικό *μ* και γλωσσοδοντικόν *ν*. Η αφομοίωσις αύτη γίνεται προχωρητικώς ή οπισθοχωρητικώς			
	1) Προχωρητική	αστερέρε	27, στ.28	(Όφ.) Σαράχ. < αριστερᾶρᾰ (= αριστερά επίρρ.)
	2) Οπισθοχωρητική	ματαθήκω	28, στ.15	(Όφ.) < μεταθήκω
		φαράς	28, στ.18	(Όφ.) μόνο στην αιτ. πληθ. ως *τρία φαράς* < φοράς
• Ανομοίωσις φωνηέντων	Εκ δύο φωνηέντων ομοφώνων φερομένων εις δύο αλλεπαλλήλους συλλαβάς της αυτής λέξεως το έν (άτονον το πλείστον) μεταβάλλεται πολλάκις εις ετερόφωνον και μάλιστα οσάκις γειτνιάζει υγρόν *λ, ρ* ή *μ, ν*.			
	1) Προχωρητική	χαλ**ε**ρός	29, στ.10	(Όφ.) < χαλαρός

	2) Οπισθοχωρητική	λοζάπ', το	29, στ.31	(Όφ.) < λαζάπ' (άπιον Λαζών, Λαζίας = άπιον και απιδέα εν τη χώρα των Λαζών)
• Συναίρεσις	Δυο ομόφωνα φωνήεντα συμπίπτοντα απλοποιούνται και προφέρονται ως έν, εάν το έν εξ αυτών, το πρώτο συνήθως ή το δεύτερο ενίοτε, τονίζεται.	ζων	30, στ.12	(Όφ.) γεν. πληθ. εκ του ζώων
• Συνίζησις	-	-	-	-
• Έτεραι αλλοιώσεις φωνηέντων και διφθόγγων	α < ε	δισαχτία, η	40, στ.1	(Όφ.) < δισεκτία (= το δίσεκτον έτος)
	ε < α	χαλερός	41, στ.6	(Όφ.) < χαλαρός δια τα *λ, ρ* κατά τα άλλα εις *–ερός*
	ε < η	μασετέρ'	42, στ.25	(Όφ.) Χαλδ. < μασητήρ'
		ὄκέπιδας, ο	44, στ.23	(τ. έ. σφηκίδι) ὄκέπιδας ο (Όφ.)
	ε < ι	σκορπέö, ο	45, στ.12	(Όφ.) < σκορπίο < σκορπίος
		στωμέτὄ ', το	45, στ.14	(Όφ.) < στωμίκι (στώμιξ παρ' Ησύχ.)
		εγδή, η	45, στ.15	(Όφ. Τραπ.) < ιγδή (=ιγδίον), αν μη δι' ανομοίωσιν
	ε < ει	όνερο	46, στ.15	(Όφ.)
	ε < ο ή ω	άλεον	47, στ.7	*άλεγον* (κερας. Τραπ.) < άλογον, *εν* δε Σαρήχω *άλεον*
		πεντικό, ο	47, στ.11	(Όφ.)
		όνεμα	47, στ.14	(Όφ.) < όνομα
		άθρωπος	47, στ.19	(Σαράχ.) < άνθρωπος, πρβ. atrepo Μπόβ.
		κρεπίζω	47, στ.21	(Όφ.) < κρωπίζω, κόπτω με κρωπίον
	ο < ε	αντάμα	49, στ. 20	*οντάμαν* (Χαλδ.) < *εντάμα* (Τραπ. και *αντάμα* Όφ.)
		ζογάρ'	49, στ.26	και το Οφίτικον *ζογάρ'* (εν χαλδ. κ.α. ζευγάρ') προήλθεν ούτω: ζευ(γ)άρ' > ζευάρ' > ζεβάρ' > ζοβάρ' > ζογάρ
	ο < ö	άγρος	50, στ.3	(Όφ.) < άγρös (Χαλδ. κ.α.), παρ' ό και άγρες
		ασημένο	50, στ.3	(Όφ.) < ασημένö(ν) και συνηθ. ασημένεν
	ω < ώ	κρώτερο	50, στ.11	(Όφ.) < κρυώτερον
	ö > ο	σκορπέö, ο	50, στ.17	Και εξ Όφεως έχομεν *σκορπέö ο* (εκ της αιτ. σκορπέön) τ. έ. Σκορπίος
	ου < i (ι, η, ει, υ, υι)	άζουλο	51, στ.5	(Όφ.) < άζηλο, λεγόμενον επί ευχής να μη βασκανθή τις.
	ου < ι, εις δάνεια της τουρκικής	βακούτ'	51, στ.10	(Όφ.) [...] < βακίτ (τούρκ., = χρόνος, καιρός ήτοι περίοδος χρονική)

Απώλεια Φωνηέντων				
Γραμματικό Φαινόμενο	**Λεπτομέρειες**	**Τύπος**	**Σελίδα**	**Παρατηρήσεις**
• Αφαίρεσις φωνηέντων ατόνων	α) Αφαιρούνται τα άτονα **α** και **ο** (**ω**) εν συνεκφορά δι' ένωσιν των άρθρων *τα, το, ο,* μετά ονομάτων αρχομένων από ενός των φωνηέντων τούτων και εσφαλμένον συλλαβισμόν.	'ράχνα, η	52, στ.2	τα αράχνας – ταράχνας – τα 'ράχνας (πληθ. αιτ.), όθεν και ενικ. *'ράχνα, η* (Όφ.) αράχνη
		'πανωσπόντυλο	52, στ.6	τα απανωσπόντυλα – ταπανωσπόντυλα – τα 'πανωσπόντυλα, όθεν και ενικ. 'πανωσπόντυλον (Σαράχ.), το , το και μικρότερον σπονδύλιον το προστιθέμενον εις το άνω μέρος της ατράκτου, ίνα ευκολώτερον κλώθηται το έριον.
	γ) Αφαιρείται το *ε* (*ε, αι*) εις τον ενεστώτα της οριστικής ρημάτων από τούτου (*ε* ή *αι*) αρχομένων, διότι τούτο εις τους ιστορικούς αυτών χρόνους είναι αύξησις ή και λαμβάνεται ως τοιαύτη, το αυτό δε συμβαίνει και εις ρήματα μετά της *επί* ή και *εκ* (*εξ, 'ξε*) σύνθετα.	'πιτάζω	53, στ.23	(Όφ.) εκ του επιτάζω
		'πιθήκω	53, στ.27	(Όφ., Τραπ.), τ. έ. επιθέτω, δια τον παρατ. επιθήκ'να
	Αλλά και εις τινα ονόματα αφαιρείται το άτονον *ε* (*ε, αι*).	εξάϊ	53, στ.35	(Όφ.) εκ του μεσν. εξάγιον
		'πιβόλ', το	54, στ.1	(Όφ.), τ.ε. επιβόλι (= φυτάνι) εξ ού και 'πιβο-λίζω
		'ξωΰρ'	54, στ.1	(Σαράχ.) αντί εξωγύρι
		'πιταχτέρ', το	54, στ.2	εκ του 'πιτάζω (Όφ.), πρόσωπον αποστελλόμενον υπό τινος προς άλλον δι' εκτέλεσιν προσωρινής τινός υπηρεσίας.
		'ξωδράν', το	54, στ.4	(Όφ.) αντί εξωδράν(ι) κ.ά., εις τα οποία φαίνεται, ότι η αφαίρεσις εγένετο το πρώτον εις τον έναρθρον πληθυντικόν αυτών, εν τω οποίω, επειδή, προς αποφυγήν χασμωδίας, εκ των δύο συμπιπτόντων φωνηέντων *α* και *ε* (*αι*) έπρεπε να εκλείψει το εν, εξέλιπε το *ε* (*αι*) ως ασθενές ούτω: τα επίβολἀ τα 'πίβολἀ, τα επιταχτέρἀ τα 'πιταχτέρἀ, τα εξωΰρἀ τα 'ξωΰρἀ, τα εξωδράνἀ τα 'ξωδράνἀ [...] εκ του τοιούτου δε πληθυντ. Ελέχθη άνευ του αρκτικού e και ο ενικός 'πιβόλ, το 'πιταχτέρ', το 'ξωΰρ', το 'ξωδράν

	Πλην τούτων όμως φέρονται εν τη Ποντική διαλέκτω και άλλα, εις τα οποία, κυρίως από *ευ* αρχόμενα, εξέλιπεν ή μόνον το *ε* της διφθόγγου ταύτης ή και ολόκληρον το *ευ*.	’βρυχειλᾰ́ρις	54, στ.29	(Όφ.) αντί ευρυχειλιάρις
• Έκπτωσις φωνηέντων ατόνων	2) ε	’πρίντŏοιλος, ο	56, στ.28	εις το επίθ. π’ρίγκοιλας ο, (Χαλδ.) τ. έ. περίκοιλος, γάστρων, κοιλαράς (εν Όφει ’πρίντσοιλος)
	3) i άτονον			
	α) ι	κάτ’ς	60, στ.10	(Όφ. Χαλδ. κ.α.) αν μη εκ τύπου κάτσι.
		πρώ’μο	61, στ.2	Σημειωτέον, ότι κατ’ εξαίρεσιν διατηρούσι το άτονον ι το εις *–ιμος*, επίθ. (πλην *των πρώ’μο* Όφ.).
	γ) ει	αποφτιλίζεις	61, στ.30	*αποφτιλίζεις* (Όφ.) την διατήρησιν αυτού επέβαλλε και ο λόγος, ότι εις αυτά εκκρουομένου του *ει* το β΄εν. [...] θα συνέπιπτε σχεδόν εν τη προφορά προς το γ΄ ενικ.
	δ) υ	σ’καρᾰ́ζω	62, στ.31	(Όφ.) αντί ζ’γαρᾰ́ζω (τ. έ. Ζυγίζω τι εντός της παλάμης μου) πάντως εξ’ ουσιαστ. αμαρτύρου σ’κάρ’ (αντί ζ’γάρ’ τ. έ. ζυγάρι, ζύγι).
	5) ο (ω) άτονον	ποδάρ’ιν και ποδάρ’	63, στ.32	απεβλήθη το *ο* της υποκορ. καταλήξεως *–ιον* κατ’ αρχάς εις παροξύτονα μετά της καταλήξεως ταύτης ουσιαστ. Έπειτα δε και εις παροξύτονα και εις τα λήγοντα είς *-άριος* ή *-ᾰ́ριος* επίθ. και ουσ. οίον [...](Όφ.)
		χέριν και χέ’ρ	63, στ.32	
		καράβιν	63, στ.32	
		ορτάριν	63, στ.33	
		οσπίτι’ν	63, στ.33	
	6) ου γνήσιον ή και νόθον άτονον διατηρείται στον Όφι.	αθρώπους	63, στ.4	(εν Όφ. *αθρώπους*)
		λύκους	63, στ.5	(Όφ.)
		χισίμους	63, στ.6	(Όφ.) ως και *χισίμους* (= συγγενείς)
		εργάτους	63, στ.11	εν Όφει δε *εργάτους*
		δäβόλους	63, στ.12	εν Όφει *δäβόλους*
		χωράτους	63, στ.13	Όφ. = χωρικούς
		έκουσα	64, στ.6	εν Όφει *έκουσα*
		πινακόπουλο	64, στ.14	αντί *πινακόπουλο* (Όφ.)
		εξούθεν	64, στ.15	αλλά *εξούθεν* (Όφ.)

• Αποκοπή φωνηέντων			64, στ. 17 κ.εξ	Άτονα φωνήεντα και μάλιστα επίτονα εν τέλει λέξεων κατόπιν συμφώνου ή και του ως β προφερομένου *υ* της *αυ* και *ευ* αποβάλλονται παναταχού πλην των ιδιωμάτων [...] Οφ. (αλλά και ενα αυτοίς ουχί παντοτε απαραβάτως) εις τας εξής περιπτώσεις.
	2) i			
	γ) εις την ενικ. ονομ. και αιτ. ονομ. ουσιαστ. ουδ. εις -ι(ν) εξ υποκορ. εις –ιον, επιθ. και τοπων.	οσπίτιν	65, στ.36	εν Όφ.
	γ) *ει* άτονον τελικόν του γ΄ ενικού του ενέργ. ενεστ. των βαρυτόνων ρημάτων και του β΄ ενικ. της προστακτ των συνηρημέν. της β΄ συμφώνου προηγουμένου	βάλλει	66, στ. 35	αλλά *βάλλει*, *θέλει*, *κυλίζει*, *σύρει*, Όφ., παρά ταύτα όμως αυτ. και *ξέρ'* (= ηξεύρει), *λέπ'* (= βλέπει), *γράν'* (παλαιώνει ένδυμα)
		θέλει	66, στ.36	
		κυλίζει	66, στ.35	
		σύρει	66, στ.35	
		ξέρ'	66, στ.36	
		λέπ'	66, στ.36	
		γράν'	66, στ.36	
	ε) Αποκύπτεται και το νόθον *ου* το εν τέλει τοπικών επιρρημ. Και του ατόνου *ω* προελθόν.			Διατηρείται όμως το *ου* εις αυτά ιδιωματικώς εν Αν. Αμισ. Κερασ. Οιν. Όφ. Νικόπ. Σινώπ. και Σουρμ., όπου λέγονται άνου, κάτου, απέουν, έξου, απέξου, επάνου, ακάτου, οπίσου, αποπίσου, επίσου (Νικόπ.)
	στ) Και εις την εν. Γεν. των προσωπ. αντωνυμ. εγκλιτ. Λαμβανομένων *μου*, *σου*, *άτου* αποβάλλεται το ου αδιαφόρως και προ φωνήεντος και προ συμφώνου πανταχού του Πόντου.			[...] πλην Αν. Αμ. Ινεπ. Κεράσ. Κοτυώρ. (;), Νικοπ. Οιν. Όφ. (;) [...]. Και καθόλου εις τα ιδιώματα ταύτα άτονον *ου* μετά τονουμένου μάλιστα συλλαβην διατηρείται [...]
• **Έκθλιψις**	-	-	-	-
Προθετικά Φωνήεντα, επιθηματικά και αναπτυκτικά				
Γραμματικό Φαινόμενο	**Λεπτομέρειες**	**Τύπος**	**Σελίδα**	**Παρατηρήσεις**
• Προθετικά φωνήεντα	1) α	απαθάνω	78, στ.13	(Όφ.) < να (ή : θα) παθάνω, ν'απαθάνω
	2) ε	εδκία	78, στ.14	*εδκία* (Όφ.) κατ' επέκτασιν της αυξήσεως των εδκίαζα, εδκίασα, ως συμβαίνει και εις πολλά άλλα
		εδρύδ'	78, στ.17	(Όφ.) < δρύδ' < δρυΐδ(ιον)

		ελάβ’	78, στ.18	(Όφ.) < λάβ’ (Χαλδ. κ.α.), λαβίς
		ελυτός	78, στ.19	(Όφ.) < λυτός κατ’επίδρασιν του ελύζω (Όφ.) = λύω
		ετότε	78, στ.20	(Όφ. Σουρμ) και *ετότες* (Τραπ.) < τότε, τότες
		εχτές	78, στ.21	(Όφ.) όπερ και αρχ. εχθές παρά το χθές
		εσ’κώνω	78, στ.25,	(Όφ.) < σ’κώνω (Χαλδ. κ.α.) = σηκώνω
		εσκούμαι	78, στ.26	(Όφ.) παθ. < σκούμαι (Χαλδ. κ.α.)
		εσταθήτε	78. στ.33	(Όφ.) προστ. αορ. δια το *εστάθα* οριστ. αορ.
	4) ι	ιπέρυσ’	79, στ.6	(Όφ.) < πέρυσι
	5) ο	ονού	79, στ. 9	(=νους) Άν., Άμ., Όφ. < ο νους δι’ αποστάσεως και ενώ-σεως του άρθρου *ο* μετά του *νους*
		ορδανίν	79, στ.10	(Άν, Αμισ., Εσρ., Όφ., Τϊιράκμ.) < το ρδανίν (= το δώμα)
		εδρύδ’	79, στ.13	ορδούδ’ (Θοαν.) < το ’ρδυδ, πβ. εδρύδ’ (Όφ.)
		ομύδ’	79, στ.13	(Όφ.) < το μύδ(ι)
• Επιθηματικά φωνήεντα				Επιθεματικά φωνήεντα προστιθέμενα εν τέλει εις σύμφωνον λη-γουσών λέξεων (αντωνυμ. και ρημ.) είναι το *α* και το *ε* [...], το μεν πρώτον εν Οινόη, Σαράχω και Σουρμαίνοις εις αντωνυμ. και εν Χαλδ. και αλλαχού του Πόντου (Αν. Αμ. Κοτύωρ. Οιν. Οφ. Σουρμ. Τραπ. Χαλδ.)
	α) α	μούν-α	79, στ.28	(= ημών) αυτ. εν Σαράχω (θηλ. ατέν-α)
		ατόν-α	79, στ.28	και ως επαναλ. εγκλιτ. ατον-α αυτ. και Οφ. Σούρμ. Θηλ. ατεν-α
		τ’ ατϊειν-ών-α	79, στ.29	(Σαράχ.)
		τ’ εμόν-α	79, στ.31	(= το εμόν) Σαράχ.
	β) ε	έχουν-ε	80, στ. 7	(Όφ.)
		επαίρουνε	80, στ. 8	(Όφ.)
		κρατούν-ε	80, στ. 8	(Όφ., Σούρμ.)
		είχαν-ε	80, στ.11	(Όφ.)
		ετράνυναν-ε	80, στ.13	(Όφ., Σούρμ.)
		γράφκουνταν-ε	80, στ.14	(Όφ.)
		εσκούνταν-ε	80, στ.17	(Όφ.)
		εσκούνταν-ε	80, στ. 20	(Όφ.)
		έμουν-ε	81, στ.22	(Όφ., Σούρμ., Τραπ.)

		έσουν-ε	81, στ.22	(Όφ., Σούρμ., Τραπ.)
		έτουν-ε	81, στ.22	(Όφ., Σούρμ., Τραπ.)
		έστουν-ε	81, στ.23	(Όφ., Σούρμ., Τραπ.)
		έσαν-ε	81, στ.24	(Όφ., Σουρμ.)
• Ανάπτυξις φωνηέντων εν μέσω λέξεων	3) ι μεταξύ *λ* και *μ*	αλιμέγω	82, στ. 1	(Σαράχ.) < αλμέγω (Χαλδ. κ.α.)
Τονισμός				
Γραμματικό Φαινόμενο	**Λεπτομέρειες**	**Τύπος**	**Σελίδα**	**Παρατηρήσεις**
• Αναβιβασμός του τόνου	Ο τόνος υπερβιβάζεται εις άλλα τινά ονόματα, επίθετα ή και ουσιαστικά (αρσ. θηλ. και ουδ.).	εδκία	84, στ.6	(Όφ.) < σκιά
		ανεψίος	84, στ.10	(Όφ.)
		φλέjο, ο	84, στ.12	(Όφ.) < φλοιός, πληθ. ουδ. *φλέjωτα*
• Καταβιβασμός του τόνου	Ο τόνος καταβιβάζεται εις τινας άλλας λέξεις.	ναυλόν, το	87, στ.11	(Όφ.) < ο ναύλος
		σουχρᾶσμα, το	87, στ.14	Όφ. (σουχρίασμαν Χαλδ.), το περί λύχνων αφάς μέρος της ημέρας, το σουρούπωμα
• Έγκλισις Τόνου	-	-	-	-

3.5.2. Μορφολογία

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ ΚΛΙΤΑ ΚΑΙ ΑΚΛΙΤΑ				
Α΄ ΚΛΙΤΑ				
Γραμματική Κατηγορία	**Λεπτομέρειες**	**Τύπος**	**Σελίδα**	**Παρατηρήσεις**
• Γένος	Ουσιαστικά τινα φέρονται κατά τόπους εις διάφορον γένος.	ο σκούλος	142, στ.4	*ο σκούλος* Όφ., *το σκούλος* (= σκέλος) Τραπ., Χαλδ. κ.α.
		ο χαμελέτες	142, στ.5	*η χαμελέτε* Χαλδ. *ο χαμελέτες* Οιν. Όφ. Σουρμ.,
		ο πέλαγο	142, στ.8	*ο πέλαγος* Τραπ. (και *ο πέλαγο* Όφ.)
• Αριθμός	Τα κλιτά κλίνονται μόνο κατά δύο αριθμούς, τον ενικόν και τον πληθυντικόν, πλην τινών μόνον ενικώς ή πληθυντικώς συνηθιζομένων	τά σ'κώτᾰ	144, στ.14	Εν Όφει φέρεται πληθυντικώς *τα σ'κώτᾰ* (τα συκώτια = τα εντόσθια, τα σπλάγχνα) μόνο εν τη αρά: «τσία [= κε-νά] *τα σκώτᾰ* σ'»

• Μεταπλασμός	Μεταπλάσσεται πολλάκις ου μό-νον το γένος εν τη κλίσει του αυ-τού ονόματος ως προς το άρθρον ή και τον αριθμόν, αλλά και η κλίσις του αυτού ονόματος από μιας κλί-σεως εις άλλην μεταπίπτοντος καθ' ολοκληρίαν ή εν τω πληθ. μόνον αριθμώ ή και εις τινας μόνον πτώσεις του ενικού ή και του πληθυντικού.	φλέjο, ο	147, στ.2	*φλέjο, ο* (Όφ.), ο φλοιός, πληθ. *τα φλέjωτα*
		θαμελείο, το	147, στ.5	*θαμελείο, το* (Όφ.), πληθ. *θεμελειώτα*
		φάραγξα	147, στ.9	*φάραγξα* (= *φάραγξ*) Όφ. Τραπ. ο κρημνός
		το βρύο	147, στ.14	*το βρύο* (Όφ.) *τα βρύωτα*
	Αλλ' αξιοσημείωτον επίσης είναι, ότι και αντιθέτως (εις μικροτέραν όμως κλίμακα) η ενική αιτιατική ουδετέρων ουσιαστικών είς *–ίν* εκλη-φθείσα ενιαχού ως εν. αιτ. θηλυκών εις *–ή* εν τω προφορικώ λόγω παρέσχεν αφορμήν όπως ουδέτερα τινα εις *–ιν* μεταπλασθώσιν εις *–ή* θηλυκά.	κρεπίν παθενίν	148, στ.23	*κρωπή, παθενή* [...] εξ ουδτέρων [...] *κρωπίν* (αρχ. κρώ-πιον) και εν Όφει *κρεπίν*, *παθενίν* (φατνίον).
• Καταλήξεις	Αι καταλήξεις μεταβάλλονται, μεταπλαττομένου του ονόματος κατ' άλλην κλίσιν.	αγέρακας	150, στ.23	αγέρακας Όφ. (= ιέραξ), πληθ. ονομ. αγερακάνd' αγαρακάνδων
		φτειρέας	150, στ.24	φτειρέας φτειρᾶνd' (Όφ.) φτειρᾶνdων
		εξαποδάνd'	150, στ.25	κλεφτάνd' κλεφτάνdων καθ' α και εξαποδάνd' (Όφ.) = φαντάσματα, πονηρά πνεύματα
Κλίσις				
Γραμματική Κατηγορία	**Λεπτομέρειες**	**Τύπος**	**Σελίδα**	**Παρατηρήσεις**
• Άρθρου Κλίσις	Αρσενικόν γένος			
	Ενικ. γεν.	του	151, στ.16	Όφ.
	Πληθυντ. γεν.	του	151, στ.19	Όφ.
	Πληθυντ. αιτ.	τοι	151, στ.21	Όφ.
		τσοι	153, στ.22	Όφ.
		τα	153, στ. 23	(και *τ'* προ φων.) Τραπ. Όφ.
	Θηλυκόν γένος			
	Ενικ. γεν.	τση	151, στ.26	και προ φων. *τσ'* Όφ.

	Πληθυντ. γεν.	του	151, στ.29	Όφ.
	Πληθυντ ονομ. κλπ.			ως του αρσενικού
	Ουδέτερον γένος			
	Ενικ. γεν.	του	151, στ.30	Όφ.
	Πληθυντ. γεν.	τουν	152, στ.2	και του Όφ.
	Περί της ποικιλίας των τύπων του άρθρου εις τινας πτώσεις σημειωτέα τα εξής: [...].	τω	153, στ.1	Ομοίως προ ενός των άνωθι συμφώνων (δηλ. β, γ́, δ, ζ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ᾰ, φ, χ, ᾧ, ή και ημίφ. γι (j)) μεταβάλλεται ο τύπος της πληθ. γεν. και των τριών γενών *τουν* εις *τω*, ούτω φερόμενος εν Αν., Αμις., Οιν. Όφ. και Τραπ.
		τω	153, στ.3	«ολονών τω τζαναβαρίων ο βασιλέας» Όφ.
		τοι	153, στ.11	Εκ των τύπων της αυτ. πληθ. αιτ. του αρσεν. και θηλ. *τοι* και *τσοι* ο μεν πρώτος συνηθίζεται εν Κερ. Κοτυώρ., Όφει (παρά το *τσοι*)
		τσοι	153, στ.13	ο δε δεύτερος (*τσοι* και προ φων. *τσ΄*) εν Αμισ. Άνω Αμισ. Οιν. Όφει
• Αποβολή του Άρθρου	-	-	-	-
Ονομάτων Κλίσις				
Της α΄κλίσεως ονόματα				
Γραμματική Κατηγορία	**Λεπτομέρειες**	**Τύπος**	**Σελίδα**	**Παρατηρήσεις**
• Αρσενικά Πρωτόκλιτα	α) εις –*ας*, παροξ. Και προ-παροξ. και εις –*ας* και –*ᾶς* περισπώμενα	οι βασιλᾶδοντες	156, στ.29	Όφ., πληθυντικώς κατά την τρίτην κλίσιν ονομ. του *βασιλέας*
		οι φτειρᾶνd(οι)	157, στ.28	Όφ., πληθυντικώς κατά την δευτέραν κλίσιν ονομ. του *φτειρέας*
	προπαροξύτονα ονόματα εις –*ας*	ο αέρακας	159, στ.8	Όφ., ενικώς, ονομ.
		πρίνζουλος	160, στ.4	*πρίγκολας* (άνευ πληθ.), εν Όφει *πρίντζουλος*
	ονόματα εις –*ᾶς* και -*ᾶς* (και -*ες*)	ζαπτιάς	160, στ.31	(= αστυνομικός κλητήρ) -*άδες*, Όφ.
		ζαπτιάδᾶς	160. στ.33	*Ζαπτιές* (τραπ.) πηθ. *Ζαπτιέδες* αιτ. *τσοι ζαπτιάδες* (= *τσοι ζαπτιάδᾶς* Όφ.)
		χαστάς	161, στ.1	(= ασθενής, τουρκ. χαστά) Ξησιν. Όφ. Σαράχ.
	ονόματα εις -*ᾶς* αρσεν. και -*ές*			
	β) Ονόματα εις –*ής* οξύτονα, -΄*ης* (και –΄*ς*) παροξύτονα και –*ης* προπαροξ.			
	1. Οξύτονα εις –*ής*	φουρουντζής	163, στ.14	Όφ. κ. α. (εν Χαλδ. ψωμάς) αρτοποιός

	2. Παροξύτονα εις –*ης* ονόματα	ο δεσπότης	165, στ.19	κατά το Οφιτικόν ιδίωμα
		του δεσπότε	165, στ.21	
		τον δεσπότε	165, στ.22	
		ε δεσπότε	165, στ.23	
		οι δεσπότ' και	165, στ.25	
		δεσποτάδες	165, στ.26	
		τι δεσποταδί'	165, στ.27	
		τσοι δεσποτάδες	165, στ.28	
		ε δεσποτάδες	165, στ.29	
	γ) Ονόματα εις –*ές, -ες (-ες) παροξ.*	εργάτες	167, στ.21	Όφ., ενικώς ονομ.
		εργάτους	167, στ.28	Όφ., πληθυντικώς αιτ.
		κλεφτάνd'	168, στ.2	Όφ., πληθυντικώς, ονομ.
		ο Οφίτες	168, στ.24	Κατά δε το Οφίτικον ιδίωμα το Οφίτες κλίνεται ούτω
		του Οφίτε	168, στ.24	
		και τ' Οφίτε	168, στ.24	
		τον Οφίτε	168, στ.24	
		ε Οφίτε	168, στ.24	
		οι Οφίτ'	168, στ.25	Πληθ. κατά την β΄κλίσ.
		τ' Οφιτί'	168, στ.25	
		ή τ' Οφίτικο	168, στ.25	
		τ' Οφίτους	168, στ.25	
		ε Οφίτ'	168, στ.26	

Βιβλιογραφία

Α. Πρωτογενείς Γραπτές Πηγές

Παραμύθια & Ιστορίες

Dawkins, Richard. M. 1931. Folk tales from Sourmena and the valley of Ophis. *Αρχείον Πόντου* 3: 79-122.

Mackridge, Peter A. 1992. Unpublished Pontic stories collected by R. M. Dawkins. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 8: 107-122.

Παπαδόπουλος, Σάββας Π. 1997. Λαογραφικά σύμμικτα Πόντου. *Αρχείον Πόντου* 47: 243-344.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1884. Ποντικά παραμύθια**:** 2. Ατματσάς και η ποθίκα. 3. Ο λύκο και το πρόβατο (Όφις). *Αστήρ του Πόντου* 1(6): 90-91.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1885. Ποντικά παραμύθια: 4. Ο θώπεκας κι ο jάρκο (Όφις). *Αστήρ του Πόντου* 1(7): 91-112.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1951. Ποντικά Παραμύθια. *Αρχείον Πόντου* 16: 80-114.

Παροιμίες

Παπαδόπουλος, Άνθιμος. 1931. Παροιμίαι. *Αρχείον Πόντου* 3: 3-78.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(1): 11-12.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(2): 23-25.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(4): 55-58.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(8): 117-119.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(11): 166-167.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(14): 213-214.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(18): 280-281.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(19): 296-297.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(20): 313-314.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(21): 330-332.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(22): 343-344.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(26): 410-412.
Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1886. Γλωσσολογικά. Ποντικαί Παροιμίαι. *Αστήρ του Πόντου* 2(27): 420-422.

Δημώδη Τραγούδια

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1926. Περί των εν Όφει ασμάτων. *Λαογραφία* 9: 109-151.
Παρχαρίδης, Αθανάσιος. 1936. Τα τραγούδια της Όφης. Από μελέτη του †Ι. Παρχαρίδη. *Ποντιακά Φύλλα* 1(7-8): 8-9.
Παρχαρίδης, Αθανάσιος. 1936. Τα τραγούδια της Όφης. *Ποντιακά Φύλλα* 1(10): 6-9.

Χειρόγραφα Αρχεία

Dawkins, Richard. M. 1914. *Όφις, 17.VIII.14 – 21.VIII.14*. Χειρόγραφο σημειωματάριο στο Αρχείο Dawkins στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library of the University of Oxford. Καταχώρηση ως ARCH.Z.DAWK. 7(5).

Β. Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Ανδρεάδης, Γεώργιος. 1996. *Στην Χώρα του Όφεως Ποταμού*. Σίνδος: Pinter Line.
Αναστασιάδης, Βασίλης. 1976. *Η Σύνταξη στο Φαρασιώτικο Ιδίωμα της Καππαδοκίας*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Θεσσαλονίκη.
Αναστασιάδης, Βασίλης. 1995. Μερικές ομοιότητες της Ποντιακής διαλέκτου με νεοελληνικά μικρασιατικά γλωσσικά ιδιώματα. *Αρχείον Πόντου* 46: 73-124.
Asan, Ömer. 1998. Ο Πολιτισμός του Πόντου. Μετάφραση Αγγέλα Φωτοπούλου, γενική επιμέλεια και μετάφραση λεξικού και σημειώσεων γραμματικής Σοφία Ιωαννίδου και Χρυσούλα Παπαδοπούλου. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη. [Πρωτότυπο Asan, Ömer. 1996. *Pontus Kültürü*. Mayıs].
Γεωργαλίδου, Μαριάνθη, Βασίλειος Σπυρόπουλος, Ανθή Ρεβυθιάδου & Χασάν Καϊλή. 2005. Η γλωσσολογική και κοινωνιογλωσσολογική ταυτότητα μιας ροδιακής ποικιλίας της Ελληνικής. Ανακοίνωση στο *6ο Παγκόσμιο Γλωσσολογικό Συνέδριο του Οργανισμού για τη Διεθνοποίηση της Ελληνικής Γλώσσας: Οι Διαλεκτικές Μορφές της Ελληνικής Γλώσσας από την Αρχαία Εποχή μέχρι Σήμερα* (Κοριλιάνο, Ότραντο Απουλίας, 6-8 Οκτωβρίου 2005). Θα δημοσιευτεί στα Πρακτικά.
Δέφνερ, Μιχαήλ. 1877. Πέντε εβδομάδες παρά τοις αρνησιθρήσκοις εν Όφει. *Εστία* 4: 547-50.
Drettas, Georges. 2000. Η ποντιακή διάλεκτος και η χρησιμότητά της στην παιδαγωγική της σύγχρονης ελληνικής. Στο Αναστάσιος Φοίβος Χριστίδης (επιμ.), *Η Ελληνική γλώσσα και οι Διάλεκτοί της*, 35-42. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Holton, David, Peter Mackridge & Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton. 1999. *Γραμματική της Ελληνικής*. Μετάφραση Βασίλειος Σπυρόπουλος. Αθήνα: Πατάκης. [Holton, David, Peter Mackridge & Irene Philippaki-Warburton. 1997. *Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London: Routledge].

Κουτίτα-Καϊμάκη, Μυρτώ. 1990-1. Συμβολή στην ποντιακή βιβλιογραφία. *Ελληνική Διαλεκτολογία* 2: 117-125.

Λαζαρίδης, Διαμαντής. 1988. *Στατιστικοί Πίνακες της Εκπαιδεύσεως των Ελλήνων στον Πόντο 1821-1922*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 16 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].

Λιανίδης, Σίμος. 1989. Η Α' αποστολή συλλογής λαογραφικού και γλωσσικού υλικού. *Αρχείον Πόντου* 29: 383-421.

Mackridge, Peter. 1999. Η ελληνοφωνία στην περιοχή του Όφη (Πόντος). Στο *Διαλεκτικοί Θύλακοι της Ελληνικής Γλωσσας*, 25-30. Αθήνα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Οικονομίδης, Δημήτριος. 1958. *Γραμματική της Ελληνικής Διαλέκτου του Πόντου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών [Παράρτημα 1 Λεξικογραφικού Δελτίου].

Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1919. *Ο Υπόδουλος Ελληνισμός της Ασιατικής Ελλάδος Εθνικώς και Γλωσσικώς Εξεταζόμενος*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον Ιωαν. Ν. Σιδέρη.

Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1953. Χαρακτηριστικά της ποντικής διαλέκτου. *Αρχείον Πόντου* 18: 83-93.

Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1955. *Ιστορική Γραμματική της Ποντιακής Διαλέκτου*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 1 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].

Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1958*. Ιστορικόν Λεξικόν της Ποντιακής Διαλέκτου, Τόμος Πρώτος Α-Λ*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 3 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].

Παπαδόπουλος, Άνθιμος Α. 1961. *Ιστορικόν Λεξικόν της Ποντιακής Διαλέκτου, Τόμος Δεύτερος Μ-Ω*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 3 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].

Παπαδόπουλος, Σάββας Π. 1997. Λαογραφικά σύμμικτα Πόντου. *Αρχείον Πόντου* 47: 243-344.

Πάππου-Ζουραβλιόβα, Αικατερίνη. 1995. Η ταυροροουμαίικη διάλεκτος των Ελλήνων της Αζοφικής στη νοτιοανατολική Ουκρανία (περιοχή Μαριούπολης). *Αρχείον Πόντου* 46: 162-274.

Πάππου-Ζουραβλιόβα, Αικατερίνη. 2001. Οι Έλληνες της Σοβιετικής Ένωσης και οι διάλεκτοί τους. Στο Ελληνική Γλωσσολογία ' 99. *Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας. Λευκωσία, Σεπτέμβριος 1999*, 495-502. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1879. Στατιστική της επαρχίας Όφεως του νομού Τραπεζούντος. *Παρνασσός* 3: 224-232.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1880. *Γραμματική της Διαλέκτου Τραπεζούντος: Περί Επιθέτων, Αντωνυμιών και Βαρυτόνων ρημάτων*. Χειρόγραφο 335, Κέντρο Ερεύνης Ελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων, Ακαδημία Αθηνών.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1888. Συλλογή ζώντων μνημείων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας εν Όφει. *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος* 18(1883-4): 120-178.

Παρχαρίδης, Ιωάννης. 1926. Περί των εν Όφει ασμάτων. *Λαογραφία* 9: 109-151.

Συμεωνίδης, Χαράλαμπος & Δημήτριος Τομπαΐδης. 1999. *Η Σημερινή Ελληνική Διάλεκτος της Ουκρανίας (Περιοχή Μαριούπολης)*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 20 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].

Τζιτζιλής, Χρήστος. 2000. Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης (επιμ.), *Η Ελληνική Γλώσσα και οι Διάλεκτοί της*, 15-22. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Τηλιοπούλου, Μαρία-Άννα. 2008. *Παράλληλες Γραμματικές ως Αποτέλεσμα Γλωσσικής Επαφής: Η Περίπτωση της Οφίτικης*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Τομπαΐδης, Δημήτριος. 1980. Συμβολή στην έρευνα του ονοματικού σύνολου της Ποντιακής. *Αρχείον Πόντου* 36: 220-237.

Τομπαΐδης, Δημήτριος. 1988. *Η Ποντιακή Διάλεκτος*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 17 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].

Τομπαΐδης, Δημήτριος. 1992. Η τύχη των μικρασιατικών ιδιωμάτων στον ελληνικό χώρο. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 9: 241-250.

Τομπαΐδης, Δημήτριος. 1996α. Η Ποντιακή διάλεκτος. Στο Δημήτριος Τομπαΐδης (επιμ.), *Μελετήματα Ποντιακής Διαλεκτου*, 222-233. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.

Τομπαΐδης, Δημήτριος. 1996β. *Μελετήματα Ποντιακής Διαλέκτου*. Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Κώδικας.

Τομπαΐδης, Δημήτριος. 1998-9. Πάλι για το απαρέμφατο στην ποντιακή διάλεκτο. *Αρχείον Πόντου* 48: 5-14.

Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. 1981 [1938]. *Άπαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Τρίτος τόμος: Νεοελληνική Γραμματική. Ιστορική Εισαγωγή*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

Τριανταφυλλίδης, Περικλής. 1866. *Η εν Πόντω Ελληνική Φυλή ήτοι τα Ποντικά*. Αθήνα.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη & Βασίλειος Σπυρόπουλος. 2006. Το εγκλιτικό σύστημα της Ελληνικής: Συγκριτική θεώρηση με την Τουρκική και διδακτικές προτάσεις. Στο Σπύρος Μοσχονάς (επιμ.), *Η Σύνταξη στη Μάθηση και στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*, 117-170. Αθήνα: Πατάκης.

Χατζηιωαννίδης, Δημήτριος. 1977. *Γλωσσάριον Ποντιακής Διαλέκτου Όφεως*. Χειρόγραφο, Αθήνα.

Χατζηιωαννίδης, Ηλίας Ι. 1978. *Ιστορικά και Λαογραφικά της Επαρχίας Όφεως Πόντου*. Θεσσαλονίκη.

Χατζησαββίδης, Σωφρόνης. 1985. *Φωνολογική Ανάλυση της Ποντιακής Διαλέκτου (Ιδίωμα Ματσούκας)*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Χατζησαββίδης, Σωφρόνης. 1995. Τα ποντιακά στον ελλαδικό χώρο. *Αρχείον Πόντου* 46: 47-72.

Χατζιδάκις, Γεώργιος. 1915. *Σύντομος Ιστορία της Νεοελληνικής Γλώσσης*. Αθήνα: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων.

Χρύσανθος Μητροπολίτης Τραπεζούντος. 1933. Η Εκκλησία Τραπεζούντος. *Αρχείον Πόντου* 4-5.

Ξενόγλωσσες

Aissen, Judith. 2003. Differential object marking: iconicity vs. economy. *Natural Language and Linguistic Theory* 21: 435-483.

Alexiadou, Artemis, Liliane Haegeman & Melita Stavrou. 2007. *Noun Phrase in the Generative Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Boersma, Paul & Weenink, David. 2009. Praat: doing phonetics by computer (Version 5.1.20) [Computer program]. Retrieved October 31, 2009, from http://www.praat.org/.

Bryer, Anthony & David Winfield. 1985. *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos. Vol. I*. Washington: Dumbarton Oaks Library and Collection.

Bubenik, Vit. 1989. *Hellenistic and Roman Greece as a Sociolinguistic Area*. Amsterdam: John Benjamins.

Condoravdi, Cleo & Paul Kiparsky. 2001. Clitics and clause structure. *Journal of Greek Linguistics* 2: 1-40.

Condoravdi, Cleo & Paul Kiparsky. 2004. Clitics and clause structure: The Late Medieval Greek system. *Journal of Greek Linguistics* 5: 159-183.

Dawkins, Richard. M. 1914a. *Όφις, 17.VIII.14 – 21.VIII.14*. Χειρόγραφο σημειωματάριο στο Αρχείο Dawkins στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library of the University of Oxford. Καταχώρηση ως ARCH.Z.DAWK. 7(5).

Dawkins, Richard M. 1914b. *Σούρμενα*. Χειρόγραφο σημειωματάριο στο Αρχείο Dawkins στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library of the University of Oxford. Καταχώρηση ως ARCH.Z.DAWK.7(7).

Dawkins, Richard M. 1914c. *Ποντικά I*. Χειρόγραφο σημειωματάριο στο Αρχείο Dawkins στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library of the University of Oxford. Καταχώρηση ως ARCH.Z.DAWK.8(2).

Dawkins, Richard M. 1914d. *Ποντικά II*. Χειρόγραφο σημειωματάριο στο Αρχείο Dawkins στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library of the University of Oxford. Καταχώρηση ως ARCH.Z.DAWK.8(3).

Dawkins, Richard McGillivray. 1916. *Modern Greek in Asia Minor: A Study of the Dialects of Silly, Cappadocia and Pharasa with Grammar, Texts, Translations and Glossary*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dawkins, Richard M. 1931a. Notes on the study of the Modern Greek of Pontos. *Byzantion* 6: 389-400.

Dawkins, Richard. M. 1931b. Folk tales from Sourmena and the valley of Ophis. *Αρχείον Πόντου* 3: 79-122.

Dawkins, Richard M. 1937. The Pontic dialect of Modern Greek in Asia Minor and Russia. *Transactions of the Philological Society*: 15-52.

Deffner, Michael. 1878. Die Infinitive in den pontischen Dialekten und die zusammengesetzten Zeiten im Neugriechischen. *Monatsberichte den Königlich Preussischen Akademie de Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1877*, 191-230. Berlin.

Deffner, Michael. 1880. Glossar des ofitischen Dialectes. Στο Michael Deffner (επιμ.), *Archiv für mittel- und neugriechische Philologie. Band I, Heft 1-2*, 187-220. Athens.

Drettas, Georges. 1997. *Aspects Pontiques*. Publié avec le concours du Centre National du Livre. Association de recherches pluridisciplinaires.

Enç, Mürvet. 1991. The semantics of specificity. *Linguistic Inquiry* 22: 1-25.

Georgalidou, Marianthi, Vassilios Spyropoulos, Hasan Kaili, Anthi Revithiadou & Aytaç Çeltek. 2007. Spoken varieties of Greek and Turkish in the bilingual community of Muslims in Rhodes. Ανακοίνωση στο *42nd Linguistics Colloquium. Language Diversity and Language Learning: New Paths to Literacy* (Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007). Θα δημοσιευτεί στα Πρακτικά.

Göksel, Aslı & Celia Kerslake. 2005. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.

Horrocks, Geoffrey. 1997. *Greek: A History of the Language and its Speakers*. London and New York: Longman.

International Phonetic Association. 1999. *Handbook of the International Phonetic Association*. Cambridge: Cambridge University Press.

Janse, Mark. 2002. Aspects of Pontic grammar. *Journal of Greek Linguistics* 3: 203-231.

Janse, Mark. 2004. Animacy, definiteness and case in Cappadocian and other Asia Minor Greek dialects. *Journal of Greek Linguistics* 5: 3-26.

Joseph, Brian D. 1978/1990. *Morphology and Universals in Syntactic Change: Evidence from Medieval and Modern Greek*. New York: Garland Publishers.

Joseph, Brian D. 1983. *The Synchrony and Diachrony of the Balkan Infinitive: A Study in Areal, General, and Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Joseph, Brian D. & Panayiotis Pappas. 2002. On some recent views concerning the development of the Greek future System. *Byzantine and Modern Greek Studies* 26: 247- 273.

Kiparsky, Paul & Morris Halle. 1977. Towards a reconstruction of the Indo-European accent. Στο Larry Hyman (επιμ.), *Studies in Stress and Accent*, ed. by,

209–238. Los Angeles: University of Southern California (Southern California Occasional Papers in Linguistics 1).

Kornfilt, Jaklin. 1997. *Turkish*. London: Routledge.

Mackridge, Peter A. 1987. Greek-speaking Moslems of north-east Turkey: Prolegomena to a study of the Ophitic sub-dialect of Pontic. *Byzantine and Modern Greek Studies* 11: 115-137.

Mackridge, Peter. 1990-1. Unpublished Pontic stories collected by R.M. Dawkins. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 8: 107-122.

Mackridge, Peter. 1995. Pontic in contemporary Turkey: Ancient features in the dialect of Ofis. *Αρχείον Πόντου* 46: 133-161.

Mackridge, Peter A. 1999. The Greek spoken in the region of Pontus. Στο *Dialect Enclaves of the Greek Language*, 101-105. Athens: Centre for the Greek Language.

Markopoulos, Theodore. 2005. *The Category 'Future' in Greek: A Diachronic Investigation of Three Future-Referring Periphrastic Forms*. Ph.D. Thesis, University of Cambridge.

Markopoulos, Theodore. 2009. *The Future in Modern Greek: From Ancient to Medieval*. Oxford: Oxford University Press.

Meeker, Michael. 1971. The Black Sea Turks: A study of their ethnic and cultural background. *International Journal of Middle East Studies* 2: 318-45.

Oeconomides, Dimitrios. 1936. Die Nominalendung -άνd(οι) -άνdων (-ανdίων) -άνdους und -ἄνd(οι) - ἄνdων (-ἄνdια) - ἄνdας. *Glotta* 25: 189-193.

Pappas, Panayiotis. 2004. Medieval Greek weak object pronouns and analogical change: A response to Condoravdi and Kiparsky (2001). *Journal of Greek Linguistics* 5: 127-158.

Pappas, Panayiotis. 2005. Pronominal clitics in Greek. Ms. Simon Fraser University.

Pappas, Panayiotis & Brian D. Joseph. 2001. The development of the Greek future system: Setting the record straight. Στο *Greek Linguistics '99. Proceedings of the 4th International Conference on Greek Linguistics, Nicosia, September 1999*, 354 - 359. Thessaloniki: Studio University Press.

Poutouridou, Margarita. 1997-8. The Of valley and the coming of Islam. The case of the Greek-speaking Muslims. *Δελτίον Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 12: 47-70.

Revithiadou, Anthi. 2006. Prosodic filters on syntax: An interface account of second position clitics. *Lingua* 116: 79-111.

Revithiadou, Anthi. 2008. A cross-dialectal study of cliticization in Greek. *Lingua* 118: 1393-1415.

Revithiadou, Anthi & Vassilios Spyropoulos. 2007. A typology of Greek clitics with special reference to their diachronic development. Εργασία αναρτημένη στον ιστότοπο: http://www.revithiadou.gr/publications.html.

Revithiadou, Anthi & Vassilios Spyropoulos. 2008. Greek object clitic pronouns: A typological survey of their grammatical properties. *STUF – Language Typology and Universals* 61: 39-53.

Sitaridou, Ioanna. 2007. Infinitives with subjects in Greek and southern Italian dialects: A sprachbund effect. Στο Delia Bentley & Adam Ledgeway (επιμ.), Sui dialetti italoromanzi: Saggi in onore di Nigel B. Vincent, 220-241. *The Italianist* 27, Special supplement 1.

Spyropoulos, Vassilios & Konstantinos Kakarikos. 2009. Aspects of dialectal variation in the Greek declension: A feature-based approach. Στο Geert Booij, Angela Ralli & Sergio Scalise (επιμ.), *Morphology and Dialectology: On-line Proceedings of the 6th Mediterranean Morphology Meeting (MMM6)*, 49-62. University of Patras.

Spyropoulos, Vassilios & Konstantinos Kakarikos. Υπό δημ. A feature-based analysis of Asia Minor Greek declension. Στο *Proceedings of the 3rd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory.*

Spyropoulos, Vassilios & Anthi Revithiadou 2008. The morphology of past in Greek. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 29: 108-122.

Spyropoulos, Vassilios & Melita Stavrou. 2008. Word order patterns in the DP in Standard Greek and its dialects. Part 1: The adjective – noun orders. Part 2: The demonstrative – noun order. Part 3: Double definite determiners in DPs: Polydefiniteness vs. definiteness agreement. Τριήμερος κύκλος μαθημάτων στο L' Université de Genève, Département de Linguistique: Seminaire de linguistique.

Spyropoulos, Vassilios & Marianna Tiliopoulou. 2006. Definiteness and case in Cappadocian Greek. Στο Mark Janse, Brian Joseph & Angela Ralli (επιμ.), *Proceedings of the 2nd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, 366-378. Patra: University of Patras.

Symeonidis, Charalambos. 1980. Die Nominalendung -άντ(οι), -άντων, -άντα im neugriechischen Dialekt des Pontos. *Αρχείον Πόντου* 36: 97-103.

Thomason, Sarah Grey. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Thomason, Sarah Grey & Terrence Kaufman. 1988. *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Berkeley: University of California Press.

Tombaidis, Dimitrios. 1977. L' infinitif dans le dialecte grec du Pont Euxin. *Balkan Studies* 18: 155-174.

Winford, Donald 2003a. Contact-induced changes – Classification and processes. Στο Hope C. Dawson, Robin Dodsworth, Shelome Gooden, and Donald Winford (επιμ.), *OSU Working Papers in Linguistics 57*. The Ohio State University, 129-150.

Winford, Donald 2003b. *An Introduction to Contact Linguistics*. Malden, MA [etc.]: Blackwell Publishing.